¶ Qui porro voluptatem probā eſſe ꝯtenduͤt: eo afficiunť modo q̄ qui neſciētes/
nectar deos vinū potare exiſtimāt: nichil eſſe eiuſmōi peculiare putāt. ex inſcitia in
id delabūtur. his ſiľes ſunt q̄ cūctas voluptates ortus eſſe aſſerūt/ ⁊ neutiq̄ȝ bonū.
nam ꝙ alias voluptates ignorent ꝑter eas q̄ corꝑis ſunt: eas ducūt ortus eſſe nec
bonas in vniuerſum: nō rentur voluptatē eſſe bonū. qm̄ igiť eſt voluptas ⁊ ꝯuerſe
nature/ ⁊ ꝯuertentiȝ: ꝯuerſe quidē ex egeſtate ad expletionē/ ꝯuertentiȝ aūt q̄ a viſu/
⁊ auditu/ et id genꝰ aliis: meliores fuerint ꝯuertentiȝ naťe actiōes. voluptates nāq̄ȝ
vtrouis mō dicte ſunt actiōes. ꝓinde nō dubiū quin a viſu voluptates/ et auditu/
et intelligētia ſint lōge optime: cum q̄ ſub corpus cadūt ab exaturatione ꝑcreen-
tur. ¶ Rurſum id dicebať qđ ne quidē bonū: ſiquidē qđ in oibus ſit/ et cōe oibus
non bonū. id certe in honoris cupido/ et honoris cupiditate magis proprium eſt.
honoris ſiq̄dē cupidus: ſolus vult hr̄e et illo ceťos anteire. voluptatē igitur ſi ipſā
per ſe bonū eſſe oporteat: eſſe ne huiuſmōi ꝯuenit an non? atqui etiā ꝯtrario mō:
ob id nāq̄ȝ bonū eſſe videať/ ꝙ cūcta expetant. agnatū eni cūctis bonū expetere. et
perīde ſi cūcta voluptatē expetūt: gn̄e bonū fuerit voluptas ¶ Rurſus ꝙ ſit impe-
dimentū voluptas: ipſam bonū eſſe negauerūt/ iꝑedimentū eſſe aſſerēdo. Qđ nō
recte videanť ꝯſiderare. neq̄ȝ eni ad res trāſigēdas eſt impedimentū: ſi qua ſit alia
impedimentū/ vt ebrietatiȝ voluptas agere inhibuerit. Ceterū ita etiā ſciētia ſciētie
fuerit impedimentū. nam nō eſt vt ſimľ vtrāq̄ȝ exerceas. ſed cur non bonū ſciētia: ſi
voluptatē ex ſciētia excitarit. et vtrū impedimentū ſit an ne? Ceterū multo magis
aget voluptas. nāq̄ȝ ad magis agendū inde ſuſcitata impellit. quia probū faciēdo
agit q̄ ex v̾tute/ ⁊ ea ſuauiť agit. nūquid multo etiā magis que ad actiōem ꝑtineāt
exercebit? ac ſi oblectatus egerit probus erit/ ſin triſtatus honeſta proſequať: non
ꝓbus. egrimonia nāqȝ in eis q̄ ex neceſſitate: eſt. ꝓinde ſi q̄ſpiā egreſcat/ honeſta
ꝓſequēdo: coactus ꝑagit. qui autē a neceſſitate agere cōpelliť: nō probus. Ceterū
non eſt vt non triſteť/ vel oblecteť: q̄ ad v̾tutē ꝑtineāt/ ꝓſequēdo. nec aliq̄d mediū
eſt. Cur nēpe? ꝙ v̾tus in affectu: affectus v̾o in egritudine/ ⁊ voluptate: nec quicq̄ȝ
in medio poſitū eſt. non dubiū igitur quin v̾tus cum egritudine/ vel voluptate ſit.
ſi q̄s igitur meſtus: honeſta ꝓſequať/ non bonus. ꝓinde nō fuerit v̾tus cum egri-
monia: cum voluptate ergo. tm̄ ergo abeſt vt ſit voluptas impedimentū/ vt etiam
ad agendū exhorteť. in totūq̄ȝ non cōtingit vt ſit citra voluptatē: qđ ab ipſa ꝑcrea
tur. ¶ Alia fuit orō ꝙ nulla ſciētia faciat voluptatē. Ne id q̄dē verū eſt. cōuiuiorū
nāqȝ ſtructores/ et coronarū/ necnō vnguētariȷ: voluptatiȝ ſunt effectores. Ceterū
aliis ſciētiis nō eſt voluptas vt finis: ſed cum voluptate/ nec citra voluptatē. eſt igi
tur etiā ſciētia voluptatiȝ effectrix. ¶ Rurſus etiā aliť dicebať: ꝙ non optimū. verū
hoc mō/ atqȝ hac rōne ſingulas iceris perditū v̾tutes. ſiq̄dē fortitudo optimū non
eſt: nūquid igitur ob hoc non bonū? an id abſurdū ſit? itidē et in aliis: ꝙ voluptas
(quia non optimum) nō eſſe videať bonū. ¶ Dubitauerit aūt quiſpiā per virtutes 33
tranſiens huiuſmōi: vt quia ratio q̄nq̄ȝ imperat affectibus: de cōtinēte eni hoc di-
cebamus. et ecōuerſo affectus imperāt rationi: vt euenit incōtinentibus. quia inq̄ȝ
expers rōnis pars aīe viciū admittendo/ imperat rōni bene diſpoſite: talis ſiquidē
incōtinens/ et ratio ſiľiter mala. quāobrē ipſa q̄q̄ȝ bene diſpoſitis perturbatiōibus
imperabit: ſuā virtutē ꝯtinētibus. hoc ſi ita: euenerit abuti virtute. improba nanq̄ȝ
rōne affectus/ v̾tutē vſurpādo: ipſa abuteť. hoc nimiꝝ abſurdū euenire videbitur.
¶ Tali ſane dubitationi/ facile ex eis q̄ a nobis ante de v̾tute dicta ſunt: eſt occur-
rere/ atq̄ȝ refellere. tum demū nanq̄ȝ virtutem eſſe dicebamus: cum ratio bn̄ affecta
perturbatiōibus: ſuam virtutē habētibus/ fuerit moderata: necnō perturbatiōes
rationi cōſentanee. ita nāq̄ȝ affecta: inter ſe inuicē cōſentient. vt ratio: qđ optimum
ſit ſemꝑ preſcribat. perturbatiōes vero facile bene diſpoſite/ id exequātur: qđ ratio
ꝑſcripſerit. ſi ratio igitur male fuerit affecta: ꝑturbatiōes v̾o bene: nō fuerit virtus/
deficiente rōne. nam ex vtroq̄ȝ virtus. ꝓinde non cōtigerit virtute abuti. ¶ Sim- 34

¶ Continētibus: retinētibus/ ſeruantibus.

pliciter vero non quēadmodū aliȷ opinātur dux ratio virtutis eſt/ atqȝ principiū:
ſed potius ꝑturbatiōes. ad honeſtū nāqȝ/ impulſum quendā oportet ꝑmo innaſci
irratiōalem: qui producatur. atq̄ȝ ita poſtremo rōem eſſe diſcernētem/ atq̄ȝ conſti-
tuentem. quod ſane viderit quiſpiā ex pueris/ et rationis expertibus animātibus.
in his nāqȝ ſine ratione: perturbationū impulſus exoriūtur/ primo ad honeſtum:
mox poſterior adueniens ratio/ et conſtituens: honeſta agere exhortatur. ſed non
ſi a ratione ad honeſta ceperit principium: perturbatiōes conſentiētes comitātur/
verum ſepenūero cōtrouerſantur. Quāobrem potius conuenerit perturbatiōem
ad virtutem anteire bene affectā/ q̄ȝ rationem.

¶ De bona fortuna. Cap. VIII.

Pterea dicendum de proſpera fortuna eſt: poſteaq̄ȝ de felicitate nobis eſt
35 i oratio. arbitrātur nāq̄ȝ multi felicem vitam fortūatam eſſe/ vel nō eſſe citra
fortunatam. ⁊ forte non iniuria. abſq̄ȝ enim exteris bonis (quoꝝ dn̄a fortu
na eſt) felicem eſſe non cōtingit. iccirco de ſecūda fortuna nobis dicēdum: necnon
quis prorſus ſit fortūatus/ et in quibus/ et circa quid. primū igitur ad hec quiſpiā
accedens/ ſpectanſqȝ dubitauerit. quādoquidē non dixerit fortunam eſſe: vt natu
ra eſt: ſemper cauſa cuius eſt/ eius vt plurimū eodem modo eſt effectrix. at fortuna
nunq̄ȝ: verum temere/ et ſine ordine/ ac vt ſors tulerit. ideo fortuna in eiuſmodi eſſe
dicitur: vbi neqȝ mens vlla/ neqȝ recta ratio eſt. nā vbi id: nichilominus eſt quicq̄ȝ
ordiatum/ ac eſt ſemper eodem modo. non ita fortuna. iccirco vbi mens plurima/
ac ratio: ibi fortuna mīma. vbi plurima fortūa: ibi mens perexigua. ¶ At nū quid
ſecunda fortuna eſt/ vt deorū quedā cura: an id minime videri debet? taliū ſiquidē
dominum preficimus deum: vt bona/ malaqȝ meritis diſtribuat. at fortuna/ ⁊ que
a fortuna: tam vere/ q̄ȝ vt ſors tulerit fiūt. ꝙ ſi huiuſmodi diſtributori deo aſcripſe-
rimus: malum/ ipſum iudicem faciemus/ neqȝ iuſtum. id neqȝ fas deo deputare.
Ceterū preter hec: ad nichil aliud fortunam quiſpiam ordinarit. ꝓinde nō dubiū
quin horum aliq̄d ſit: mens certe/ ac ratio/ necnon ſcientia/ prorſus alienū quiddā
ob hoc eſſe videatur. Preterea neqȝ cura/ neqȝ beniuolentia qua a deo videatur
eſſe felicitas: quoniā malis attribuitur. Atqui deum malorum curam habere: fas
non eſt. reliquum igitur/ et maxime peculiare fortūe natura eſt. Eſt nimirum pro-
ſperitas/ ipſaqȝ fortūa in iis que in nobis non ſunt/ neqȝ eorum quoꝝ ipſi ſumus
domini/ queqȝ poſſimus efficere. ideo iuſtum quatenus iuſtum: nemo fortūatum
dicit/ et ne quidem fortem/ nec prorſus quemq̄ȝ alium virtute preditum. in nobis
ſiquidē eſt hec habere/ vel non habere. ſed enim in talibus magis peculiare/ ac ſuū
dicimus fortunā/ et proſperitatem: ingenium nāqȝ dicimus fortunatum/ ac pror-
ſus cui talia bona extiterint: quoꝝ ipſe neutiq̄ȝ dominus eſt. verumtamen ne hinc
quidē proprie proſperitas diceretur. ¶ Eſt tamen fortūatus ſepenumero dictus.
nam preter alicuius conſiderationem/ cum et alicui bonum aliquod agere cōtige
rit: dicimus fortunatū/ et cum cui iure infligi damnum debuerat: eiuſmodi hoīem
lucrum facientem dicimus fortunatum. Eſt igitur proſperitas in agendo bonum
aliquod preter rationem/ et in non ſubeundo (vt debuit) malo. Ceterum potius ac
magis peculiare: in bono capiēdo proſperitas videatur. ſiquidem bonum capere
per ſeſe fortunatum quiddam eſſe videatur: malū vero nō ſubire/ ex caſu fortuna-
tum. ¶ Eſt igiť proſperitas rationis expers. natura nanq̄ȝ fortunatus eſt: qui ſine
ratione ad bona impellitur/ eaqȝ conſequitur. id vero nature eſt: nam anime ineſt
huiuſmōi a natura quo ſine ratōe impellamur ad ea vnde bene habemus: couſq̄ȝ/
vt ſi quis roget ita habētem cur nam id tibi ita libet agere? neſcio inquit: ſed libet:
ſimile propemodum lymphaticis. ſiquidem lymphatici citra ratiōem ad aliquid
agendum impellūtur. proſperitatem vero ſuo/ ac peculiari nomine appellare non
habemus: verum ipſam ſepe dicimus eſſe cauſam. at hec cauſa a nomine alienum
quiddam eſt. quoniā cauſa et cuius eſt cauſa aliud eſt/ et citra impulſum bona cō-

¶ Felicitas: bona fortuna. Et in hoc ferme capite ambiguū nomē eſt felicitas: nūc ad ſecūdā fortunā nūc ad hoīs finē/ ſūmūq̄ȝ in hac vita bonū.

¶ Lymphatici: amētes/ q̄ metu aque tentātur: qui et ſepe in aquas ſe ꝑcipites dare ſua furia impelluntur.

ſequentē cauſa.cauſa dicta vt malum nō ſubire/vel porro mīme animo deputatū
bonum capere/nanciſciqꝫ bonū.eſt profecto huiuſmodi proſperitas ab illa diſtin
cta.videturqꝫ hec ex rerum fieri influentu/ex caſuqꝫ proſperitas.et perinde tametſi
eſt huiuſmodi proſperitas:nō tamen ad felicitatem talis inquā proſperitas fuerit
peculiaris:cuius in ipſo impulſus principium bonorum eſt acquiſitionis.quoniā
igitur eſt felicitas non ſine bonis externis/et que a proſperitate(vt iamdudum di-
cebamus)oriuntur:felicitatem coadiuuant.de proſperitate igitur hactenus.

¶De honeſta probitate. Cap.VIIII.

Uoniam de ſingulis particulatim diximus/ reliquū iam fuerit:vt in totū 36
q cōponendo ſingula accumulemus.eſt igitur non male nomen impoſitum
in conſūmato probo:honeſta probitas.honeſtus ⁊ bonus nanqꝫ dicitur:
cum perfecte probus.ſiquidem virtutis bonum/et honeſtū fatentur.ſicut iuſtum/
honeſtum/et bonum aiunt:fortem temperantem/ac prorſus virtutum omnium.
¶Quoniam igitur in duo diſtribuimus vt alia quidem honeſta: alia vero bona 37
dicamus.et bonorum alia quidem ſimpliciter bona/alia vero non.honeſta porro
vt virtutes/et virtutum actiones.bona certe dominatū/opulentiam/gloriam/ho
norem/⁊ id genus alia.Eſt igitur honeſtus et bonus apud quem ſimpliciter bona
ſunt bona:et ſimpliciter honeſta/honeſta ſunt.talis nanqꝫ honeſtus/⁊ bonus.ſed
apud quē ſimplicit̄ bona nō ſunt bona: is neqꝫ honeſtus/et bonus.ſicut ne quidē
bene valere videatur:cui ſimpliciter ſalubria/non ſint ſalubria.nam ſi opulentia/
et domiatus adueniendo quippiam offenderint:optanda non fuere:ſed talia que
non offendant ſibi eſſe optauerit.qui autem talis ſit:qualis correptus ex bonis:ne
ei aſſint/ne quidem honeſtus/ac bonus eſſe videatur:ſed cui per ſe bona omnia:
bona ſint(nec ab ipſis abſumatur:vt ab opulentia/et dn̄atu)is honeſtus ⁊ bonus.

¶Qualis correptus ex boniſ. Antiqua traductio habet qualis abſtinens a bonis. vt plane intelligere poſſis qui abſtinet a bonis:ſibi ea nō adeſſe volēs/fugienſqꝫ quaſi mala: neqꝫ honeſtus/neqꝫ probus eſt.
¶Abſumatur:corrumpatur/praueſcat.

¶De recta ratione. Cap.X.

Eo quod eſt ex virtutibus recte agere:neutiq̄ ſatis abſolute dictum eſt. 38
d nam dicebamus ex recta ratione agendum eſſe.verū ignarus īterogaue
rit id fortaſſis quiſpiam:ex recta ratione quidnam ſit/⁊ vbi recta ratio.Eſt
nimirū ex recta ratione agere:cum anime pars irrationalis non ꝓhibuerit ratiōa
lem/ſuā exercere actionem.tum demum enī ex recta ratione erit actio.¶Quoniā 39
anime partem vnam quidē deteriorem habemus/alteram meliorem:ſemper dete
riorem melioris cauſa obtinemus.ſicut in corpore/et anima:corpus anime cauſa/
habere dicimur.Cum ita habuerit ne prepediat/ſed ita cōiungatur/et conſurgat
ad anime opus perficiendum.quādoquidem deterius melioris eſt cauſa:ita vt ſe/
cum meliore exerceat.¶ Cum igitur affectus menti nō inhibuerit ſuum opus ex- 40
ercere:an non tum ex recta ratione fuerit? ita propemodum.verum fortaſſis dixe
rit quiſpiam quomodo affectus habuerint:cum non impedient/ac quādonam ita
habebunt:vt non prohibeant? neſcio.Quippe dictu neutiq̄ facile eſt.neqꝫ enim
medicus quādo dixerit febricitanti ptiſanā proferendam.at quo pacto febricitare
ſentiam? cum(inquit)impalluiſſe videris.at palleſcentem quomodo ſciero? huic
occurrit medicus:ſi non habes ex te(inquiens)vt talia ſentias/non habeo āplius
quid dicā.hoc pacto de aliis cōmunis huic erit oratio. ſimiliter habet ⁊ in affecti-
onibus dinoſcendis.aliq̄d nanqꝫ per ſeſe ſenſu oportet cōiicere.¶ Querat porro 41
⁊ hoc fortaſſis quiſpiam:nūquid re ipſa iſta cognoſcens/ero continuo felix?nam
ſunt qui opinentur.hoc certe eſt huiuſmodi:vt ceterarum ſcientiarum nulla diſcenti
vſum prebet/et actionem:ſed habitum dūtaxat.ita ne quidē hic:hec ſciendo vſum
tradit.felicitas enī eſt(vt fateamur)actio/non habitus.neqꝫ enī ſciendo ex quibus
conſtet felicitas:ſed ex vtendo his.atqui horum vſus/et actio eſt.nec eſt preſentis
tractationis hoc tradere:quādoquidē neqꝫ vlla alia quepiam ſcientia vſum tradit
ſed habitum.

¶Cauſa ter hic vi ſeptimi caſus repeti intelligatur.
Empedocles

¶De amicitia. Cap.XI

42 Erum enīuero inter cuncta huiuſmōi nobis de amicitia dicere neceſſe eſt:
v quid ſit/et in quibus/et circa quid:q̄ſiquidē ad oēm vitam ipſam tendere
perſpicimus/et omni tēpore bonum eſſe quoad felicitatem cōplectēdam.
43 ¶Primū igitur videbitur melius percurrere ac excutere:que ambigua ſunt.nam
eſt in p̄mis amicitia in ſimilibus:vt videt̄/ac dici ſolet.ſiquidē graculus(inquiūt)
graculo aſſidet:ſemperqꝫ deus ſimile agit ad ſimile.dicitur quoqꝫ canis ſemper in
eadem tegula dormitare.Interrogatus fertur Empedocles cur nam canis ſemp̄
in eadem dormiat tegula:dixiſſe quoniam ſimile canis habet tegule:⁊ perinde ob
ſimilitudinem eo tendere.aliis porro viſum eſt potius in cōtrariis gigni amicitia.
amat ſiquidē himbrem terra(inquiūt)cum ſolum exaruit:quippe quod(inquiūt)
cōtrariū ꝯtrario velit cōciliari.At in ſimilibus nichil fieri contingit:ſiquidē ſimile
44 (vt aiunt)ſimili non eget.ac talia iactantur.¶Iterū vtrum operoſum eſt amicum
fieri/an facile:velut aſſentatores cōfeſtim aſſentiūtur:nec amici ſunt/vt eſſe viden
45 tur.¶Dubitauerit in his q̊qꝫ quiſpiam nun fuerit probus malo amicus: an ne?
amicitia ſiq̄dē in fide/et cōſtantia.at malus neutiq̄ talis.an malus malo amicus:
ne id quidem?Primū igitur definiendū qualem cōſideremus amicitiam.eſt nāqꝫ
vt opinantur amicitia etiam erga deum/atqꝫ inanimata.neutiq̄ recte.Amicitiam
nāqꝫ hic eſſe dicim⁹ vbi amor reciprocus.at erga deū amicitia neutiq̄ reciprocū:
et ne quidē amare ſuſcipit.Alienū nāqꝫ fuerit ſi quiſpiā dixerit Iouem amare.at
ne quidē ab inanimatis amorem eſſe cōtinget reciprocū.amor tñ erga inaīata eſt:
vt vinum/vel huiuſmodi aliud.ideo non erga deum querimus amicitiam/neqꝫ
erga inanimata/ſed erga animata:atqꝫ erga ea in quibus ſit amare mutuo.quod
ſi quis deinceps cōſideret quid ſit amabile:videndum eſt igitur non quicqꝫ aliud
q̄ per ſe bonum.aliud nēpe eſt amabile/et aliud amandum:queādmodū cōſulta-
bile/et conſultandum.vtriqꝫ enim bonū ineſt.ita etiam amabile quidē ſimpliciter
bonum:amandum vero eodem modo bonum.iterū amandum quidē etiam ama
bile.at amabile non idem eſt ꝙ amandum.hinc igitur/et hac de cauſa eſt ambigui
tas:nun probus malo ſit amicus: anne?Cōnectitur nanqꝫ quodāmodo per ſe bo
no/ſibi bonum:et amādum/amabili.habetur aūt/et cōſequitur bonum:iucūdum
eſſe et cōmodū.proborum igitur amicitia eſt cum ſe mutuo amauerint.amant aūt
ſeinuicē/quatenus amabiles:et amabiles quatenus boni.non igit̄ probus(inq̄t)
malo erit amicus.atqui erit q̄ſiquidē per ſe bonū comitatur cōmodū/⁊ iucūdum:
ſi malus eſt qui ſuauis:hac de cauſa amicus.rurſus quatenus cōmodus: eatenus
amicus.verum non erit ex amabili eiuſmōi amicitia:ſiquidē amabile bonum eſt:
atqꝫ malus non amabilis.non ergo propter amabile/ſed propter amandum.ſunt
nāqꝫ ab vniuerſali amicitia:que in ipſis probis eſt:he q̊qꝫ amicitie que ex iucūdo/
⁊ que ex cōmodo.qui ergo propter iucundum amicus:non tenet propter bonum
amicitiam/neqꝫ qui ꝓpter cōmodum.atqui ſunt he amicitie:que ꝓpter bonum/
que propter iucundum/que propter cōmodū:nec tamen eedem/et ne quidē pror
ſus inter ſeiuicem aliene:ſed ab eadem quodammodo dicte ſunt: velut medicum
cultellum dicimus/medicum hoīem/et medicam ſcientiam.hec non ſimiliter dicū
tur:ſed cultellus ꝙ ad medicinam vtilis ſit medicus dicitur.at homo:ꝙ ſanitatem
faciat.ſciētia vero:ꝙ ſit cauſa/atqꝫ principium.itidem et amicitie non identidem
que proborum:quippe ꝙ propter bonum/⁊ que propter iucundum/et que ꝓpter
cōmodū.neqꝫ dicuntur equiuoce:verum non ſunt eedem:circa hec quodāmodo/
ac ex eiſdem.¶Quod ſi quis dicat qui propter iucūdum amat:ei amicus non eſt/
q̄ſiquidē non propter bonum amicus eſt:is in amicitiam proborū demigrat.que
ex his omnibus cōſtat:quippe ex bono/et iucūdo/et ex cōmodo.proinde non eſt
46 vere ex illa amicitia amicus:que propter iucundū/vel propter cōmodū.¶Utrū
igitur erit probus probo amicus:an non?ſiquidē non eget(inquit)ſimilis ſimili.
Hec nimirum oratio:propter cōmodum indagat amicitiam.nam quatenus alter

¶Sūt nāqꝫ ee amicitie que ex voluptate/et emolumēto cōtra hūt:ſolū amicitie dicūt̄ ꝓpter ſimilitudinē amicitie ſtudioſe/et que omnimoda amicitia eſt:utpote cui ſoli que ad amicitie iura ꝑtinēt:cōpetant oia

altero indiget:catenus ſunt amici/quatenus ꝓpter cōmodum cōciliātur.Cum
aliter definiatur que ꝓpter cōmodum amicitia/et que ꝓpter virtutem/et que
ꝓpter voluptatem:equum vtiqꝫ hoc multomagis eſſe/qui virtute conciliātur.
cuncta ſiquidē ipſis bona exiſtunt:et iucundum/et cōmodum.Cēteꝝ etiā probus
malo.nam quatenus foꝛtaſſis iucundus eſt:eatenus etiā amicus.et malus malo:
nam quatenus idem foꝛte ipſis cōmodū:eatenus amici ſunt.fieri nāqꝫ intuemur
cum idem fuerit cōmodum:eos ob cōmodum cōciliari.pꝛoinde nichil pꝛohibet/
etiā malis aliquod cōmodum eſſe.¶ Conſtātiſſima igitur ac ſtabiliſſima ⁊ hone- 47
ſtiſſima que ineſt pꝛobis amicitia:quippe ꝙ ꝓpter virtutem/ac per ſe bonū.nam
virtus incōmutabilis/et que per eam conciliatur amicitia cōſtantiſſima eſt.at que
ex cōmodo/ſtabilis non eſt amicitia:quippe que cum cōmodo elabitur.ſilr̄ iter etiā

¶ In oneribus: in depellēdis triſtitiis:et laboꝛibꝰ mulcēdis/alleuiandiſqꝫ

que ꝓpter voluptatem.optimoꝛū igitur amicitia:que per virtutem excitata eſt:
multoꝛum autem que ꝓpter cōmodum:⁊ que ꝓpter voluptatem/in oneribus
queqꝫ obueniunt.¶ Cōtingit aūt etiā indignari cum malis amicis/pariterqꝫ ad-

¶ Admirari:ſtupere

mirari.eſt vero non abſurdū:cum amicitia pꝛincipium ceperit voluptatem:ꝓpter 48
quod amici ſunt.itidem ⁊ cōmodum.ſimulac enī hec deficiunt:neutiqꝫ etiam per-
durauerit amicitia.at ſepe perſtat quidem amicitia:verum abuſus amico eſt.ideo
indignatur/neqꝫ id iniuria.non enī ꝓpter virtutē/cum hoc tibi fuerat cōciliata:
vt alienum non videatur nichil eſſe ex virtute.quāobꝛem non recte indignātur qui
amicitiam per voluptatē conciliarunt:ꝙ exiſtiment ipſam per virtutem duraturā:
quod fieri non poteſt.non enim ꝓpter voluptatem/et cōmodum:ex virtute eſt.
voluptate igitur cōciliati:non recte virtutem querūt:neqꝫ enī comitatur volupta

Eurypides

tem/⁊ cōmodum aliqđ:virtus.ſed contra:ea ambo virtutem conſequūtur.alienū
enim (niſi bonos) putare:ſibi foꝛe iucūdos:qñquidē mali (vt inquit Eurypides)
ipſi ſibi ſunt iucundi.malus vero contabeſcit:nec enim voluptatem virtus comes
conſeqͥtur/ſed virtutē voluptas comitatur.¶ Utrū vero etiā opoꝛtet in amicitia
pꝛoboꝛum eſſe voluptatem:an non? Alienum enī non videri opoꝛtere.nam ſi ab 49
ipſis inter ſeinuicem auferas ſuauitatem:alios ad cōſueſcendum in vita iucūdos
amicos adeunt.Nam ad ſimul viuendum:nichil maius eſt ꝙ̄ iucundos eſſe.quā-
obꝛem alienū eſt non arbitrari:pꝛobos maxime ſimul inuicē vitam agere.id vero
citra iucundū non eſt.expedit ergo (vt videtur) his maxime iucundis eſſe.¶ Qm̄ 50
diſtribute ſunt in tres:amicitie/ſpecies:in hiſqꝫ ambigebatᷣ vtrum in ipſa equabi

¶ Per ſimilitudinē:ꝑ aſſimilationem

litate amicitia eſſet: an in eo qđ eſſet inequabile.Eſt igitur in vtroqꝫ.nā pꝛoboꝛū:
per ſimilitudinem perfecta amicitia eſt.At que per diſſimilitudinem:ea que ꝓpter
cōmodum.nam eo modo copioſo pauper:ob inopiam eoꝝ quibus affluit diues/
amicus eſt.ac eadem de cauſa malus:pꝛobo.ſiquidē ꝓpter virtutis inopiam:a
quo ſibi opitulatum iri putat/ei ob hoc amicus.fit igitur ꝓpter cōmodum:inter

Eurypides

diſſimiles amicitia.Hac de cauſa (dixit Eurypides) amat imbꝛem terra:cū ſolum
exareſcit:his vtpote cōtrariis amicitia ob cōmodū exoꝛitur.nam ſi libeat maxime
contraria facere inter ſeinuicem vtilia:vt ignem/et aquam componendo.ignis/ſi
deſit humoꝛ:abſumitur/quem ſibi attrahit tanꝙ̄ alimētum.tantum quidē vt non
ſuccumbat:nam ſi ſuperarit humoꝛ/ignis abſumitur.ſi vero moderatus/cōferet.
Nō dubium igitur quin in maxime cōtrariis:ob cōmodum ſit amicitia.deducū-
tur aūt amicitie oēs:tam ipſa equalitate/ꝙ̄ inequalitate in tres diſtribute ſpecies.
¶ Eſt autem in cunctis cōtentio inter ſeinuicem amicitiis:cum nequaꝙ̄ ſimiliter 51
amauerint/vel fecerint/vel ſuppetiuerint/vel cum id genus aliquid.et cum vnus
quidē vehemēter facit:alter vero deficit.in deficiendo inclamatio eſt/atqꝫ incuſa-
tio.pꝛeterea in talibus idem eſt amicitie finis:vt ſi vtriqꝫ ꝓpter cōmodum inter
ſeinuicē amici concilientur/aut ꝓpter iucūdū/aut ꝓpter virtutem: defectuſqꝫ
ab altero exploꝛatus ac certus.ſi igitur plura tu michi bona cōtuleris/ꝙ̄ ego tibi:
nō ambigo quin tu de me bene meritus:a me plus amari debeas.vbi aūt non hac

amicitia amici fuerimus:ibi maioꝛes differētie.Defectus ſiquidē ab vtroqꝫ incer
tus:vt ſi ꝓpter voluptatē vnus quidē ſit amicus:et ꝓpter cōmodū alter:inde oꝛitᷣ
ambiguitas.neqꝫ enī qui cōmodo excedit/voluptatē cēſet dignam:que cōmodo
repēdatur.nec qui voluptate ſuperat:dignam gratiā in ipſo cōmodo ſe exiſtimat
accipe.iccirco in eiuſmōi amicitiis:magis exoꝛiūtᷣ differētie.Qui vͦ ex inequali-
tate amici ſunt:nempe excedētes opibus/vel alio hiuſmōi aliquo:nō ſibi cenſent
amādum eſſe/ſed ab inferioꝛibus amari opoꝛtere exiſtimāt.at amare melius eſt ꝙ̄
amari:ſiquidē amare voluptatꝭ actio quedā eſt/et bonum.ab eo aūt quod ametur
nulla actio eſt.nempe cognoſcere melius ꝙ̄ cognoſci.cognoſci enī et amari etiam
in carētibus anima exiſtit.at cognoſcere/et amare rebus aīatis.¶ Rurſus bn̄ficū
eſſe melius ꝙ̄ ſecus.qui amat/quatenꝰ amat beneficus eſt.amatus vͦo/quatenus
amatᷣ:non.ſed hoīes honoꝛis cupiditate incenſi amari ꝙ̄ amare malunt:ꝙ quate
nus amantᷣ/videantᷣ ꝑcellere.amatus ſiqͥdē voluptate/vꝉ copia/vel vͦtute ꝑcellit.
at honoꝛis cupidus eminentiā affectat:⁊ qui excellunt/ſibi non amādum eſſe arbi
trātur.ꝙ in qͥbus excedunt:amātibus rependi opinātur.item ipis ſunt deterioꝛes
illi:ob hoc non cenſent amare debere/ſed amari.ſed qui egenus pecuniarum/aut
voluptatum/aut vͦtutis:is affluentē ſuſpicit/et amat:ꝙ ea cōſequatᷣ/aut ſe cōſecu
52 turū opinetᷣ.¶ Sunt aūt ⁊ alie ex ꝯſili affectu cōciliate amicitie:⁊ ex hoc ꝙ cuipiā
bona velint/in qͥbus nō eſt cūcta hec cōpꝛehēdens facta amicitia.nam ſepenūero
aliꝭ bona volumus: attū cum alio vitam agere malimus.vtrū hoc amicitie dicere
opoꝛtet/an conſūmate amicitie:nēpe per vͦtutē affectus.in ea ſiqͥdē amicitia: hec
inſunt cūcta.nā cum alio nemine vitam agere libuerit:ſiqͥdē iucūdum/⁊ cōmodū.
et vͦtus ineſt pꝛobo:cui bona in ꝑmis voluerimus/⁊ cum ipſo viuere/⁊ bn̄ viuere:
53 et non cum quoquā alio magis.¶ Nūquid ſibi et erga ſe amicitia an non:id nunc
omittamus/dicemus poſtea.ſed enī nobis ipſis cūcta volumus:nempe nobiſcum
viuere/vitāqꝫ ducere vna volumus.id fere etiā neceſſariū et bn̄ viuere/⁊ viuere/ac
bonum velle non cuiꝙ̄ aliꝭ magis.Rurſus ſimiliū affectuoſi in ꝑmis ſumus nobis
ipſis.nā ſi labamur vel in huiuſmōi aliqđ decidamus:cōfeſtim triſtamur.Hac de
cauſa videatᷣ erga ſe ſibi amicitia:talia qͥdē certe:vt in ſili̅tudine affectatiōem/⁊ bn̄
viuere:et id genus alia.Aut erga noſipſos dicimur referre amicitiam:aut in eam
que ꝑfecta ſit.in ambabus enī ſunt hec oīa.nempe vna vitam agere/et eſſe velle/et
54 bene eſſe/ac cetera oīa in his ſunt.¶ Rurſus videatur fere in quibus iuſtum eſt:in
eiſdē eſſe amicitia.quāaboꝛē quot iuſtoꝛū ſunt ſpecies:totidem ⁊ amicoꝛū.iuſtum
certe eſt/et hoſpiti erga ciuē/⁊ ſeruo erga dn̄m/et ciui erga ciuē/et filio erga pr̄em/
et vxoꝛi erga virum/et quecūqꝫ ſimpliciᷣ alie cōciliatiōes:et amicitie ſunt in hoꝛū
ſingulis.amicitiarū vero hoſpitalis validiſſima videatur.neqꝫ enī vllus eſt cōis:
de quo ambigatᷣ finis:vt inter ciues ſiqͥdē ambigūt/ꝓptᷣ exceſſū inter ſeinuicē:nec
amici permanēt nunc.demum illud dicēdum eſt:vtrum erga ſe ſit amicitia necne.
55 ¶ Qm̄ igitur ꝑſpicimus (vt pauloāte dicebamus) ꝙ ex ſinglaribus amare cogno
ſcitur.ſinglaria vͦo nobis/ipſi in pꝛimis velimus.nēpe bona/et eſſe/et bene eſſe/et
ſiliū affectātiſſimi nobis ſumus/⁊ nobiſcū viuere ꝑcipue malimus.ꝙ ſi ex ſingula-
ribus cognoſcitᷣ amicitia:ſinglaria vero nobiſpſis eſſe volumus:non dubiū quin
ita erga nos ſit amicitia:queādmodū ⁊ iniuriā erga noſipſos eſſe dicebamus.nam
queādmodū alter qͥdē afficiēs iīuria:alter vͦo affectus iīuria vnus ⁊ idem eſt:⁊ ob
hoc ne qͥdē eſſe videbatᷣ iniuria.eſt nimirū vt dicebamꝰ in aīe partibꝰ ꝯſideratione
iactātes.qñquidē eſt videre cū plures nō cōſentiūt:tum adūſū ſe eſſe iīuriā.ita igitᷣ
hic erga ſe eſſe videatᷣ amicitia.nam qm̄ amicus ē (vt famur cū demū voluerimus
impēſe amicū dicere) vna mea et huius aīa eſt.at qm̄ aīe plures ſunt partes:tū vna
fuerit aīa/cū erga ſeinuicē cōſenſerint ratio ⁊ ꝑturbatiōes.ita nāqꝫ vna erit/ꝑinde
atqꝫ ſi vna fctā ſit:erit erga ſe amicitia.hec aūt erga ſe erit in bono amicitia:qñqͥdē
in eo ſolo aīe partes bn̄ intᷣ ſeinuicē habēt/qm̄ inter ſe nō differūt:qm̄ malus nunꝙ̄

ſibi amicus eſt:ſe nāqꝫ ſemꝑ oppugnat.nēpe incōtinens cū quid per voluptatem nequiter egerit:mox penitētia affigit/ac ſe excruciat.itidē et in aliis viciis malus habet:ſeſe oppugnādo/ac ſibi aduſando. ¶ Eſt aūt amicitia etiā in ipā equalitate 56
vt ſociorū:per equalitatē nūero/⁊ poteſtate boni.neuter ſiqdē ipſorū debet altero plus ſibi aſcire:neqꝫ numero bonorū/neqꝫ ptāte/neqꝫ magnitudie:ſed ex equali hr̄e ſocij aliqui cupiūt/ac per equalitatē.patris erga filiū/et ſubditi ⁊ imperātis/et potioris ⁊ detioris/⁊ vxoris et viri ē cōſideratio:ac ſimplicit̄ vbicūqꝫ int̄ potiorē/et deteriorē in amicitia ordo int̄ceſſit.hec nāqꝫ eſt ex rōne in diſparilitate amicitia.neqꝫ eni vnqꝫ equale vllus ex bono dabit:ſi meliori/detioriqꝫ dederit:ſed malus ſemꝑ ei qui excedat.id q̄ppe eſt quodāmodo rōne equale:cum minus bonū capit deterior/eo qui melior eſt. ¶ De affinitate. Cap.XII.

Micitiarū oīm q̄ iam meōrate ſūt: in p̄mis cognatus eſt amor/q̄ in affini
a tate:eaqꝫ ex pr̄e in filiū.⁊ curnā pater filiū magꝭ amat:qꝫ filius pr̄em:vtrū 57
vt nōnulli int̄ multos recte aiunt:ꝙ pat̄ bn̄ficus erga filiū ſit/qꝫqꝫ filius de patre bn̄meritus ſit.hec igitur cauſa:in amicitia per cōmodū ꝯciliata eſſe videbit̄:queādmodū et q̄ per ſciam ſpectat̄.ita q̄dāmō hic hēbit.eſt igitur idem finis/atqꝫ actio/neqꝫ aliud aliq̄d p̄ter actiōem finis.vt tibicini eadē actio/atqꝫ finis:perflare eni tibias ei et finis/et actio eſt.non aūt edificatiōi:nam p̄ter actiōem/alius ē finis. Eſt igitur amicitia actio quedā:nec finis alius eſt p̄ter actiōem in amādo/ſed illō idem.pater igit̄ ſemꝑ magis quoq̄ mō ſatagit:ob hoc qd̄ eius factio ſit filiꝰ:id qd̄ in aliis cernimus:oēs ſiqdē erga qd̄ ipī effecerūt/ſunt q̄dāmō beniuoli.pater igit̄ filio vtpote ſue factiōi:bona vult/memoria/ſpeqꝫ adductus.ideo magꝭ filiū pater diligit:qꝫ filius pr̄em ¶ Expedit aūt iam dictas/et exiſtiatas amicitias exiſtiare: 58
ſint ne amicitie vt beniuolētia videt̄:ne amicitia ſimplicit̄ igitur beniuolētia:neutiqꝫ amicitia eſſe videatur:ſiqdē frequēter multꝭ aut vidēdo/aut audiēdo aliq̄d de aliq̄ boni:beniuoli efficiamur/an tum etiā amici:an ne:neqꝫ eni ſi quiſpiā Dario apud Perſas exiſtēti beniuolus (queādmodū fortaſſis fuerit) cōfeſtim etiam erga Dariū illi fuerit amicitia.at amicitie beniuolētia qn̄qꝫ initiū eē videbitur.fiat nēpe beniuolētia amicitia ſi volūtatē aſciuerit:qui bona poteſt p̄ſtare/ei p̄ſtandi in q̄ ſit beniuolētia. Moris certe beniuolētia eſt/et erga morē.nemo ſiqdē aut vino/aut cuiqꝫ aliꝭ inaīato ſuaui bono:beīuolus eſſe ꝓhibet̄:ſed ſi q̄s morū ſtudioſus/erga ipm̄ beniuolētia.neqꝫ citra amicitiā beniuolētia:ſed in eodē vt amicitia eſſe videatur. ¶ Cōcordia aūt eſt cōfinis aīcitie:ſi ꝓprie modo dictā accipias ꝯcordiā.nam 59
ſi q̄s Empedocli aſtipulet̄/arbitreturqꝫ ſicut ille eſſe elemēta:nūquid cōcors erit Empedocli:an ne:vel ſi q̄d aliud tale:p̄mū certe nō eſt cōcordia in eis q̄ ſub intelligentiā/ſed q̄ ſub actiōem cadūt/et in iis q̄ idem cognouerūt:ſed ſi cum hoc intelligēdi idem delectū hēant/circa q̄ pariter itelligūt.nam ſi ābo dn̄ari cognouerūt:hic q̄dē ſe/ille v̄o ſe:nūquid ſunt ꝯcordes/an non:cetez ſi ego me velim iperare:et ille me:iam cōcordes hoc pacto ſumus.eſt nimiꝝ ꝯcordis eſſe:in eis q̄ ſub actionem cadant:cū eiuſdē volūtate.circa ſtatum igit̄ dn̄antis in eiſdem q̄ ſub actiōem cadant:ꝓp̄e dicit̄ eſſe ꝯcordia. ¶ De amicitia erga ſe. Cap.XIII.

Erū qm̄ eſt (vt diximus) ſua alicuꝰ erga ſe aīcitia:vtrū ꝓbus ſeſe amabit/ 60
v an ne:eſt certe ſe amās/qui ſua de cauſa agit oīa vbi mō aliqua ſuggerat̄ vtilitas.malus igit̄ ſui amās erit.ſua eni de cauſa:agit oīa.probus v̄o nō.hac eni de cauſa eſt ꝓbus:ꝙ alt̄ius cauſa id agat.et perīde ſui amās nō eſt.atq̄ oēs ad bōa ꝓſiliūt/opinant̄qꝫ ſua in p̄mis eē oportere/idqꝫ p̄cipue maīfeſtū eſt ex opulētia/ac dn̄atu.ꝓbus igit̄ aliꝭ hec ſtatuet.nec vt officioſū in p̄mis ſibi:ſed ſi aliū viderit/q̄ his cōmode magꝭ vti poſſit:facile ꝯceſſerit.aliꝭ hoc iſcitia quadā nō faciēt.neqꝫ eni opinātur/talibꝰ bonis abuſuros:vl̄ etiā ob honoris cupiditatē imperāt.ꝓbus v̄o horū neutrū efficiet.et ꝑinde ne q̄dē ꝓpter eiuſmōi bona:ſui amās erit/verū ſi honeſtas poſtularit.id eni ſolum nemini aliꝭ cōceſſerit:at cōmoda ⁊ iucūda

cōceſſerit.itaqꝫ in delectu honeſtatꝭ ſui amās erit.at vbi cōmodū/ac iam dicta voluptas affectabit̄:improbus erit/nō bonus. ¶ Quomō ꝓbus ſeſe diligat. Cap.XIIII.

Trū probus ſeſe maxime amabit/an nō:eſt certe vbi ſeſe maxīe amabit: eſt vbi
61 v nō.nam cū dicimꝰ probū bona cedere q̄ ad vtilitatē tendant amico: magis qꝫ ſe amicū amauerit.ita vero amico cūcedens:ſibi honeſtaten accōmodat/eoqꝫ mō iſta ꝯcedit.eſt igit̄ vbi aīcū ſe magꝭ diligat/eſtqꝫ vbi ſeſe maxime.in ipſo nāqꝫ cōmodo amicū:at vbi honeſtū/⁊ bonū:ipſe ſeſe maxīe diligit. ¶ Eſt igit̄ boni etiā amans/nec ſui amās.nam ſi ſolū ſeſe amat:ꝙ bonus/malus ſui amans eſt.neqꝫ eni habet quaꝓpt̄ ſe amet/ſicut honeſtū aliqd̄.ſed citra hec ipſe quatenus ipſe eſt:ſeſe amabit.et perinde hac de cauſa:ꝓprie ſui amans diceret̄. ¶ De eo quod ſibi ſatis. Cap.XV.

Icendū eſt de eo qd̄ ſibi ſatis/⁊ nō alt̄o indigēs:vtrū q̄ ſibi ſatis:egebit aīcitia/
62 d an ne:nēpe ipſe ſibi ſatꝭ erit etiā ob hoc:ſiq̄dē etiā ꝑoete talia iactitāt:cū demon bn̄ dederit:q̄d amicis opus eſt:vn̄ etiā gignit̄ inopia:vtrū qui cūcta hēat bona/q̄qꝫ ſibi ſatis ſit:amicis egebit:an tum etiā maxīe:cui eni bn̄faciet/aut q̄ cum vitā ducet:neqꝫ eni ſolus deget.ꝙ ſi his opus erit:neqꝫ ꝯtingūt hec citra amicitiā:q̄ ſibi ſatꝭ eſt/egebit aīcitia. ¶ Que igit̄ in ſermoībus ꝯſueta capi ſilitudo ex deo:neqꝫ illic recte/neqꝫ hic fuerit vtilis.neqꝫ eni ſi deꝰ ſibi ſatꝭ/nec vllo indigēs:ob hoc etiā nos nullo idigebimꝰ.eſt nimiꝝ iactatꝰ de deo huiuſmodi ſ̄mo:nā qm̄ bōa cūcta obtīet deꝰ/ac ſibi ſatꝭ ē:q̄d faciet neqꝫ eī dormiet/iſpiciet aliq̄d (inquiūt) id nāqꝫ pulcherrimū/⁊ maxīe peculiare.q̄d igit̄ inſpiciet:nā ſi q̄cqꝫ aliđ inſpiciet:id erit melius.hoc v̄o abſurdū eſt:vt ſe q̄cqꝫ meliꝰ hēat deus.ipſe igit̄ ſeſe iſpiciet.at hoc deliꝝ.nā hoī q̄ ſeſe ſuſpiciat (vtpote attoito/iclamamꝰ. Quid igit̄ deus inſpiciat omittamus:neqꝫ de eo qd̄ ſibi deus ſatꝭ ſit ꝯſideremus/ſed de hoīe:vtꝝ q̄ ſibi ſatꝭ ſit:is egeat aīcitia/necne.ꝙ ſi q̄s amicū ſpectās viderit q̄d ſit/et talis aīcus qualis alt̄ ego eē:tū vehemēt̄ aīcū facies.queādmodū dictū eſt:hic alt̄ hercules/alt̄ aīcꝰ ego. ¶ Qm̄ igit̄ difficillimū eſt (queādmodū q̄dā dixere) ſapiētes ſeſe cognoſcere/et ſuauiſſimū:nā ſe noſſe iucūdū.ex nobiſipſis certe nos nō poſſumus iſpicē.qd̄ aūt nō nobis poſſumꝰ:hic certū qd̄ aliꝭ iclamamꝰ/nec nobis cogniti qd̄ eadē faciamus.id v̄o fit aut q2 bn̄ volumꝰ nobis/aut ꝓpt̄ affectū.at nobis hec ad recte iudicādū eē ꝯſideremꝰ.queādmodū igit̄ ſi velimꝰ ipſi nr̄am ſpectare faciē:in ſpeculo obtuemur.itidē eſſe cū nos cognoſcē voluerimꝰ:aīcū ſpectātes noſſe potuerimꝰ.eſt ſiqdē (vt diximꝰ) aīcus alt̄ ego.qd̄ ſi iucūdū eſt ſe noſſe/idqꝫ ſcire nō eſt ſine alt̄o amico:opꝰ erit aīcitia q̄ ſibi ſatꝭ ſit/vt ſe cognoſcat. ¶ Rurſus etiā ſi honeſtū (vt eſt) bn̄facē:eū qui a fortūa/bōa obtīeat.cui bn̄faciet:q̄ cū vitā aget:nō eni ſolus deget.nā vitā ducē cū alio:et iucūdū/et neceſſariū eſt.ꝙ ſi hec honeſta/⁊ iucūda/nec nō neceſſaria:⁊ hec ſine aīcitia eē nō poſſūt:opus erit aīcitia qui ſibi ſatis ſit. ¶ De multorum amicitia. Cap.XVI.

Trū mlt̄os hr̄e aīcos expedit:an paucos:neqꝫ ꝓfecto mlt̄os (vt paucꝭ abſoluā)
63 v neqꝫ paucos oportet.nā ſi mlt̄i erūt:amorē in ſingulos diſtribuere erit opoſū/in cūctꝭ.ſiqdē aliis ibecilla nat̄a nr̄a:in plīma ꝑueīre nō pōt.neqꝫ eī viſu diutiſſime poſſumus/ſed ſi plus mediocritate inſtiteris:ob ibecillā naturā deficit/neqꝫ auditu/neqꝫ aliis eiuſmōi oībꝰ.qd̄ igit̄ amare nō poſſit:deficit/iuſqꝫ fuerit vt iclamet̄/coarguat̄qꝫ ꝙ aīcus ſit/nec amet.cetez hac rōne eē nō poſtulat aīcitia. ¶ Rurſus ſi multi:nūqꝫ merere deſierit.Int̄ multos nāqꝫ par eſt:vt aliqd̄ ſemꝑ accidat infortuniū/vnde triſtari neceſſe ſit.neqꝫ porro paucos:vnū/vel duos eſſe expedit:ſed inter paꝝ/⁊ multū:vt tp̄s/atqꝫ ad amandū ſatis ſit impulſus. ¶ Quomō amico vtendū ſit. Cap.XVII.

Eiceps ꝯſiderādū fuerit:quō vtēdū ſit aīco.eſt ꝓfecto nō in oī aīcitia ꝯiectatio:
64 d ſꝫ in qua ſeiuicē aīci obiurgāt.atq̄ nō aliis eodē mō ſe obiurgāt.ſicut in ea q̄ pr̄is erga filiū:eadē nō eſt iclamatio.vt par fuerit nōnullis queādmodū ego tibi/⁊ tu mihi.qd̄ ſi nō:hic tū vehemēs fuerit iclamatio.at i aīcis ine libus nō eſt par.eſt v̄o pr̄is erga filiū amicitia in mīme equali.itidē vxoris erga virū/aut verne erga dn̄m/prorſuſqꝫ detioris ⁊ melioris.in eiuſmōi nō erūt inclamatiōes:ſed vbi pares aīci.et in ipſa aīcitia talis erit obiurgatio.ꝓīde cōſiderādum quo pacto vtendū amico fuerit: in ea demum amicitia q̄ inter pares fuerit cōciliata. ¶ Scdi magnoꝝ moraliū Ariſtotelis finis

Eſt igitur boni etiam amans.probus dicitur amās ſui nō ꝙ ſolū ſui quatenꝰ ipſe ē ſit amator.ſed ſui:quatenꝰ bonus/ſtudioſuſqꝫ eſt.neqꝫ dicit̄ amator ſui ꝙ bonus:quia ſeipſū quatenꝰ ipē eſt amet.nam ⁊ hoc pacto malꝰ ſuiipſius amās in eo ꝙ bonꝰ/eēt:ſiquidē quatenus ipſe eſt.cū tamē honeſtum non habeat vllū:ꝓpter quod ſeipſū amet:ſed citra honeſtatē (ſi ſe amabit) ut ſe amet neceſſe eſt.quo fit ut ſi diceret̄ ꝓbus ꝓprie ſui amās ꝙ ſeipſum quatenus ipē ē/amaret:eodē quoqꝫ iure ⁊ malus ſui amās ꝓprie dici valeret.

¶ Se noſſe iucundū.ex nobis ipſis nos/noſtros mores/et geſtus noſtros:inſpicere non poſſumus.et ſolemus alios accuſare ꝙ ſe/ſuos mores/et geſtus nō cognoſcant:quaſi id latere malum ſit/nō animaduertētes nos ſimili erga noſipſos teneri ignorantia.qd̄ ideo eſt:q̄a nobiſipſis bene volumus/aut bene erga noſipſos affecti ſumꝰ ⁊ ideo id bonū/nos inqꝫ ipſos cognoſcere:nobis non adeſſe minime fateri volumus.verūtamē tātū bonū ſine aliis/p̄ſertim amicis/qui cōſimiliū nobiſcū ſint moꝝ adipiſci minime valemus/ut neqꝫ noſtrā faciē/niſi in ſpeculo inſpicere.nimirū igit̄ fuerit ſi felici qui maxīe oīum ſibiipſi ſatis eſt:opus ſit amicis

Coniectatio
Conſideratio
Perſcrutatio

Darius Perſe

Empedocles

¶ Leonardi Aretini dialogus de moꝛibus ad Galeotũ amicum/ dialogo paruoꝛũ moꝛaliũ Ariſtotelis ad Eudemiũ amicum ſuum reſpõdens/ paucis ex poſterioꝛibus a Leonardo adiectis.

L. Leonardus. M. Marcellinus interlocutoꝛes.

I vt viuendi Galeote: ſic etiã bene viuẽdi cura nobis eſſet: infinitos
pene laboꝛes (quibus ſtultitia eſtuat humana) tanꝙ ſuperfluos/ et
ſ inſanos/ fugiendos/ omittẽdoſq; : longe putaremus. Nunc autem
oĩs noſter erroꝛ ab eo manat: ꝙ ſine pꝛopoſito fine/ viuimus. et velut
in tenebꝛis cecutientes/ non tam per callem aliquem pꝛoſpectum/ et
certum: ꝙ per oblatam nobis ſemitam foꝛtuito ambulamus: vt ſepe quo noſtri fe
rant greſſus: ne ipſi quidem ſciamus edicere. Itaqꝫ et conatus ſepe nos penitet
noſtri: et ſequẽtes pariter/ aſſequutiq; toꝛquemur: nichil ſolidum nanciſcentes: in
quo ſtulta hominum appetitio cõquieſcat. Eſt enĩ veri boni a natura nobis inge-
nerata cupido. Uerũ confuſa illa quidem/ atqꝫ incerta: fallacibuſq; opinionibus
tanꝙ tenebꝛis quibuſdam obducta: quibus occecati/ atq; decepti per deuia aber-
ramus. Sed aduerſus hanc humani generis cecitatem ⁊ tenebꝛas: opem a philo-
ſophia petendum eſt. que ſi foꝛte nos dignata/ lumen ſuum admouerit: hanc oẽm
(que nos turbat) caliginem diſſipabit/ veramqꝫ viuendi viam a fallaci diſcernet.
Equidẽ memini pꝛimis ab annis ſtudioſum te philoſophie fuiſſe: verũ illius que
ad nature pertinet indagatiõem (que etſi ſublimis atqꝫ excellens) tñ minus habet
vtilitatis ad vitam ꝙ iſta que ad moꝛes hominum/ virtuteſq; deſcendit: niſi foꝛte
inſtructioꝛ erit ad bene viuendum: qui pꝛuine/ ⁊ niues/ ⁊ iridis coloꝛes: queadmo
dum fiant didicerit. nihil ãplius vtilitatis habet ꝙ ſi illa nunꝙ didiciſſet: aut emẽ-
datioꝛ erit eius vita: cui aues ⁊ piſces noti ſunt: ꝙ ſi oĩno eſſent incogniti. Similia
his ſunt cetera: que in illa tradũtur. Habent enim ſplendoꝛẽ cognitiõis eximium:
Galeotus vite aũt vtilitatẽ non habent. At vero hec altera philoſophia: tota (vt ita dixerim)
de re noſtra eſt. Itaqꝫ qui huius cognitiõe omiſſa philoſophie intẽdunt: ij alienũ
quodã modo negocium agere videntur: ſuum omittere. Ego igitur Galeote ve-
hemẽter quidem te ad hec ſtudia reuoco. Quid enim pulchꝛius nobili viro/ ⁊ vir-
tutum ab ipſa natura amatoꝛi/ et intelligẽtia/ rationeqꝫ pꝛeſtanti: ꝙ ea diſcere per
que ad caſum viuere deſiſtat: ſuas ipſe vias/ actuſqꝫ diſcernat. Sed vtrum iſta co-
hoꝛtatiõe contenti/ non vltra ſcribemus: vel quaſi perſuaſo iam tibi addemus ali-
quid introductionis cauſa: hoc ego potius eſſe reoꝛ. Neqꝫ enĩ inuitãtis eſt tepide
agere: ſed rem ipſam ad quã inuitat: vltro offerre. Referam igitur tibi ſermonem
Marcellinus habitum a me nuper cum Marcellino familiari meo. Nam cum ille domũ ad me
ſalutandi gratia veniſſet: repperiſſetqꝫ foꝛte lectitantem: poſt pꝛima illa amicoꝛũ
conſueta cum vterqꝫ conſediſſet: et quid hoc libri eſt inquit? qd modo erat in ma- M
Eudemius nibus. Ariſtotelis inꝙ liber eſt de moꝛibus ad Eudemium. Tria ſunt enĩ vt audi- L
Tria ariſtote uiſſe te credo huius philoſophi volumia de moꝛibus ſcripta: Unũ ad hunc quem
lis de moꝛibꝰ modo dixi. Alterũ ad Nicomachum filium. Tertium quod inſcribitur magnoꝛũ
opera. pꝛimũ moꝛaliũ. etſi oĩm eadem vis eſt: tamen alibi enodatius/ alibi remiſſius res ipſe tra
paruũ opꝰ ad ctantur. Recte inquit: eteni oppoꝛtũe facta a te huiuſce rei mentio eſt. Aueo enim M
Eudemiũ. ſe- iampꝛidem quis ſit huius diſcipline pꝛogreſſus/ et quaſi viam cognoſcere. nec an
cundũ: opus tehac data michi facultas eſt: a te de hoc ipſo/ arbitratu meo percunctandi. Nunc
magnoꝛũ mo vero quia vt video ocioſus es: oſtende queſo hec de moꝛibus diſciplina qd nobis
raliũ. tertiũ: pollicetur. Quid me rogas? inꝙ ac potius ipſe tu: vel noſtroꝛum/ vel grecoꝛum a L
opus Ethico quibus iſta tradũtur ſcripta lectitas? Grece inquit neſcio. Latina vero iſta nr̃atia M
rum. (vt tibi verũ fatear) legentẽ me/ conãtemqꝫ non admodũ iuuant. Cõiecto eni eſſe
talia vt inſtitutũ potius erudire: ꝙ rudem iſtituere ab initio poſſint. Tu qui greco

de fonte: vt ait Flaccus (hauſiſti) queſo michi expone: hec de moꝛibus diſciplina/
L quid eius ſectatoꝛibus repꝛomittat. Non munuſculum inꝙ neq; lucellũ: ſed rem
maximam/ pꝛeſtantiſſimãq; omnium: beatos facere homines/ modo ſibiipſi non
deſint ſed agendo/ ⁊ operando illius pꝛecepta/ iuſſaq; ſequãtur. Et quis non exci-
M tetur inquit tanta ſpe pꝛopoſita? Ardeo me hercule/ iam nũc illius initiari ſacris:
quare agedum/ ede quid pꝛecipit. Longũ inꝙ id quidẽ/ ⁊ inſigne eſt: caput tamen
ac ſumma omnium/ vt bene viuas. id vero non de menſa ſed de mente ſumit̃. Sed
quoniam te id cupere animaduerto/ ⁊ adiuuari digna eſt hec cupiditas tua: cone-
mur tibi tale aliquid tradere/ quale greci iſagogicum appellãt/ id eſt quaſi intro-
ductionem ad euidentiam quandam huius diſcipline/ quo paratioꝛ ad illã perci-
piendam queas accedere/ ac dicere quidẽ iam oꝛdiar. Tu vero ſi quid inter dicen-
dum ambigis interpella.
Rima igit̃ huius diſcipline cõſideratio michi videri ſolet an quid ſit extre
p mũ/ et finis in rebꝰ hũanis: ad quẽ oĩa q̃ agimus/ referri opoꝛteat. Scda
quid ſit id extremũ. Tertia quibꝰ rebus ad id pueniat̃. His enĩ cognitis: et
totius vite rationẽ (queadmodũ dirigẽda ſit) cognoſcemus. Que enĩ ad actionũ
noſtrarũ verũ finem referunt̃: eas et frugi ⁊ laudabiles dicimus. que vero fallaci
opinione aberrant: eas vituperamus/ atq; ꝓpellimus. Ut autẽ de his iam dicere
incipiã: cõſpicuũ eſt plures in rebus fines eſſe humanis/ alioſq; ſub aliis cõtineri.
finem autẽ apello cuius gratia quid agimus. exemplo quoq; hoc ipſum faciamus
illuſtrius. Parat quis nauem nauigandi cauſa. nauigat autẽ quo pecunias acqui-
rat: acquirere autem vult quo opulentioꝛ fiat: hanc ipſam opulentiã alterius gra-
tia cupit vel honoꝛis/ vel potẽtie/ vel vt nullius indigeat. Hic igit̃ vides tot eſſe fi-
nes quot ſunt actus: alioſq; ſubeſſe aliis. idem eſt in ceteris operatiõibus noſtris.
Semper enim noſtra de fine in finem graditur quidem/ pꝛoceditq; intẽtio: nec eſt
dubium quin ſuperioꝛ ſemper finis pꝛecioſioꝛ ſit: cũ illius gratia inferioꝛes appe-
tantur. Illud pꝛeterea conſtat: nos omnia que agimus/ boni gratia agere. ex quo
fit vt idem ſit finis et bonũ. Sed an cuncta alterius gratia volumus/ et necubi con
ſiſtit appetitio noſtra? vel eſt aliquis extremus et vltimus finis/ ad quẽ cũ tandem
peruentum fuerit: appetitio cõquieſcit? fatẽdũ eſt eſſe aliquẽ: ne ſi foꝛte negemus
irrita/ et ſtulta pꝛobetur cupiditas noſtra et in infinitũ pꝛogreſſio/ et multa perab-
ſurda exinde ſequantur. Id ergo extremum ſi modo eſt aliquid (quod eſſe plane
confitendũ eſt) neceſſe eſt eſſe tale: nulla vt externa illecebꝛa/ ſed ipſum per ſe ſua
vi nos incendat/ et rapiat in cupiditatem ſui: quod pꝛopter ſe expetatur ſemper: ⁊
nunꝙ pꝛopter aliud/ ad quod referantur omnia/ ipſum autem nuſꝙ. Erit igit̃ hoc
ſũmus finis/ et ſummũ bonum. nam finem et et bonum idem eſſe docuimus Erit
quoq; idem pꝛincipium et cauſa. inde ſiquidem motus eſt: cum eius gratia oĩa
M omnes agant. Intelligere michi videoꝛ inquit: ac pꝛobe tenere: quare ad alia ſi ti-
L bi videtur pꝛogrediare. Age nunc inꝙ hic quid ſit extremus finis videamus. hoc
M enim ſecundo erat loco in queſtione pꝛopoſitũ. De nomine quidem (inquit Ari-
ſtoteles) apud omnes cõuenit. felicitatem enim vulgus/ eruditiq; appellãt. Sed
ipſa felicitas quid tandem ſit: de eo ſane inter ſe diſcrepant: nec idem vulgus/ ſapi-
enteſq; tradiderunt. at enim ne ſapientes quidem. Nulla enim vnꝙ de re fuit int̃
philoſophos tanta contentio: nam alii voluptatem eſſe id extremum/ et vltimum
quod pꝛopter ſeipſũ expetitur: ⁊ cuius gratia cetera agimus: aſſeuerant. Eſſe qui
dem id inſitum mentibus noſtris: vt omnia faciamus/ atqꝫ patiamur: quo poſtea
in gaudio/ et letitia contẽti/ et quieti viuere poſſimus. Ea eſt autem ſũma/ et me-
ra voluptas. Ex quo fit vt pꝛincipia vel appetendi aliquid vel fugiendi: a volu-
ptate/ doloꝛeqꝫ pꝛoficiſci videantur. quare et ipſas quidem virtutes cenſent ideo
ab hominibus exerceri debere: quia effectrices ſint plurimarum voluptatũ. con-
traq; cũ delictoꝛũ/ ſcelerũq; cõſcientia nos vexet et ãgat: tum inanes cupiditates

ꝓ

quarum ſtultorū vita referta eſt omnis: ſolicitent mentes/ ⁊ quietas eſſe nequaq̄
ꝑmittāt. Itaq̄ȝ cum eſſe ſapientis delectū aiunt vt pretermittendis minoribus: ſi-
bi maiores comparet voluptates: et doloribus paruis ſuſcipiendis: maiores/ gra
Eudoxus / Ariſtippus / Epicurus / Democritus — uioreſq̄ȝ repellat. In hac fere ſententia Eudoxus/ et Ariſtippꝰ/ ⁊ Epicurus fuere.
etſi eorū alius plus/ alius minus tribuerit corporeis voluptatibus. His adiicien-
dus eſt Democritus: qui obſcure quidē et verbo pene inſolēti Euthimiā ſummū
bonū eſſe dixit: quaſi tranquilitatem quandā animi/ omni moleſtia vacantis. Alii
vero in vſu virtutis felicitatem poſuere: atqȝ ex eo beatam conſtare vitā cenſent.
Eſſe enī quoddā propriū hoīs opus: ad quod agendū natus ſit. id autem non eſſe
viuere: quia cōmune ſit etiā plantis. nō ſenſū habere: quia commune ſit et brutis:
ſed vitam / et actus ſecundū rationē: qua qui bene/ excellenterq̄ȝ vtēr: id propriū
opus ad quod agēdū natus ſit: bene abſoluat. Eumq̄ȝ bene viuere/ ac bene agere:
in eoqȝ ſitum eſſe ſummū illud hominis (quod querimꝰ) bonū. In hac ferme opi-
Ariſtoteles. / Teophraſtꝰ / peripatetici — nione Ariſtoteles et Theophraſtus et ceteri omnes Peripatetici fuere. Sed cum
quererē nunq̄d foret hec vita in poteſtate ſapientis: id eſt an ſibi ipſi per virtutē
hanc/ preſtare vitā bonus vir poſſit: multe difficultates ſuboriri videbanē. fieri enī
poteſt vt ſapiens et bonus vir/ et omnibus virtutibus inſtructus/ atqȝ ornatus: in
exilium/ in orbitatē/ in egeſtatē detrudaē: amiſſa patria/ ablato patrimonio/ filiis/
propinquiſqȝ necatis. preterea vt in carcerē tyranni/ vt in eculeum/ vt in ſupplicia
grauia/ et miſeranda incidat. Hunc igitur quāq̄ȝ virtutibus abundantē: tamē bea-
tum dicere tantis in malis quis poteſt? quod ſi ita eſt/ nec virtus ipſa ſatis videtur
ad beate viuendū. Ob hec ii de quibꝰ loquor philoſophi tria bonorū genera di-
ſtinxerunt: animi/ corporis/ externa. Felicitatē in bonis animi reponunt: que ſunt
maxima ac precipua bona. Corporis aūt/ et externa adeſſe homini oportere aiūt:
non vt illa ex ſeſe beatā cōficiant vitam: ſed ne operationes virtutis in quibus bea
ta vita conſiſtit impedianē Etenī ſupplicicis/ doloribuſque affectū corpus: neqȝ cō
templari quicq̄ȝ/ nec agere permittit. et egeſtas/ exiliūq̄ȝ impediūt multa: cū tanq̄ȝ
illis inſtrumēta deſint ad agendū. Quid ergo: miſer erit ſapiens in iis que ſupra
enumerauimus malis? certe non miſer. habitus enī virtutis illū ab hac infami ap-
pellatione defendit. ſed nec etiā beatū tantis in calamitatibus nuncupabo. Beata
enim vita omnis: optabilis eſt/ et plena gaudiorum: hec vero calamitoſa nequaq̄ȝ
Zenon / Stoici — optabilis: nec beata igiē. Hec peripateticorū ferme eſt ſūmo de bono/ vitaqȝ bea-
ta ſētētia. Nec eſt dubiū quin (etſi parū) tamē aliq̄d fortune tribuaē. Itaqȝ Ze-
non quiqȝ a zenone ſunt ſtoici/ rigidi nempe homines et ſeueri/ aliter de ſūmo bo
no opinati ſūt. Negant enī quicq̄ȝ bonum eſſe preter honeſtum: in eoqȝ vitā beatā
conſiſtere affirmant. Honeſtū autem eſt quod bene et laudabiliter et ex virtute fit.
Ut enim quod timide: quod libidinoſe: quod abiecte agitur: turpe diciē/ ac dede-
coris plenū: ſic quod fortiter/ quod cōtinenter/ et quod ex dignitate agitur: hone-
ſtum/ decorum/ pulchrum nuncupamus. Corporis aūt et fortune cōmoda: negāt
eſſe bona. cōtraqȝ illorū incōmoda/ negāt eſſe mala Uirtutē vero ſatis eē ad beate
viuēdū putāt: neqȝ carcere/ neqȝ tormētis/ neqȝ doloribus vllis/ aut egeſtate/ exi
lioue: beatā vitā impediri. Uirum enī ſapientem/ ac vere fortē/ magno/ inuictoq̄ȝ
animo totum ex ſeipſo pēdere: nec humanos caſus/ neqȝ fortune minas expaue-
ſcere: nec illis ſi accidant vnq̄ȝ frangi. non enim exiliū/ nec paupertatē/ nec dolores
mala eſſe ſapienti. Quoniā vt nichil bonum preter id quod honeſtum/ et cum vir-
tute: ſic etiam nichil malū niſi quod turpiter/ et cum vicio fit: quod in ſapientem
nequaq̄ȝ cadere poteſt. Qȝ ſi fortunam metuat quis: nunq̄ȝ erit beatus: cum etſi
non facta: attamē facienda formido illius mutabilitatis ſollicitum reddat. Hec fer
me eſt (ni fallor) Stoice diſcipline forma/ neſcio an vera: ſed certe maſcula/ atqȝ ro
buſta. Percurri tibi ſententias omnes de ſummo bono: que quidem cognitu di-
gne videbantur: de quibus ſcire velim quid tandem exiſtimes. ego ne inquit fate M

M

bor tibi quid michi acciderit. Singulis (dum a te referebantur) me me totum addi
xi. Nam voluptate/ et vacuitate doloris que prima fuit ſentētia: nichil optabilius
viſum eſt. Quid enim beatius aut eſſe/ aut excogitari poſſit: q̄ȝ vita gaudiorū ple-
na/ omni moleſtia detracta? aut quid deorum immortalium vite ſimilius imagina
ri poſſimus? qui cum ſint vere felices/ atqȝ beati: hoc beatitatis inſtar nobis mor-
talibus reliquiſſe videntur. Rurſus vero cum ad virtutis ſplēdorē oculos erexi:
victus excellentie laude/ vſqȝ adeo contempſi equidem/ ac poſthabui voluptatem
vt etiam doloribus/ et moleſtiis comparandam eam beatitudinem exiſtimarem.
Corporis vero commoda: externamqȝ rerum proſperitatem/ quaſi neceſſariā in
bonis reponebam. Ecce alteri exurgentes negant quicq̄ȝ tale in bonis habēdum:
dantqȝ homini poteſtatem ſeipſum per ſe in beatitudinē aſſerēdi: quo quid opta-
bilius eſſe poteſt? ita cū oēs ad ſe rapiāt: ambiguus ſū quid maxīe putē recipiēdū.
L Nō eſt mirū inquā ſi tibi horū ſinguli probāē: nā vulgus q̄dē philoſophorū qui
abſurda dicebant: iā pridē auditores/ ſcholeqȝ ipſe reſpuerūt. he reſtāt diſciplnie:
M q̄ aliq̄d dicere videāē: q̄ etſi verbis pugnēt/ re tamē/ et effectu q̄ȝ proxime ſūt. Quo
L modo proxime inquit? An poteſt quicq̄ȝ eſſe diſtantius? Attēde inq̄ȝ: an tibi pro-
ximitatem hāc ſatis probare videor? Primū enim Stoicos a Peripateticis quid
differre putas? Utriq̄ȝ profecto beate vite dominā/ effectricemqȝ virtutem conſē-
tiunt. In hoc fere totum eſt. et qui in vno hoc conſentiunt: vix in aliis diſſentire
poſſunt. Nam de corporis/ externiſq̄ȝ commodis que alii bona appellant: alii non
bona: id non refert quantum quiſqȝ illis tribuerit/ ſi non: plus his q̄ȝ illis de ver
bo differentia eſt/ non autem de re. q̄ alteros vſitatum verbum delectat: alte-
ros nouum. que enim hi bona et mala/ illi prepoſita et reiecta appellāt. De fortu-
ne vero doloribus/ tormentiſqȝ corporis diuerſitas eſt: et quidē non magna. Pe-
ripatetici enim non a quibuſuis calamitatibus vitam beatam depelli putant: ſed
ab ingentibus/ et multis. et hec ipſa ſi accidant ſapienti: nequaq̄ȝ eum miſerū fie-
ri dicunt. Stoici vero etiam in his ipſis calamitatibus beatum aſſerūt. Uides er-
go q̄ȝ parum interſit inter hos duarum ſectarum magiſtros. Quinetiam volupta
tis patroni: non multum ab his diſcedunt. Felicitas enī abſqȝ voluptate eſſe non
poteſt. adeo enim implicita eſt illi/ annexa voluptas/ vt ſeparari nequeat. Nomē
certe ipſum quo beatitas deſignatur: a gaudendo apud grecos tractum eſt: quaſi
vita quedam gaudioſa. Actio enim virtutis/ ſcientiaqȝ/ et contemplatio: conſciē
tia deniqȝ ipſa recte factorum: immenſas quaſdam voluptates continet: vt dubi-
um fiat: hec propter illam / an illa propter hec expetatur. Clamat enim Epicu-
rus ipſe/ nō poſſe cum voluptate viui niſi iuſte/ temperate/ prudenterqȝ: viuatur.
neqȝ rurſus iuſte/ prudenter/ temperate: niſi cum voluptate. Ita cum tres ſint phi
loſophorum ſecte omnes profecto aut idem / aut prope de ſummo quidem bono
dicere videntur. quare non multum tibi formidādum eſt: vt dum alteros ſectaris/
M ab alteris contingat te abcedere longius. Perq̄ȝ gratum michi eſt inquit hanc
(vt ita dixeri) cōciliationē philoſophorū audiuiſſe. nec placuit modo/ tua de hiſce
rebus diſputatio: verum etiam placauit inquietam mētem (cui nā potiſſimum in-
hereret) heſitantē. Sed reſtat iam tibi tertia illa pars (cum ſit ne finis aliquis extre
mus/ et ſūmus/ ⁊ quis ſit conſpexerimus) vt nunc quibus rebus ad illud veniatur
L oſtendas. Tute inquam ipſe viam non ex ſuperioribus dictis iam hinc diſcernis?
M Diſcerno inquit/ virtutes enim beate vite dominas / effectriceſq̄ȝ conſentio. ſed
L tamen de his ipſis audire percupio. Audi igitur inq̄ȝ etſi nō ad viuum reſerare ꝓ-
poſitum eſt: ſed quantum ad euidentiam nunc ſat erit/ breui diſcurſu pertingere.
M Hoc ipſum inquit nunc poſtulo/ de ſingulis vero ſi ambigam / alias. Cum igitur
L per virtutes ad beatam vitam perueniatur: ab his enī honeſtas/ voluptaſqȝ vera
exiſtit. De virtutibus ipſis dicere aggrediar: atqȝ illud primum a nobis intelligē-
dum eſt. virtutem omnem eſſe animi affectiōem cōſtantem: quam cōmuni nomie

habitū vocāt.vt enī equū ſic a natura generatū videmus:vt ⁊ currere et in gyrum
flecti et portare equitē poſſit:hec tamē ipſa nō perfecte agit niſi cū domitus et ex-
ercitatus eſt:ita aſſuefactus/ vt illa bene/ ⁊ ſciēter agat.tūc enī perfectū quoddā ha
bere videt᷑: ſic et homo a natura aptus per exercitationē/ et aſſuetudinē habitū iu
ſtitie/ et tēperantie/ ceterarūqꝫ ꝟtutū nāciſcit᷑.vt tūc demū perfectū ab vſu ſit:qꝺ a
Uirtus natura fuerat inchoatū.Et de ꝟtute qꝺ ē oī in hūc fere modū accipiendū eſt/ habi-
tum ſcilicet eſſe animi/ exercitatiōe/ vſuqꝫ acquiſitū/ vt iā perite et ſciēter opus ſuū
perficiat.Uirtutū vero ipſarū ꝑma partitio eſt:vt alie ſint moris:alie intellectus.
Cōueniūt vero in eo ꝙ ſūt habitꝰ. Differūt enī ꝗa morales ſiūt in ea parte animi:
ꝗ non habet rationē:intellectiue aūt ī ea parte ꝗ rationē habet. Preterea morales
virtutes mediocritates quedā ſunt inter exceſſū ⁊ defectū:intellectiue aūt exceſſū
nō habēt:nec ſūt mediocritates. Inſuꝑ morales circa affectus et actus:ītellectiue
aūt circa veri deprehenſionē magis verſant᷑. Sūt vero ītellectiue ꝟtutes quinqꝫ
Sapiētia/ Sciētia/ Prudētia/ Intelligētia/ et Ars:moraliū aūt maior eſt nūerus.
vt enī affectus ſūt humani/ qui nos inflectūt et ducūt:ita ꝟtutes aduerſus hos op
poſite reſiſtūt.Ex quo ſit vt morales quidē ꝟtutes oēs circa difficile arduūqꝫ ver-
ſent᷑.difficile eſt enim libidines quaſi freno cōpeſcere.difficile eſt iracundiā tenere
diff.cile auaritiā coercere.idē eſt de aliis affectiōibus nr̄is. Ad que enī proni natu-
ra ſumus:aduerſus illa virtutes opponunt᷑. Nil agas timide/ dicit virtꝰ:nil intēpe
ranter/ nil auare/ nil iracunde/ nil inique/ nil abiecte/ grande potius quoddā tibi ꝓ
poſitū ſit.et ſi aſſint facultates magnificētia ſplēdeat.Honores vero ita ꝓſequare:
vt declines ambitionē.veritas:et ī oī ſermone/ ⁊ in oī vita eluceat. Preterea caue
Fortitudo ne te virtutis ſpecie decipiat vicium. Incōſulta audacia/ fortitudo non eſt:ſed te-
meritas potius/ et inſania:tanqꝫ eſt in vicio qui nō timēda formidat:ꝙ ꝗ timenda
oīno nō paueſcit.Sit timor in periculis:ita tamē vt ſi perferenda ſint:ratio vincat/
ſuperetqꝫ terrorē. At graue eſt vulnera excipere/ graue mortē obire:ſint ſane iſta
(ſi ita vis) etiā grauiſſima.tamē incidūt tēpora in ꝗbus honeſta mors:turpi fuerit
vita a ſapiēte ꝑferēda.⁊ vulnera ꝑ gloriā excipere ꝑſtet:ꝙ ꝑ ignominiā corpus in-
tegrum ſeruare.Hinc fortitudo illa mirabilis exiſtit.ſpecioſiſſima ꝓfecto virtus/
oratorū cāpus:ꝗ tanto fauore hoīm excepta eſt/ vt et defūctorū ſtatuas videamꝰ
fere habitu militari:quaſi preclarū ſit hoc potiſſimū genere laudis/ in vita claru-
iſſe.Cōmune certe virtutis nomē:fortitudo ſola/ ī ſuā ꝓpriā appellationē cōuertit.
nec ſane īmerito. Uirtus enī a viro dicit᷑:vir aūt/ cōſtans aliquid/ et pugnax deſi/
Ceſar gnare videtur:itaqꝫ illud in promptu eſt ſi viri eſtis id eſt ſi fortes. Et Ceſar mili-
tes increpans inquit ſe non tantum virtutem in milite deſiderare ꝙtum modeſti-
am:virtutem haud dubie pro fortitudine ponens. Itaqꝫ vt in multis aliis ita in
hoc preclarius greci ꝙ nos.fortitudinem enī illi andriā vocāt: id īportat (vt ver-
Temperātia bū de verbo exprimat᷑) virilitatē. Nā tēperantia cōmunis quidē eſt nec viri ſolū:
verū etiā mulieris.fortitudo aūt propria viri eſt. Verſat᷑ aūt tēperātia circa libidi
nes cōpeſcendas.atqꝫ vt fortitudo a fuga nos reuocat/ ſic temperātia ab inſequē-
do coercet: vt quodāmodo inter ſe cōtrarie/ vna ad preliū cohortari/ altera rece-
ptui canere videat᷑.Eſt aūt tēperantia circa eas voluptates/ ꝗ et nobis cōmunes
ſūt cū ceteris aīantibꝰ.ex quo nō ꝓprie ille quidē hoīs voluptates:ſed magis ſer-
uiles/ beſtialeſqꝫ habent᷑.Diximus de affectibus animi in metu et libidīe.Quid?
Liberalitas auaritie nōne arduū eſt frenū īponere?aduerſus quā īmoderationē ꝟtus eſt/ quā
dicimꝰ liberalitatē.ea eſt mediocritas ꝗdā in acquirendis/ erogandiſqꝫ pecuniis/
remota quidē ab auaritie ſordibus:remota etiā a prodigalitatis amētia. auari eſt
enī nimia acquirēdi cupiditas/ et remiſſior quā oportet expendēdi cura.Hec autē
duo cōtra in ꝓdigo.nā ⁊ diſſolutus in acquirendo/ ⁊ profuſus in largiēdo.Eſt ho
rū medius liberalis vbi/ et quando/ et quātum capiēdum/ erogādumqꝫ ſit tenet:
Modeſtia et rationē ſecutꝰ/ habitū iā iſta agēdi ab vſu cōtraxit.Sꝫ vt circa pecuniarū cupi
ditatem liberalitas: ſic etiā circa cupiditatem honorum alia quedā virtus exiſtit

ambitioni ꝯtraria:nomen vero nequaqꝫ ſortita.Sunt enī quidā plus ꝙ oporteat
honoribus inhiātes: ꝗs dicimus ābitioſos.Hi ferme idē in honoribus faciūt:qꝺ
auari in pecuniis comꝑandis.Aliī et ꝗs honeſte cōſequi poſſunt honores:abiecti
one quadā animi ꝑtermittūt. Inter hec vicia ꝟtus eſt ꝗdā intellecta quidē aperte:
ſed nō aperte noīata.At enī ⁊ liberalitati/ et huic ꝟtuti que eſt circa honores: due
ꝑclariſſime virtutes ꝯiūcte ſunt:magnificētia ⁊ magnaītas.quaꝝ magnificentia/ magnificētia
ſublimior ꝗdā liberalitas eſt:circa ſumptus ingētes ⁊ magnos.vt ſi quis ad vſum Magnanītas
ppl̄i theatꝝ edificet:vt ludos exhibeat megalēſes/ aut gladiatoꝝ munus/ aut epu
lum publicū.Hec enī ⁊ huiuſmodi que priuatū ſupra modum excedūt:ſplēdorem
quēdam habēt eximium:nec liberalia mō/ ſed etiā magnifica dicunt᷑.magnificētia
igitur ad liberalitatē talis eſt.eodēqꝫ modo magnaītas ad illam aliā virtutem:que
circa honores ꝟſat᷑.Eſt enī fere eadē niſi ꝙ magnitudīe animi/ ꝓpoſitoqꝫ ſublimi
excedit vt ſi maximi dignus ſit:maxios ſibi honores arrogare non vereat᷑.Proxi
ma eſt māſuetudo:et ipſa quoqꝫ adūſus cupiditatē cōſtituta:non pecuniaꝝ/ neqꝫ Māſuetudo
honorū/ ſed vindictaꝝ.Eſt enim ira vlciſcendi cupiditas:cui reſiſtit māſuetudo ne
plus nimio efferat᷑.Huiꝰ exceſſus iracūdia.Defectus ꝟo ſegnities:vtraqꝫ in vicio.
mediocritas vero laudabilis:ꝗ ⁊ pro quibus/ et aduerſum quos/ et ꝙtū oporteat
M iraſcitur.Hic ille ſublatis in me oculis quaſi admiraret᷑:mediocritatē inquit iſtam
cetere quidē ꝟtutes ꝗ adhuc a te cōmeōrate ſunt recte/ ſuſcepiſſe videbant᷑.man-
ſuetudo aūt (admiror) ſi hāc ſuſcipiat mediocritatē. Iam enī ſi hoc fatemur:illud
quoqꝫ ꝯfitendū erit iram quandā eſſe laudabilē:de quo (vt veꝝ tibi fatear) valde
equidē ſubſiſto:quas vero cauſas ambigēdi habeam:ſi non tibi mea hec int᷑pella
L tio moleſta eſt:exꝑmere conabor.Tu ꝟo inꝗ arbitratu tuo/ non enī mei cauſa ſer
M mo hic inſtitutus eſt: ſed tui.Puto igit᷑ inquit nullā iram eſſe laudabilē: qꝺ ſi non
laudabilis/ neqꝫ cum ꝟtute:qm̄ oīs virtus laudabilis eſt. Uirtus enī excellētiam
et preſtātiā dicit.nichil vero eſt oīm:qꝺ non abſqꝫ ira melius faciant hoīes ꝙ irati.
Quid enī eſt ira:niſi ebulitio quedā/ ⁊ cōcitatio maturo/ ſtabiliqꝫ ꝯſilio ⁊ tranꝗlli-
tati rōnis aduerſa?Itaqꝫ nō alia tam crebro penitēda hoībus incidūt: ꝙ illa que
per iram gerunt᷑.nam recta quidē illa ratio (qua nulla carere virtus poteſt) ſedati-
onem animi/ ſerenitatēqꝫ requirit.ira vero perturbat/ ⁊ cōcitat:vt non ſolū mentis
iudiciū/ ſed corꝑis etiā laudabilē ſtatum ꝑuertat:illa quidē atqꝫ detorꝗat.furētes
oculi/ et trementia labra/ verba int᷑rupta atqꝫ infracta/ iactatio brachioꝝ inſana/
ꝓgreſſio amēs:hec aūt (vt tua pace dixerim) furori ꝓpiora michi vident᷑ ꝙ ꝟtuti.
atqꝫ perabſurdū eſt rectam quidē rōem in ꝟtutibus dn̄ari dicere:iram ꝟo que nos
a recta rōne dimouet in ꝟtutibus aliqn̄ eſſe fateri.⁊ hunc ſeruatuꝝ eſſe modum in
rebus agendis credere:qui in ſeipſo modū non ſeruat. Vident᷑ porro ⁊ ſapientes
viri:hoc ipm̄ (qꝺ mō dixi) aptiſſime teſtificari.Sunt enī vt videmus:libri cōplures
adūſus iram ab illis ꝯſcripti.qui vero ꝯtra iniraſcentiā ſcripſerit:nemo adhuc qꝺ
equidē ſciam repertus eſt/ quaſi nō iraſci laudabile ſit:iraſci vero vicioſū.Qꝫ ſi irā
nunꝙ laudabilem eſſe cōſtat:ſequit᷑ vt mediocritas nulla eius ſit:ſed oēm penitus
L huiuſmōi ꝑturbatiōem animi eſſe improbādā.Tum ego non ignoro inꝗ iſta dici
ſolere/ ab iis qui contra Peripateticos diſputāt: ſed tn̄ refert quid quiſqꝫ ſentiat.
Queris num excādeſcentiā/ vehementēqꝫ iracūdiam probem?Negabo equidē/
atqꝫ deteſtabor.Quid enī amētius?qꝺ furori ſilius?Queris rurſus num īraſcen
tiam/ et ſegnitiem omni tp̄e laudem.hanc rurſus vicio ducam/ atqꝫ reprehēdam.
Etenī peto abs te ſi ſeruus parētem ꝟberet tuū:aut ſi filie ꝟgini vim afferat/ num
tu hec aſpiciēs aīo trāquillo eē debeas?vel potius motu ꝗdā animi ad infringen-
dam illius ꝯtumeliā inſurgere?Rn̄debit ꝓfecto pietas ipſa/ et ratio:reꝑhendēdū
eſſe te/ niſi pro tanta parētis/ filieqꝫ īiuria indignatiōem ſuſcipias/ ⁊ ad vīdicandū
cum acritate quadā vehemētiori perciteris.Quid enī queſo agat filius:ꝯtumeliā
parētis indignā cernēs?Stabit credo eodē aīmo/ atqꝫ vultu quo fuerat ꝑus:nec

cū tam cariſſimi/ atqꝫ cõiunctiſſimi iiuria cõmouebit? Et quis non hūc deteſteť/
atqꝫ reprehendat? Ita fit vt ira quedā nõnunꝙ laudabilis ſit/ et nõ iraſci in vicio
reponať. Uidetur porro neqꝫ ſenſū/ neqꝫ mentē habere/ qui vſqꝫ adeo hebes/ ⁊ diſ
ſolutus eſt/ vt neqꝫ doleat/ neqꝫ grauiter ferat: cū patrie/ cū parētibꝰ/ cū filiis/ cū ce
teris (quos cariſſimos habere debemus) contumelie inferunť. Neqꝫ ſane verum
eſt qđ dixiſti: nichil eſſe oīm qđ nõ abſqꝫ ira melius fiat. Iuuāt eni interdū/ ⁊ certe
decent ſtimuli quidā/ et motus animi vehemētiores ꝓ indignitate flagitii/ nõ im=
merito ſuſcepti: qui nos ad pietatē/ fortitudineqꝫ impellūt. Nā quod ais neminē
adhuc cõtra iniraſcentiā ſcriptitaſſe: ignorare michi Ariſtotelē videris: qui vbiqꝫ
Amicitia — ſcriptorū ſuorū ſegnitie/ et iniraſcētiā iſtā magnopere dānat. Itaqꝫ vt tu iracūdū
Affabilitas — illū furenti: ſic ego diſſolutū hunc/ et ſegnē mente capto aſſimilabo: qui nec ſētire/
neqꝫ curare/ neqꝫ affici vlla re videatur Sed hec ſatis. Ad reliqua inſtituti operis
reuertamur. Diximus de māſuetudine/ atqꝫ illius extremis. In vita autē et cõuer
ſatione multi peccant: nam reperiunť quidā contētioſi diſplicentes/ duri difficiles
inhumani. Contraqꝫ alii adulatores/ placēdi ſtudio oīa aſſentātes. Hec vtraqꝫ
vitanda ſunt. Media vero inter hec virtus eſt amicitie ſimilis procul ab aſſentati
Ueritas — one: procul a cõtentioſa aſperitate. Eodemqꝫ modo et oſtētationē/ et ironiā ī vita
Grauitas — et cõuerſatiõe abeſſe cõuenit: quarū altera in plus fictio eſt/ altera in minus. Gra
Comitas — uitas ꝟo harū mediocritas eſt: ſed ab oſtētatiõe remotior. Cū autē ſit in vita ceſſa
tio quedā atqꝫ remiſſio (neqꝫ eni cõtinuo laborare homo poteſt) ſolaciorū quedā
moderatio eſt. nā ſi oēm refugias iucunditatē: ruſticus ſis. ſi autem oēm arripias
iocādi occaſionē/ ita vt nec honeſtati nec dignitati parcas: modo riſū mouere poſ
ſis/ ſcurra. inter hec moderatio eſt: quedā ꝟtus/ que ab his extremis reducta comi
tas appellať. Sic tergemina ſūt vicia in cõuerſatiõe hoīm deuitāda: ne aduerſato
res odioſi: neue rurſus placentes adulatores ſimus: ne fingamus oſtentando. ne
ue rurſus minuendo ironia vtamur: ne procul ab omni iucūditate: neue rurſus ri=
diculi hoīes/ ſcurreque habeamur. Iuſtitia vero duplex eſt. Una ꝑfecta que oēm
cõplectiť virtutē: altera ſingularis in eq̄tate repoſita. Eq̄tas aūt eſt vt ne plus cõ=
modi neue minꝰ incõmodi ſuſcipiať. Hic ille: patere q̄ſo inq̄t parūper et in hoc lo= M
co inťpellari te. Cupio eni/ niſi moleſtū ſit/ ꝙobrē ꝑfectā ꝟtutē iuſtitiā dixeris ītel=
ligere: an forſā alie de q̄bus ſupra dixiſti ꝟtutibꝰ ꝑfecte nõ ſint/ ne fortitudo q̄dem
illa quā tu multis ꝟbis ornaſti? ꝙ ſi ille ꝑfecte: cur huic ꝑfectionē potius attribuas
ꝙ illis/ nõ plane ītelligo. Iure tu q̄dē ābigis inꝙ. ſed nõ oīa poſſunt in hoc tanto L
et tam p̄cipiti diſcurſu explicari. Iamqꝫ a nobis dictū eſt nõ eſſe ꝓpoſiti nr̄i vt ad
viuū ſingula reſeremus: ſed tanꝙ ītroductores aliq̄/ euidentiā quādā et preguſta
tionē rerum in p̄ſentia tradere. Q̄ tamē nūc de ꝑfecta req̄ris ꝟtute/ ſcire debes bifa
riā dici perfectā. vno quidē modo vt inchoate opponiť. neqꝫ eni eſt dubiū nos ad
iuſtitiā/ et tēperantiā/ et fortitudinē/ ⁊ liberalitatē quodāmõ natura aptos ꝓduci:
vſus tamē et aſſuetudo/ exercitatioqꝫ ipſa (vt de equo ſupra diximus) ita nos affi=
cit/ vt tūc iam ꝑfectū ab vſu ſit: qđ a natura fuerat inchoatū. Iſto quidē modo oīs
moralis ꝟtus ꝑfecta eſt: nec minus alie ꝙ ipſa iuſtitia. Alio modo ꝑfecta ꝟtus di=
citur q̄ oēm oīno virtutē cõtinet/ et cõplectiť: talis vero eſt iuſtitia illa de q̄ p̄mo di
ximus. eſt eni ſcđm leges obſeruatio q̄dā. Leges aūt cūctarū ꝟtutū opera iubēt: ⁊
viciorū oīm facinora vetant. Nā et q̄ ſūt cõtinētie: vt nõ cõmittes adulteriū/ nõ fla
gitiū facies. Et q̄ ſūt fortitudis: vt nõ fugies in acie/ nõ deſeres locū/ nõ arma ab=
iicies. et que ſūt māſuetudis: vt nõ iurgia dixeris/ nõ pulſabis/ nõ cõtumelia affici=
es. et ſic de aliis ꝟtutibus et viciis/ illas iubēdo/ iſta vetādo. Que ꝟo a legibus ꝓfi
ciſcunť iuſta ſūt. Itaqꝫ illa pars iuſtitie q̄ eſt legis cuſtos/ et obſeruatrix/ vniuerſa
lis q̄dā eſt/ et vſū oīm ꝟtutū in ſe continet: atqꝫ ideo ꝑfecta diciť ꝙ nullus virtutis
vſus illi deſit: quaſi cõpleta quedā et abſoluta ꝟtus. Alia vero iuſtitie pars (quam
in eq̄tate repoſitā diximus) ꝑticularis eſt: vt nõ plus cõmodi/ neu minus incõmo

di ſuſcipiamus. Eſt igiť iuſtitia duplex: vna vniuerſalis virtus. altera ſingularis. — Eurypides
Prima eſt eni illa ſplēdida de qua Euripydes inquit. Neqꝫ lucifer/ neqꝫ heſperus
ita mirabilis. Alťa vero non plus ferme laudis in ſe habet: ꝙ vna ceteraꝝ virtutū.
M Michi quidē inquit hec periucūda fuere: ⁊ mādaui memorie q̄ dixiſti. Sed nunc
L qđ reliquū eſt: intellectiuas ꝟtutes expecto. Unū adhuc reſtat inꝙ qđ ignorare te
M nolo: poſtea ad intellectiuas trāſibimus. Quid eſt inquit? De ꝯtinētia inꝙ et incõ — Cõtinentia
L nentia dicere: q̄ res et difficultatē habet ⁊ pleroſqꝫ fallit: et ad vtilitatē non ꝯtēnē=
dam eius cognitio affert. Cõtinētia igitur non eſt illa quidē virtus: ſed finitimum
q̄dā et ꝓximū. Oſtenſum eſt eni prius oēm virtutē eſſe habitum. Cõtinentia ꝟo
habitus non eſt. Itaqꝫ nec ꝟtus dici poteſt. Verſanť aūt ꝯtinentia/ et incõtinentia
in iis: in quibus tēperantia ⁊ intēperantia. Abſtinet q̄s a iucūditate ſenſuū indebi
ta: ſi diu hoc egerit in habitū tranſit/ et tunc demū virtus elucet tēperātie. ante ꝟo
ꝙ conſtitutus ſit habitus: in ipſis operibus cõtinentia eſt. itaqꝫ et dolens abſtinet
cõtinēs: nec ſatis firmus eſt aduerſus cupiditatē. Eodē modo incõtinēs nõdum
habitū viciĳ cõtraxit: Itaqꝫ rõem diſcernit/ ⁊ principiū tenet: ſupatur tñ ab affectu
⁊ inuitus quodāmõ captiuus abduciť. de quo recte poeta inquit. Uideo meliora:
proboqꝫ/ deťiora ſequor. At intēperans in habitu viciĳ cõſtitutus: nec rõem iam/
nec principiū tenet. atqꝫ ita corruptus eſt: vt peruerſa natura reꝝ/ malum quidē
bonum arbitreť: bonum aūt malum. Itaqꝫ eligens facit intemperās: incõtinens
vero nequaꝙ eligens: quia rõem intelligit: ſed tñ trahiť violentia cupiditatiſ/ que
in eo quidē eſt omni rõne potentior. Habes nunc de cõtinentia/ ⁊ incõtinētia: que
breuiter dici potuerūt. hec eadē vtilia ſunt et in ceteris ꝟtutibus: vt habitū/ electi=
oneqꝫ in illis recognoſcas. Uicioſus eni oīs qui habitū iam viciĳ confecit: lumen
cognitiõis/ p̄cipiūqꝫ amiſit. quāobrē malo gaudet: quia id bonū putat. qui vero
nõdum habitū effecit: ſe quidē male agere intelligit: pugnatqꝫ ſimilis affectus/ ⁊
ratio: atqꝫ modo hic/ modo illa peruincit. Placet igiť inter virtutē ⁊ viciū medias
eſſe affectiões quaſdā/ nondum ſatis ſtabilitas: vt modo ad hanc/ modo ad illam
inflectamur. Nūc vero quoniam de moralibus dictum eſt: intellectiuas virtutes — Uirtus intellectiua
breuiter videamus. Eaꝝ nempe diſcuſſio prolixitatē exigit: breuitas aūt ſuſcepti
operis compendiū flagitat. Tanꝙ igitur digito illas monſtrātes: notare tantum
ſingulas illaꝝ contenti erimus. Quotiens ergo de virtute propria loquimur: ſiue
illa moralis/ ſiue itellectiua ſit: de animi virtute non aūt corporis nos loqui intelligē
dum eſt. Ipſius ꝟo animi partes ſunt due. Una rõnalis. altera non habens rõem. — partes aīe
Ea rurſus que rõem non habet: partim eſt vegetatiua/ expers oīno rationis quā
plantis etiā ineſſe cõſtat. partim eſt appetitiua: cupiditatis/ et metus/ et affectionū
oīm capax: que etſi rõem non habet: audiens tñ eſt/ parēſqꝫ rationi. Hec eſt enim
illa pars animi noſtri quā increpamus errātem: quā coercemus elatam: quā exci=
tamus iacentē: quā cõſolamur afflictam. Hanc nos dirigimus/ et rõni obtēperare
cõpellimus. In hac demū parte ꝟtus moralis ſit: que eſt habitus animi per aſſue=
tudinē acquiſitus/ vt mediocritatē quandā in affectibus ſeruet. Irratiõalis igitur
pars animi duplex eſt: vt oſtēdimus. Rõnalis ꝟo etiā duplex. nam eius vna pars
eſt cõſultatiua: altera ſciētifica. Cõſultamus eni de iis q̄ aliter eſſe poſſūt. Scimus
vero ea q̄ aliter eſſe non poſſunt. In hac itaqꝫ rõnali ꝑte animi: ꝟtutes intellectiue
fiunt: atqꝫ vt iſta diuidiť: ſic ille diſtinguūtur. Quinqꝫ ꝟo eſſe nūero intellectiuas
virtutes ſupra diximus: īter quas prudētia nobis prima occurrit: cum ſuperioribus — Prudentia
(quas retulimus) ꝟtutibus fere ꝯiūcta. Eteni in rebus agēdis recta illa ratio: que
moralibus moderať virtutibus/ queqꝫ extrema refugiens in mediocritate quādā
laudabili cõſiſtere facit: nichil aliud ꝙ prudētia eſt. Ex quo fit vt nulla moralium
virtutū abſqꝫ prudētia eſſe poſſit. verſatur aūt prudentia in iis rebus q̄ non ſemꝑ
eodē modo fiūt/ ſed alias: aliter in quibus etiā cõſiliū/ ⁊ electio locū habēt. Nam
de certis ⁊ impoſſibilibus aliter ſe hr̄e fruſtra quis: aut conſultat aut eligit. Itaqꝫ

et conſilium/ ꝛ electio a prudentia eſt:reſqꝫ agende omnes cõſilio/ electioneqꝫ pen
dent. Uidetur autem electio non aliis ferme vllis/ ꝙ homini conuenire. Nã neqꝫ
beſtiis que ſunt infra hominẽ/ quoniã ratiõe careant:neqꝫ rurſus ideo/ quoniã ille
puro intuitu ſingula dicernens:nulla de re ambigere poteſt.at conſilium ꝛ electio
de re dubia eſt. Dicitur autẽ electio ꝙ e pluribus in conſultatione propoſitis:vnũ
legaꝛ id eſt ſuſcipiaꝛ.fit autẽ hoc cum pluribus propoſitis cõmodis:id quod vide
tur maximum/ potiſſimumqꝫ aſſumimus: aut cum pluribus ꝓpoſitis incõmodis
Prudentia. minime malum recipimus. Hec autem et tempus/ et accidentia variant/ et rerum
experientia conſilium dirigit. Prudentia igitur de iis eſt que aliter eſſe poſſunt.
Scientia Scientia vero contra de iis eſt rebus que ſemper eodem modo ſunt/ et aliter eſſe
non poſſunt:principia tamẽ non tractat:ſed ab illis iam cognitis diſcurrit. Intel=
Intellectus. Sapientia ligentia vero principiorum eſt/ et circa illa verſatur. At ſapientia vtraqꝫ complecti
tur. Nã et de principiis et de iis que a principiis manant iudicat/ et diſcernit Itaqꝫ
recte diffinita eſt/ rerum diuinarum/ humanarumqꝫ cognitio. O preclaram ſu=
pellectilem ĩquit et quaſi diuinam quandã intelligentie ſiluã.que enim vel audite
Ars ſerenant animum:quid guſtate/ recepteqꝫ efficiant? Reſtat ars inqꝫ que in eodem
genere quo prudentia verſatur:ſed in eo differt ꝙ ars in faciendo eſt/ prudentia in
agendo. Eñuero cum plures ſint virtutes vt diximus: conſtat alias ad ocioſam
vitam in contemplatione repoſitam:alias ad negocioſam ꝛ ciuilem eſſe aptiores
Sapientia enim/ ſcientia/ et intelligentia contemplatiuum alunt. Prudentia vero
in omni actione dominatur. Utraqꝫ ſane vita:laudes cõmendationeſqꝫ proprias
habet. Comtẽplatiua quidem diuinior plane/ atqꝫ rarior. Actiua vero in cõmuni
vtilitate preſtantior. Itaqꝫ vel in priuata/ vel publica re/ quecunqꝫ excellenter/ et
cum laude/ quecunqꝫ pro vtilitate aut noſtra/ aut patrie/ aut hominũ nobis cariſ=
ſimorum agimus:ea quidem omnia a prudentia/ ꝛ ab iis virtutibus que ſunt cum
prudentia copulate/ deſcendunt. Sed illud ante omnia intelligendum eſt niſi bo=
nus ſit vir:prudentem eſſe neminem poſſe. Eſt enim prudentia vera extimatio cir=
ca vtilitatem.vera autem extimatio incorrupta eſt. Tales vero ipſe res/ quales re
vera ſunt/ niſi bono viro videri non poſſunt. Improborũ ſiquidem hominum iu=
dicia perinde ſunt vt egrotantiũ guſtus:qui nulla ferme in re verũ ſaporem agno
ſcunt. Itaqꝫ nichil eſt omniũ:cui magis officiant vicia morum/ ꝙ prudẽtie. Sce=
leſtus enim/ et flagitioſus homo veras mathematice demonſtrationes ꝛ phyſice
noticiam retinebit:ad prudentie vero opera omnino cecatur/ ꝛ lumen veritatis in
hac vna amittit. Atqui conſtat et hunc nichil velle niſi bonum:at in illo ipſo cali=
gantur oculi/ ꝙ bona putat/ que bona non ſunt. Uidemus alios tyrannidi inhiã=
παὶΔέρα= στὴσ tes.alii rapinas/ fraudeſqꝫ meditãtur. Mechi vero iſti/ et pederaſte quidqꝫ pro
libidine explenda non pretermittant. His ſi forte deus aliquis cupiditatem illam/
Cinedus morbumqꝫ animi euellat:ac viri boni mentem/ iudiciumqꝫ infundat: tanquã reſi=
Amator puerorum piſcentes/ lumenqꝫ recipientes: quantis in tenebris verſati ſint recognoſcent/
ſuũqꝫ ipſi maxime deteſtabuntur errorem. Propoſita etenim nobis in omni vita
felicitas eſt:eiuſqꝫ cupido nobis ingenita. Ad hanc non per vicia ꝛ libidines (que
nec laudem in ſe habent vllã:nec quietare animum poſſunt) ſed per virtutes mo=
deſtiamqꝫ aſcenditur. Bono igitur viro rectum/ expeditumqꝫ iter eſt ad felicita=
tem. Solus enim hic non fallitur: neqꝫ aberrat. Itaqꝫ is ſolꝰ bene viuit/ et bene
agit:malus autem contra. Si ergo beati eſſe volumus:operam demus/ vt boni ſi
mus/ virtuteſqꝫ exerceamus.

Finit Leonardi Aretini Introductorius de moribus dialogus cum Marcellino
Inſtar dialogi Ariſtotelis cum Eudemio amico. Finitum in alma parhiſiorum
litteraria diatriba anno domini virtutũ/ Saluatoris mundi. 1497

Uirtutis querimonia/ ex Baptiſta Mantuano

Fortune domitrix ego ſum/ ſcelerumqꝫ flagellum.
Utqꝫ hominẽ tuear/ ſuperumqꝫ in tecta reportem
Incolumem:ſtygias omnis demolior artes.
Ars mea mortales ad olympica regna/ deumqꝫ
Hortari/ monſtrare vias quibus itur in altum
Ethera:ſum medium dirimens iter orbita/ recto
Limite:qua monſtrantur adhuc veſtigia patrũ.
Qua veteres celo digni petiere tonantis
Limen:vbi nitidis ſunt lactea flumina campis.
Neſcio delicias.nullum inſidioſa voluptas
Mecum fedus habet.michi lis de limite regni
Cum viciis/ multumqꝫ inter contraria pugno.
Namqꝫ meos inter regnum michi contigit hoſtes.
Me labor aſſiduus validam facit/ ocia frangũt.
Et quotiens opus eſt armis exterrita nullis
Cõgredior/ vinci et ſuccũbere neſcia.ſi quod
Pondus ab aduerſis iniectum eſt caſibus:equa
Mente fero.ipſa hominẽ doceo/ variaſqꝫ per artes
Erudiens:paucis diis immortalibus annis
Perſimilem reddo:et tandem ſuper ethera tollo.
Ipſa feros hominũ docui componere mores.
Fons ego Caſtalius/ Pallas ego:nomina plura
Res eadem. non ſum morbo confecta/ nec annis:
Incorrupta/ virens/ immortaliſqꝫ ſuperſto
Celeſtes etenim nichil in me motibus orbes
Sydera nil radiis poſſunt/ nil lumine titan.
Poſt igitur tantorum operũ experimenta/ fidemqꝫ
Deſeror:ignotis errans ingloria campis.
Patrono mea cauſa caret:quia pectora plena
Perfidie/ faſtuqꝫ animos tollente ſuperba.
Sceptra ſcelus rapuit.poſitis cuſtodibus:omnis
Scrutatur regni fines/ adituſqꝫ tuetur.
Relligio contempta iacet/ ſpretuſqꝫ deorum
Cultus abit/ tritaqꝫ fides iam pallida veſte
Infirmis titubat pedibus/ Peſſũdata legum
Maieſtas.tot monſtra pios immania mores
Inuaſcre.ſilet probitas.pudor exulat omnis.
Sed videt et iuſta librat deus omnia lance.
Et me (vbi tempus erit) ipſe in mea regna reducet.

Utinã noſtro Euo.

¶ Jacobi Stapulenſis Introductio in Ethicen Ariſtotelis: ad ſtudioſum virum Germanum de Ganay / decanum Bellouacenſem: et Conſiliarium Regium.

Ignissime vir / cum humana vita duobus potiſſimū perficiat̄ / actione et contemplatione: Ariſtotelis philoſophi diligentia factum eſt / ut nichil omiſſum videatur: quo minus vtramqꝫ vitam nobis paremus. Fuit namqꝫ in Logicis rationalis ſubtiliſſimus / in Phyſicis mundanus philoſophus / in Ethicis totus prudens et actiuus / in Polyticis iuriſconſultus / in Metaphyſicis ſacerdos atqꝫ theologus. Quo fit: ut qui rationaliter ſunt philoſophaturi: prius in ſuis logicis ſint inſtituendi. mox ad Ethicen ſe conuertāt / que beate vite dux / magiſtraqꝫ eſt. quo purgata iam mente / tam ad naturales: ꝙ ad diuinas felicius euehantur contemplationes. hoc pacto Platonicorum: et Ariſtotelicorum precepta ſecuti. cuius quidem Ariſtotelis ethices ars breuiſſima texitur: quā vir optime ideo commendaſti / ꝙ paruo tempore ea conſequamur / que ſine arte vix etiam multo percipere valeamus. Ars inꝙ queſtionibus / elementis / p̄ceptiſqꝫ officiorꝫ digeſta. queſtionibus enim que circa vnāquāqꝫ virtutū cognoſcere dignū eſt: ſciſcitamur. Elementa: digerunt / atqꝫ diſſoluunt. Precepta vero officiorꝫ (quas breues ſentētias dicere poſſumus) officia prebent / ſuntqꝫ tanꝙ beate vite certe leges ac regule. et ſi expreſſa non adducunt̄ elementa ex ſuperioribus elementis ſimiliū queſtionū / queſtiones ſunt diluēde: vel expreſſis / vel facili analogia cognoſcēdis. Et elementa / queſtiones / et precepta: paſſim vbiqꝫ ſecundum ſubiectam materiam ſunt intelligenda. Et numeri ad latus adiecti / libros Moralium Ariſtotelis (ad quos introductionū capita introducūt) deſignant. Hoc ergo qualecūqꝫ virtutum prelibamentū beniuolus accipe: et vos reliqui quos virtutis amor et ſtudium accendit: eiuſdem arti beniuoli fauete / atqꝫ proficite.

¶ Jacobi Fabri Stapulenſis Introductio moralis in Ethicen Ariſtotelis ad ſtudioſum virum Germanum de Ganay decanum Bellouacenſem ⁊ Conſiliarium regium.

Artes introductorie / ſimillime ſemitis eſſe debēt: que ſine viarum erroribus ocyſſime perducūt ad terminum. diſcipline autem ſpacioſis / ſed formoſiſſi-
a mis aſſimilantur campis: quos ſi ignoratis ſemitis ingrediamur: non facile progreſſum / egreſſumue reperiamus. Iccirco neceſſariū fuerit prius ſemitas cognoſcere: ꝙ vaſtorum camporum pulchritudinem contemplari. Qꝫ ſi in terra peregrinantibus id neceſſariū eſt / ſi altū tentantibus equor: alioquin pereunt / naufragiaqꝫ faciunt: tanto magis id opus eſt in diſciplinis obſeruare: ſi volumus cece ſcopulos ignorantie deuitare. et maxime id ad diſciplinas morales neceſſarium eſſe viſum eſt: quanto neglecte maius vite periculum afferunt / atqꝫ detrimentum. Ergo ad ethicen Ariſtotelis hec vobis certa conſtituta ſit ſemita: quam non minus menti ꝙ qui iter agunt ſue itinerationis calles: tenere debetis. et primo ſubiectam formulam que totius introductionis fundamentum primum eſt.

¶ Bonū humanū	¶ Malum humanum
Acquiſitum	Acquiſitum
Innatum	Innatum
¶ Acquiſitum	¶ Acquiſitum
Nature	Contra naturam
Fortune	Fortune
¶ Nature	¶ Contra naturā
Utile	Incommodum
Delectabile	Triſte
Honeſtum	Turpe
¶ Honeſtum	¶ Turpe
Virtus	Vicium
Officium	Turpis operatio
¶ Virtus	¶ Vicium
Moralis	Morale
Intellectualis	Intellectuale

			¶ Virtꝰ intellectualis
¶ Superabūdantia	¶ Moralis	¶ Defectus	Scientia
Audacia	Fortitudo	Timiditas	Intellectus
Intemperantia	Temperantia	Inſenſibilitas	Sapientia
Prodigalitas	Liberalitas	Illiberalitas	Ars
Circa decorū rudi.	Magnificentia	Puſillitas	Prudentia
Lentitudo	Magnanimitas	Puſillanimitas	¶ Prudentia
Ambitio	Modeſtia	Honoris vacuitas	Bona cōſultatio
Ira	Manſuetudo	Ire vacuitas	Sagacitas
Adulatio	Affabilitas	Contentio	Sententia
Arrogantia	Veritas	Diſſimulatio	Heroica virtus
Scurrilitas	Comitas	Ruſticitas	Paſſiones
Plus	Iuſtitia	Minus	Cōtinentia
Plus	Amicitia	Minus	Perſeuerantia
		Inuerecūdia	Verecūdia Stupor
		Inuidia	Indigñtio Maliuolētia
			Voluntarium
			Delectatio
			Officium
			Felicitas

Bonū huma — Onum humanum eſt quod natura homini expetibile eſt. Jd homini natura
Innatum — expetibile eſt: quod ipſum perficere natum eſt. Expetibile/appetibile idem.
Acquiſitum — b — Bonum humanum innatum eſt: quod homini a natura ineſt. Acquiſitum ve-
Fortune — ro quod eius ſtudio/induſtriaue partum eſt. Bonum fortune exterius bonum
Nature — nuncupamus. Bonum nature eſt interius bonum. Bonum vtile eſt quod ad
Utile — alterum bonum conſequendum ordinatur. Bonum delectabile eſt quod (etſi ad alterum cō
Delectabile. — ſequendum minime ordinetur) ipſum tamen expetibile eſt. Bonum honeſtum eſt bonū ani
Honeſtum. — mam perficiens/aut ab eo proficiſcens operatio. Uirtus eſt anime habitus ipſam perficiēs
Uirtus — atqꝫ eius opus bonū reddens. Officiū eſt virtutis operatio. ¶ Uirtutū principia ſunt: intel
Officium — lectus/voluntas/appetitus. Mens/intellectus. Voluntas/appetitus rationalis. Appeti-
Uirtus mo. — tus/appetitus irrationalis/ſenſitiuus atqꝫ brutus. ¶ Operationum principia: potentie/ha-
II — bitus/affectiones. Sub habitu diſpoſitiones cōprehendimus. ¶ Uirtus moralis eſt habi-
tus electiuus in mediocritate conſiſtens ea que ad nos eſt: definita ratione: et ut definierit ip
III — ſe prudens. Electio eſt preconſiliata voluntas. Uoluntas/voluntatis actio. Conſilium eſt
de dubiis et incertis a nobis operabilibus per rationem inquiſitio. Operabilia a nobis ſūt
ea que in noſtra ſunt poteſtate. Hec vero in noſtra ſunt poteſtate/que ſi volumus facimus:
et que eadem ſi facere nolumus facimus minime. Medium rei eſt quantitatis medium ab
extremis equidiſtans. Medium quo ad nos/eſt quod neqꝫ abundat/neqꝫ deficit: ſed ratio-
nis circunſtantiis (ut vir prudens definiret) determinatum eſt. Definiret/determinaret. Me
diocritas/mediocritas quo ad nos/medium quo ad nos. Circunſtantie rationis ſunt he:
quid/quantum/gratia cuius/quale/quis/quo/in quo/quando/vbi/et quomodo. Circunſtā
tie rationis/circunſtantie prudentie/regule prudentie. Quid: virtutis eſt moralis. ¶ Uirtu
tis proprietates: ſunt voluntate affectabiles/in noſtra poteſtate/voluntarie/delectabiles.
¶ Suorum officiorum proprietates: voluntate ſunt affectabilia/in noſtra poteſtate/volun
tarie/delectabiliter/ſcienterqꝫ operata/recta ratione definita. Uoluntate affectabilia ſunt:
que ſtudioſus deſiderat. Ea vero ſunt ſimpliciter bona. Uoluntarium eſt cuius principium
in nobis eſt: operationis ſcientibus ſingula. Delectatio eſt operationi ſuperueniens pla-
centia.

Queſtiones.

Queſtiones

1	Quid	8	Unde gignitur	12	Quomodo quis fit ſtudioſus.
2	An ex vno actu	9	Quomodo ab operationibus cum ab ea ſint operationes	13	Quando melius
3	Circa que			14	Ubi melius
4	Que eius ſpecies			15	Quo modo
5	Quid ei contrarium	10	A quo conſeruatur		
6	Ex qualibus	11	A quo corrumpitur.		
7	An a natura.				

Elementa — ¶ Elementa. ¶ 1. Diffinitio. ¶ 2. Conſuetudo/ſcientie habitus/corporalis habitus: haud
vnico actu generatur. ¶ Et habitus omnis ex conſimilibus actibus frequenter/conſimili-
terqꝫ iteratis: pari/gigniqꝫ videtur. ¶ 3. Uirtus omnis circa difficile eſt. ¶ Circa perturba-
tiones et fortune bona ac mala. ¶ Circa quaſcunqꝫ materiarum ſpeciales virtutes ſunt: et
virtutem eſſe neceſſe eſt. Materie virtutum/virtutum obiecta. Fortitudinis materia: timo-
res et fiducie. Temperantie: guſtus et tactus voluptates atqꝫ triſtitie. Liberalitatis: pecu-
nie dationes ac acceptiones. Magnificentie: honorabilia dona. Magnanimitatis: hono-
res/inhonorationes/fortune proſpera: ac aduerſa. Modeſtie: mediocres honores. Māſue
tudinis: ire exceſſus et defectus. Affabilitatis: voluptates/doloreſqꝫ congreſſionum huma-
narum. Ueritatis: hominum ſermones. Comitatis: ludorum delectationes. Juſtitie: ad al-
terū opationes/emptiones/vēditiones/diſtributiōes. Amicitie: in hominū cōmunionibus
vtilia/delectabilia/honeſta. ¶ Circa delectatiōes atqꝫ volūtarium. ¶ Uirtus eſt circa ea: ex
quibus cognoſcit᷑ eſſe pfecta ¶ 4. Eius ſpecies: frontis formula declarat. ¶ 5. Uiciū. ¶ Jd
virtuti contrariū eſt quod ipſam corrumpere natum eſt ¶ 6. Ex talibus habitus quiſqꝫ gi-
gnitur operationibus: ad quales nos inclinat/pronoſqꝫ reddit operationes. Uirtus ad mo
deratas/in mediocritateqꝫ ſitas operationes: nos inclinat ac dirigit. ¶ 7. Nullus habitus:
nobis a natura inſitus eſt. ¶ 8. A bonis operationibus ¶ Per eas opationes acquirit᷑ ꝟtus:
per quas ſtudent legiſlatores: ciues efficere bonos. ¶ 9. A virtutibus/perfecte operationes
naſcuntur. ¶ 10. A mediocribus operationibus. ¶ Quecumqꝫ a ſuperabundantia/defe-
ctuqꝫ corrumpuntur: a ſuis mediocritatibus ſaluātur. ¶ 11. A vicio. ¶ Quidquid habet con
trariū a ſuo cōtrario corrūpit᷑. Corrūpit᷑ corrūpi natū eſt. ¶ 12. ¶ Tria documēta. Primum
A vicio quod maxime virtuti contrariatur: recedendum eſt. Secundum. A vicio ad quod
quiſqꝫ maxime pronus eſt: fugere procul oportet. Tertium. Summopere a voluptatibus
cauendum eſt. ¶ 13. Jn iuuentute. ¶ Cum ad peccandum nondum conſuetudo facta eſt/et
quando ad operādum facilius aſſueſcimus: tum nobis virtutes melius cōparamus. ¶ Na-
ſcens malum facile opprimitur: inueteratum autem plerūqꝫ fit immedicabile. ¶ 14. Jnter
bonos. ¶ Jnter eos nobis melius virtutes comparamus: quos bene operātes cernimus/
quos docentes habemus/et a quibus vicia emendātur. ¶ 15. Omnes prudentie circunſtan
tias obſeruando. ¶ Uirtus circa ſingula verſatur.
¶ Septem ſapiētes. Thales/Bias/Pittacus/Solon/Chilo/Cleobolus/Periander: qui
leguntur prius breuibus ſententiis vſi. et quoꝝ nonnulle hic interſerūtur ſententie.

Precepta

Te ipm perficito.	Officium exerceto.	Quid facias videto.
Bonū inſitum augeto.	Ad virtutes te natū cogitato.	Uires tuas metitor.
Fortunā fugacē meditator.	Ratio dominator.	Finem cogitato.
Naturā non deſerito.	Senſus pareto.	Sciens/gratuſqꝫ facito.
Utilibus ad optima intēdito.	Mentem excolito.	Teipm cognoſcito.
Neminem ledito.	Nichil incōſulte facito.	Cui facias et cū quo.
Mundā voluptatē amato.	Medium teneto.	Quādo vbi ⁊ quomodo.
Triſticiam pellito.	Ne quid nimis videto.	Maius malū magꝭ deuitato.
Honeſtū preponito.	Jtidē ne quid minus.	Jnſito morbo fortiꝰ obſiſtito.
Sūmopere viciū odito.	Prudentē ducē eligito.	Uoluptatū retia fugito.
Uirtutem colito.	Jpſo vt oculo vtitor.	

Fortitudo — Ortitudo eſt virtus qua quis circa honeſtam mortem/et ea omnia que repente eue
III — f — niunt/et ipſam afferunt: interritus eſt. Et hec vera fortitudo nuncupatur. ¶ Non ve
rarum vero fortitudinum quinqꝫ ſunt modi. Primus eſt fortitudo ciuilis: qua ciues
ob legis increpationes/opprobriaqꝫ fugienda/honoreſue conſequendos pericula ſubeūt:
itaqꝫ et qui future pene metu idem faciunt. Secundus eſt fortitudo militaris: cum quis pro
pter experiētiam periculis ſe exponit. Tertius eſt fortitudo ob iram: cum quis ob furorem/
ferarum more in pericula ſe conuicit. ⁊ is pugnax dicitur. Quartus eſt fortitudo ꝓpter ſpem:
cum quis victorie ſpe fretus/pericula adoritur. Quintus eſt fortitudo ob ignorantiam cum
quis ob idipſum ꝙ ea ignoret: periculorum diſcriminibus ſe exponit. ¶ Jnſanus eſt: qui ni-
chil omnino timet. ¶ Audax et temerarius eſt: qui circa res formidoloſas confidendo exu-
perat. ¶ Timidus vero qui metuēdo deficit. Timidus/meticuloſus. ¶ Timor eſt affectio
qua quis iminente periculo (preſertim cum vires ſuperare videtur) perturbatur. ¶ Fiducia
affectio eſt qua quis periculum iminēs: ſuā poteſtatē non excedere cōfidit.

Queſtiones

1	Quid.		egritudinis/iniuriarū aut flagellorum.		optat ac conſiſcit.
2	Quot eius modi.			12	None fortis ſuſtinēs dolores: delectetur.
3	Quo cōueniunt.	8	Quid ei contrariū.		
4	Quo differunt.	9	Cui magis.	13	None in morte triſtet᷑
5	Circa que.	10	Utrū deterius.	14	Quādo fortiter agit.
6	Circa quod magis.	11	Qualis qui ob paupertatem/amorem aut moleſtiam mortē ſibi	15	Ubi fortiter agit.
7	An circa timorem infamie/inopie/				

Elementa — ¶ 2. Duo: vera et nō vera. ¶ 3. Oēs fortes pericula aggrediūt᷑. ¶ 4. Fortitudo ciuilis nō eſt

ob honeſtū et debito motiuo.nec militaris ob debitū finē.nec fortitudo ob irā ex habitu ⁊ de liberatiōe:nec fortitudo ꝓpť ſpē.nec fortitudo ignorātie ſciēter aggrediť ꝑicula ¶5.Circa timores et fiducias. ¶Circa que virtutis operatio laudať:et virtus ipſa verſabiť. Itidē circa que vicioꝝ opa culpanť:et vicia ipſa verſabunť. ¶6.Circa dolores. ¶Circa difficilius magis virtus eſt:atqꝫ magis laudať. Difficilius eſt dolores ut oportet ꝑferre: q̄ꝫ a voluptatibꝰ abſtinere. Circa id magis eſt virtus,ꝓpter quod maior laus et gratiarū actio tribuiť. Circa id magis eſt fortitudo:ꝓpter qđ magis fortes dicūť. ¶7.Fortitudo nō eſt circa eoꝝ timorē que recta ratione timenda ſunt. Omnino infamia et mala ſui opinio timenda eſt. Et qui timet probus et verecūdus eſt:qui vero nō timet:impudēs. Que ex noſtro vicio nō proueniunt:et q̄ in nr̄a poteſtate minime locata ſūt:timēda nō ſūt ¶8.Audacia et timiditas ¶Circa timores atqꝫ fiducias ſuꝑabundātia et defectus:fortitudini contrariantur. ¶9.Timiditati. ¶Virtus magis cōtraria eſt vicio ſibi diſſimiliori. ¶10.Magis oppoſitū bono:deteriꝰ eſt. ¶11.Timidus/ et mollis. ¶Fugere laborioſa:timidi eſt/ atqꝫ mollis. ¶12.Qui ꝓpter finem honeſtum agit:ei ꝑfecto finis eſt delectabilis. ¶13.Quanto aliquis ſciēs maiore bono priuatur:ſane tanto magis in morte dolebit. ¶14.Quando oportet/ et honeſtiſſima: pericula ſubeundi prebeť occaſio:et ob maius bonū vir fortis fortius agit. De vbi cōſimiliter diciť.

Precepta

Fortis eſto	Parentes tuetor	Vbiqꝫ medium teneto
Deo pietatem exhibeto	Nil temerarius attentato	
Patriam defendito	Nil timidus aggreditor	

Tēperantia III

t Emperantia eſt voluptatū/ triſtitiarūqꝫ guſtus/ ac tactus mediocritas. Que ſi circa cibum fuerit abſtinentia/ cibiqꝫ honeſtas voceť. circa potum ſobrietas. circa oſcula/ amplexus/ et cetera venerem,ꝓuocantia:pudicitia. Circa venerea caſtitas. circa intacti pudoris,ꝓpoſitū:virginitas. ¶Intemperans eſt: qui circa horum ſenſuū voluptates atqꝫ triſtitias exuperat. Qui circa cibum:manducus/ eluo/ vorax/ gaſtrimargus/ leccatorqꝫ vocetur. Circa potum bibulus/ ebrioſus/ ac vinolentus. Circa venerem,ꝓuocantia:impudicus atqꝫ procus. Circa venerea:procax atqꝫ libidinoſus. ¶Inſenſibilis eſt:qui circa hos ſēſus delectando deficit. ¶Voluptatū anime: quedam ſunt circa honoris et ſcientie cupiditatem:quedā in hominū dictis:quedam in exterioribus bonis. ¶Voluptatū gule quedam ſunt cōmunes quas omnes homines nature ſubueniendi gratia deſiderant. Alie vero ꝓprie quas non omnes deſiderant:que et naturales dicuntur.

Queſtiones

1 Quid	6 Quid ei contrarium	communes voluptates
2 Quot eius ſpecies	7 Cui magis	11 Nōne voluptatum abſentia intemperans triſtetur.
3 Circa que	8 Vtrum deterius	
4 Nūquid circa voluptates aīe:auditꝰ/ viſus/ odoratꝰ.	9 Quales eius oꝑationes	
5 Circa quod magis	10 Qui peccant et quot modis:circa gule	12 Quando tꝑate agendū eſt
		13 Et vbi

Elementa

¶Elementa. ¶2.Quinqꝫ. Abſtinentia/ ſobrietas/ pudicitia/ caſtitas/ virginitas. ¶3.Circa voluptates atqꝫ triſtitias guſtus ac tactus. ¶4.Circa quas voluptatum non dicunť hoīes temperati:neqꝫ temperantia ipſa eſt. ¶5.Circa delectationes. ¶Difficilius eſt p̄ſentiū voluptate non allici:q̄ꝫ abſentibus nō triſtari. Nam p̄ſentia fortius mouent. ¶8. Intemperātia. ¶Vicium quo magis voluntariū:eo magis vituperabile ac reprehenſione dignū ē. ¶Vicium quo magis/ et plures delinquunt homines:deterius eſt. ¶9.Proprietates officiorum ¶10.Circa cōmunes gule voluptates multitudine peccant gaſtrimargi:et vno modo/ ſuperfluo ventrem refartientes. ¶11.Qui rem abſentem deſiderat et ardet:triſtitia nō vacat

Precepta

Sēſuū illecebras reprimito	Eſto pudicus	Virtuti te natum memēto.
Cibo temperate vtitor	Eſto caſtus	Intēperantiā fugito
Potu ſobrius eſto	Candorem ſeruato	

Liberalitas IIII

l Iberalitas eſt circa pecunie dationem/ acceptionemqꝫ ratiōe definita mediocritas. Noīe pecunie que numo cōpari ſolēt:cōprehēdimꝰ oīa ¶Prodigus ē q̄ ꝓpria diſſipando exuperat. ¶Illiberalis qui dādo deficit: aut accipiēdo exuperat. ¶Qui in dādo deficit:parcꝰ tenax/ ac aridꝰ noīať ¶Qui accipiēdo exuꝑat:ſi ex turpi meretricio:leno ex turpi mutui lucro:fenerator. Ex inhoneſto ludi lucro:aleator/ luſor. Ex adulatione paraſytus/ collax. Occulte fur/ latro/ raptor/ aut aliquid ſimile.

Queſtiones

1 Quid.	6 Cui magis	11 Nunquid cū dat liberalis:dolet.
2 Quot eius officia.	7 Vtrum deterius	
3 Circa que	8 Qui magis liberales	12 Nunquid facile ditetur
4 Circa quod magis	9 Qualis liberalis datio	13 Quādo liberaliter agit
5 Quid ei contrarium.	10 Qualis illiberalitas	14 Et vbi.

Elementa

¶Elemēta. ¶2.Duo dare/ et accipere. ¶4.Circa pecunie dationē. ¶Potius virtutis eſt beneficia cōferre q̄ꝫ ſuſcipere. ¶Et honeſta patrare preclarius:q̄ꝫ nō admittere turpia. ¶7.Illiberalitas. ¶Viciū quo plures peccant/ ⁊ ad quod natura ꝓpenſiores ſumus:deterius eſt. ¶8.Qui ab aliis ſuas diuitias acceperūt. ¶Qui indigentiā non ſunt experti:quiqꝫ ſua minus amant:liberaliores eſſe cōuenit. ¶9.Voluntate affectabiles/ in noſtra poteſtate/ voluntarie/ delectabiľr ſciēterqꝫ operata. ¶10.Incurabilis ¶Viciū cuiꝰ cauſa vitari nequit:vix curabile eſt. Senectus ⁊ impotētia oīs:auaros facit. ¶11.Qui ſtudioſis operibꝰ pecunias anteponit:is ꝑfecto liberalis nō eſt. ¶12.Qui nō eſt ad capiendū ⁊ conſeruandū procliuis/ ſed ad erogandum potius:non facile ditabitur. ¶Breues ſententie.

Precepta

Liberalis eſto.	Nudos operito	Lenocinium vitato
Alioꝝ miſereſcito.	Hoſpites colligito	Fenus execrato
Egenos viſitato	Mortuos ſepelito	Aleas fugito
Sitientes potato.	Parta conſeruato	Colacem odito
Famelicos paſcito	Parcus ne eſto	Nichil clam retineto.
Captiuos redimito		

Magnificētia IIII

m Agnificentia eſt circa ſumptuum magnitudinem recta ratione ſeruata mediocritas. ¶Qui exuperat:circa decoꝝ rudis ⁊ ſordidus. Qui dādo deficit:puſillus ⁊ paruificus nūcupatur. ¶Sex magnifici ꝓprietates. ſimilis eſt ſciēti. honeſtatis cauſa magnos et decētes ſumptus faciens.cū voluptate.ſine parcimonia.potius quo pacto opus pulcherrimū fuerit atqꝫ decēs:q̄ꝫ quāti cōſtiterit/ pauciſqꝫ numis fiat:ꝯſiderans. Ab equali ſumptu: mirabile ac magnificum opus faciens. ¶Queſtiones.

Queſtiones

1 Quid.	7 Eſt ne liberalitas paruificentia/ puſillitateqꝫ deterior	cum ſumptum faciunt
2 Ad quot precipua magnifici opera.		12 An circa decorū rudis et puſillus vituperentur multum.
3 Circa que.	8 Quales magnifici.	
4 Circa quod magis.	9 An pauperes.	13 Quādo magnifice agit.
5 Quid ei contrarium	10 An nō nobiles ⁊ glorioſi.	14 Et vbi.
6 Vtrum deterius.	11 Qui ſemel magnifi-	

Elementa

¶Elementa. ¶2.ad duo.primū ad dei cultū et heroum:vt temploꝝ extructiones/ dedicationeſqꝫ ⁊ ſacrificia.ſecundū ad rempublicā. ¶7.Vicium quod magis vitari queat:deterius eſt. In paruis defectū vitare facilius eſt. In magnis aūt nō deficere q̄ꝫ in paruis difficilius. ¶8.Proprietates. ¶9.Ii magnifici non ſunt:qui ꝓ dignitate magnos ſumptus facere nequeunt. ¶10.Iis qui magnos ſumptus pro dignitate facere poſſunt: cōpetit eſſe magnificos. ¶11.Qui magiſtratus ſubeunt:qui nouas vxores ducunt:magnificos ſumptus vel ſemel facere probantur. ¶12.Qui nullis nocent non multū vituperanť. ¶Breues ſententie.

Precepta

Sancta loca inſtaurato.	Raro obſonator	Paruificus nil facito.
Deum templis honorato.	Clarus magnificus eſto	Luxum/ ſorditieqꝫ vitato.

Magnanitas IIII

m Agnanimitas eſt virtus qua (cum ea magnis honoribus digna ſit) honorem aut inhonorationem:fortunam tum proſperam/ tum aduerſam moderate ferre poſſumus ¶Qui ſe magnis dignum faciēdo cum minime dignus ſit:exuperat/ lentus atqꝫ ſuperbus dicitur. ¶Qui vero ſe preclaris actibus et officiis et fortune bonis dignus priuando deficit:puſillanimus/ ac piger eſt. ¶Magnanimitatis ꝓprietates eſt caducorum bonorum contēptrix.ſola interna/ diuinaqꝫ bona reputans.in omni virtute magnū operans. eſt et quoddam virtutum ornamentum. ¶Queſtiones.

Queſtiones

1 Quid
2 Quanta ſunt magnanimi opera
3 Circa que
4 Circa quod magis
5 Quid ei contrarium
6 Cui magis
7 Utrum deterius
8 Nūquid ſine aliis ꝟtutibꝰ
9 Qualis
10 Nūquid facile eſt magnanimū eſſe
11 Quomodo fert vtrāqꝫ fortunam
12 An nō eoꝝ quibus bene facit memoria ſit iucundior
13 An quoꝝ bñficia ſuſcipit.
14 An malorum iniuriarūqꝫ illaturum memoretur
15 An queratur
16 Quando magnanime agit
17 Et vbi

Elementa

¶Elementa ¶2. Magna. ¶Opera ſtudioſi qui ſe magnis honoribus dignū facit: magna ſūt. ¶4. Circa honores. ¶Uirtus magis eſt circa id qđ melius eſt. et honor externoꝝ bonorū maximū eſt. ¶7. Deterius eſt bona facere omittere: ꝙ ad bona conari. ¶8. Qui alicuiꝰ virtutis dignitate priuaꝛ: nō eſt maximo honore dignus ¶9. Proprietates ¶10. Difficile ē oēs cōſequi virtutes. ¶11. Moderate. ¶Qui pro maiori bono nō īmoderate extolliꝛ: neqꝫ pro minori. et qui pro maiori malo/ nō īmoderate triſtaꝛ: neqꝫ pro minori triſtabiꝛ. ¶12.13. Potioris virtutis officij memoria eſt iucūdior. Potius virtutis officiū eſt beneficia cōferre/ ꝙ ſuſcipere. ¶14.15. Eorum que magnanimus deſpicit nō recordaꝛ neqꝫ queritur

Precepta

Sēpiternis hereto	Proſperis ne extollitor	Honorem ne arrogato
Caduca contemnito	Ne deiicitor aduerſis	Ocioſus eſſe caueto

Modeſtia IIII

m Odeſtia ē circa mediocres honores laudabilis mediocritas ¶Et qui circa eos exuperat: ambitioſus dicitur. ¶Qui vero deficit: aphilotinus et honoris appetitione vacans.

Queſtiones

1 Quid
2 Quot circa honores virtutes
3 Cur due et non due circa timores magnos et paruos et alias affectiōes
4 Circa que
5 Circa quod magis
6 Quid ei contrariū
7 Cui magis
8 Utrum deterius
9 Qualis
10 Cum honor maximum ſit externoꝝ bonorum an maximū honorē cupit.
11 Utrum magis ut honoretur potiuſue ut honoret cupiat
12 Qando modeſte agit
13 Et vbi

Elementa

¶Elementa. ¶2. Due. Magnanimitas et modeſtia. Magnanimitas quidem circa honores magnos: et modeſtia circa mediocres. ¶3. Cum affectiones ſolum ſecundum maximū difficultates afferant: circa mediocres nulla ponetur virtus. ¶9. In honoribus moderatus. ¶Qui in honoribus non effertur: in illis eſt moderatus. ¶10. Neqꝫ appetet neqꝫ faciet modeſtus: niſi ea quorum dignum ſe putat. ¶11. Qui honorat: officium preſtat. qui autem honoratur ſuſcipit.

Precepta

In dignitate modeſtus eſto	Propꝛ honorē ne illū querito.	Neqꝫ honorē dignꝰ recuſato
In magiſtratu tevix mōſtrato.	Uanā ambitionē eſſe cogitato.	Neqꝫ vnqꝫ arrogato.

Māſuetudo IIII

m Anſuetudo eſt circa iram moderatiua mediocritas. ¶Qui iraſcendo abundat: iracundus eſt. Qui ſi ire incendium fouet difficile reconſiliabilis: inſenſus diciꝛ ¶Qui vero deficit: ira vacuus nuncupatur. ¶Manſuetus/ mitis. Ira eſt ob apparētē paruipenſionem atqꝫ contemptum: vindicte appetitus. ¶Manſueti ꝓprietates: perturbatione vacat. non dicitur ira. pro his et quanto tempore recta ratio iubet: iraſcitur. nō eſt ſui vindex: quin potius ad clementiam declinat. ¶Clementia eſt virtus punitionis moderatiua. Qui cauſā puniendi habet: punitionis modum excedēs: crudelis. Qui vero ſine digna occaſione in hominū penas ſeuit/ debacchaturqꝫ: ſeuus ac ferus dicitur. Secundū iniurie quātitatem digna punitio: cruciatus nuncupaꝛ.

Queſtiones

1 Quid.
2 Magnarūne irarū ſolū
3 Quot eius modi
4 Circa que.
5 Circa quod magis.
6 Quid ei contrarium.
7 Cui magis.
8 Utrum deterius
9 Quo differt a clemētia.
10 Qualis.
11 Delectabiliterne cōuiuit.
12 Cur potius ad indulgendum flectitur.
13 Quādo māſuete agit
14 Et vbi.

Elementa

¶Elementa. ¶2. Paruas iras refringere facile eſt: magnas aūt arduum atqꝫ difficile. ¶3. Duo. facile cōciliabiles: atqꝫ difficulter. ¶8. Uiciū ad qđ natura ꝓniores ſumus: deterius eſt. ¶9. Clemētia circa punitiōes eſt ⁊ ſuperioꝝ ad minores. ¶10. Proprietates. ¶11. Qui nulli moleſtus eſt ſed beniuolus eſſe cōtēdit: delectabiliter cōuiuit. ¶12. Satius ē paululum ad mīoris malicie latus declinare: ꝙ peioris vicij diſcrimini ſe cōmittere. ¶Breues ſentētie.

Precepta

Mitis eſto.	Aut ſpeculum cōſulito.	Quos punis hoīes memēto.
Iram cohibeto	Ut oportet iraſcitor.	Malis indulgere nolito.
Qꝫ corpus deformat ab aliis diſcito	Princeps clementiā ſeruato. tyrānos crudeles eē recordator	Licentia ne peccata creſcūto.

Affabilitas IIII

a Ffabilitas eſt circa humanarū cōgreſſionū voluptates ac triſticias (cū ſine dilectione affectuue ſit) laudata mediocritas. ¶Et qui delectādi ſtudio nec ob aliud quicqꝫ exuperat: placidus/ qui emolumēti gratia: adulator. Qui vero oīa moleſte ferens deficit: difficilis/ ꝯtentioſuſqꝫ diciꝛ. ¶Affabilis ꝓprietates: oībus vt oportet ꝯuiuit. honeſtatis aut vtilitatis gratia id agit/ cōuictori turpe aliquid aut damnū facienti: aut qui ſibiipſi dedecori/ nocumentoue ſit: dolorem afferre eligit. dolorem afferre vitat: niſi maiora bona pendeāt. ¶Queſtiones.

Queſtiones

1 Quid.
2 Quot exuperationis modi.
3 Circa que.
4 Circa quod magis.
5 Quid ei contrarium.
6 Cui magis
7 Utrum deterius.
8 Quo amicitie cōueniat
9 Quo ab ea differat
10 Qualis.
11 Nonne interdum affert dolorem
12 Cur magis ad delectandum flectitur.
13 Quādo affabiliter agit.
14 Et vbi.

Elementa

¶Elementa. ¶2. Duo: ſolo ſtudio placēdi et ob aliud quicqꝫ. ¶8. Amicitia in humanis cōgreſſionibus verſatur. ¶9. Sine dilectione/ affectuqꝫ amicitia non eſt. ¶10. Proprietates. ¶11. Cum delectare/ doloremue non afferre dedecori aut detrimento ſit: dolorem afferre putabitur vtilius. ¶Breues ſententie.

Precepta

Affabilis eſto.	Promptior audito.	Que placēt preſuntqꝫ dicito
Salutato libenter.	Que audias bona ſunto.	Eademqꝫ facito.
Neminē irrideto.	Nulli detrahito.	Aliorū benefacta narrato
Incōpoſitos riſus vitato.	Doctiorem te audito.	Tua ſileto.
Parum loquitor.	Indoctos erudito.	

Ueritas IIII

v Eritas eſt virtus qua quis qualis ipe ſit cum verbis/ tum factis palam oſtēdit. ¶Et qui preclara et maiora ꝙ inſint mendacio gaudens: gloriā aut lucrum affectās confingit: iactator et arrogās. Et qui que inſunt aut negat aut minuit: diſſimulator. Et qui parua aut manifeſta diſſimulat: delicatus/ et malicioſus. Qui vero diſſimulatione moderata vtitur: gratioſus vocatur.

Queſtiones

1 Quid.
2 Quot arrogātie modi.
3 Circa que.
4 Circa quod magis.
5 Quid ei contrariū.
6 Cui magis.
7 Utrum deterius.
8 Qualis q̄ nimia diſſimulatione vtitur.
9 Nonne verax aliquando falſum dicit.
10 An omne.
11 An omne verum.
12 Cur potius ad defectionem flectitur.
13. Quādo expedit veritas
14 Et vbi.

Elementa

¶Elementa. ¶2. Tres: ob mendacium/ ob gloriam/ ob lucrum. ¶8. Arrogans. ¶Et exuperatio et nimia defectio: ad arrogantiā pertinere videntur. ¶9. Cum nulli noceat: at proſit multum: grādeue futurum bonum īmineat: falſum dicere nonnūqꝫ videbitur expediēs. ¶10. Inhoneſta mendacia nunqꝫ expediunt ¶11. Uera illa que aliis dedecus detrimētūue ſint allatura: veridicus fugiet.

Precepta

Uerax eſto.	Nichil de te confingito	Non te culpato.
Uerba vite conſonanto	Non te collaudato.	Uerū nociturū taceto.
Mendacium fugito	Non te efferto.	Dictū/ factūqꝫ honeſtū eſto.
Alterius fame ne incūbito.	Non diſſimulato.	

Comitas. IIII

C Omitas eſt in ioco et dicendo et audiendo que oportet: laudabilis mediocritas. Comis/ vrbanus/ dexter/ feſtiuus/ eutrapelus. ¶ Qui in ridiculis exuperat: ſcurra cachino et importunus eſt. ¶ Qui vero neq; facetus quicq; facit: neq; alioꝝ ſalis q̄cq; admittit: ruſticus/ agreſtis/ et durus nominat̄.

Queſtiones

1 Quid
2 Quot in ludo ſeruanda
3 Circa que
4 Circa quod magis
5 Quid ei contrariū
6 Cui magis
7 Utrum deterius
8 Quo differt comis iocus a ſcurre/ cachinoniſq; ioco.
9 Qualis.
10 Nūquid audientes dolore afficere intendit.
11 Nonne potius oblectare.
12 Nunquid oībus facetiis vtetur.
13 Quando comiter agit.
14 Et vbi.

Elementa

¶ Elementa. ¶ 2. Nouem. quantū/ gratia cuius/ quale/ quis/ quo/ in quo/ quādo/ vbi/ quomodo. ¶ Quot recta ratio iubet: in vnaquaq; virtute obſeruare oportet ¶ 8. Finem in ioco iociue delectatione non conſtituit comis. ¶ Comi turpiū factoꝝ et obſcenitatis verborum/ omnis licentia abeſt. ¶ Quibus oportet perſonis/ tempori et loco: iocos/ ſaleſq; digne accōmodat. ¶ 9. Ludoꝝ honeſtatē ſeruans vrbane iocos/ ſaleſq; perſonis tempori et loco accōmodās. ¶ 10. Jd nō intēdit comis: qđ comitatis finē īpedit. Finis comitatis/ recreatio: relaxatio/ quieſq; quedā eſt. ¶ 11. Jd comē intendere perſpicuū eſt: ad quod recta ratione iocus ordinat̄. ¶ 12. Facetiis quas leges vetant non vtetur eutrapelus.

Precepta

Dexter/ comiſq; viuito	Perſonis/ loco/ tpi accōmodato	Hiſtriones
Feſſus recreator	Omnis obſcenitas abeſto	Scurras
Jocus caſtus eſto	Choreas/ aleaſq; fugito	Cachinones
Eſto commodus	Turpes facetias vitato	Scōmataq; damnato

Juſtitia V

I Uſtitia eſt virtus qua hoīes iuſtoꝝ ſunt operatiui: et qua iuſta volunt/ ac faciūt. Juſta ſūt ad alterū facta officia. Habitus vero quo quis res vult iiuſtas/ iniuriaſq; agit iniuſtitia eſt. ¶ Juſtitiarum hec legitima eſt qua q̄s leges cōdit/ conditas diſcernit: cōdita autē et decreta exequi curat: et qua eius ſtudiū in beatā vitā et cōmune bonū dirigit: & hec iuſtitia tota dicit̄. Hec vero equitas: qua quis neq; plus neq; minus aut accipit aut tribuit: ſed ut vnuſquiſq; dignus ſit ac mereat̄: et hec iuſtitia que pars eſt noīat̄. Quaꝓpter et iniuſtus eſt qui a ſancta legū gubernatione deuius: publicos mores prauos inducit: aut eiꝰ indulgētia: cum ad ipſū eoꝝ correctio ſpectat: pullulare ſinit. Et iniquus qui plus: minuſue accipit aut tribuit q̄ꝫ oporteat ac dignū ſit ¶ Equitatū quedā eſt cōmuniū diſtributiua: qua ex cōmunibus bonis vnicuiq; ut dignus ſit ac mereat̄: diſtribuit̄. Jlla vero cōmercioꝝ commutatiua que eſt eoꝝ que ab vno in alterū cōmutāt̄: equitas. Cōmertioꝝ quedā ſponte faciunt hoīes queutraq; ꝑtiū volēte fiūt. Et ſūt vēditio/ emptio/ mutuatio/ vadimoniū/ locatio/ depoſitio/ mercede cōductio. quedā vero ſūt que inuitis fiūt: que nō vtraq; partiū volēte fiūt Et hec aut clandeſtina ſūt que altero neſciēte ɔmittūt̄. et ſūt furtū/ adulteriū/ veneficiū/ lenociniū/ ſeruoꝝ ſeductio/ cedes cum dolo/ falſū teſtimoniū. aut violēta ſunt cū alteri violētia irrogat̄. et ſunt verberatio/ vincula/ mors/ rapine/ mēbroꝝ captio/ cōuitiū/ contumelia. Cōparatio rationū geometrica eſt duarū adinuicē rationū ꝓportionūq; equalitas. Quequidē ꝓportiones ſi terminoꝝ aliquo cōmunicāt: cōtinua. ſin vero nullo: cōparatio rationū diſiuncta vocat̄. Proportiones que eiuſdē ſunt denominationis: equales dicimus. Cōparatio rationū arithmetica eſt cum differentie ꝓportionū ſunt equales.

Queſtiones

1 Quid
2 Quot equitatū ſpecies
3 An duoꝝ vicioꝝ ſit medietas
4 Circa que iuſtitia legitima
5 Nōne virtutū ꝑclariſſima
6 Circa que cōium diſtributiua
7 Circa q̄ ɔmercioꝝ cōmutatiua
8 Eſt ne cōmuniū diſtributiua ſcđm aliquā rōnū cōparationē
9 Nōne ſcđm geometricā
10 Nōne cōmercioꝝ cōmutatiua ſcđm rationū cōparationē arithmeticā attēdēda eſt.
11 Eſt ne cōmutabilium vna communis menſura.
12 Que vera
13 Per quales iniurias dicit̄ quis iniuſtus.
14 Nōne iuris actio int̄ iuſtitie extrēa mediat
15 An q̄ iniuriā patit̄: iccirco dicēdꝰ ſit iiuſtꝰ
16 Quando iuſte agit
17 Et vbi

Elementa

¶ 2. Due: cōmuniū diſtributiua et cōmerciorū cōmutatiua. ¶ 3. Juſtitia eſt inter iniuſtū facere et iniuriā pati. Jniuriā aūt pati nō malum ſed pena eſt. nō enī voluntariū neq; vituperabile eſt. ¶ 4. Circa ea que rite leges ſtatuunt & vetant. ¶ 5. Preclarior virtus ad ſe & ad alterum eſt ea que ad ſe ſolum/ et ad cōmune bonū & vite ſufficientiam: q̄ꝫ que ad particulare. ¶ 6. Circa diſtributiones bonorū & malorū. ¶ 7. Circa cōmutationes bonoꝝ. ¶ 8. Ubi premium ad premiū aut pena ad penā ſicut meritū ad meritū aut delictū ad delictū: aliqua rationū cōparatio eſt. ¶ 9. Juſtitia cōmuniū diſtributiua: fit ſecundū equalitatē duarū adinuicem proportionū ¶ 10. Comparatio rationū arithmetica tūc eſt quādo eſt proportionum/ differentiarū equalitas. Jn iuſtitia cōmerciorū cōmutatiua attendit̄ equalitas: ſecundū differentiarū ꝓportionū equalitatē. ¶ 11. Omnia numo mēſuramus. ¶ 12. Jndigentia humana. ¶ Ea eſt vera commutabiliū mēſura: ſecundū cuius exigentiā homines cōmutāt & qua exiſtēte fit cōmutatio/ qua vero non exiſtente nō fit. Si enī homines nullo egerēt: neq; inter eos vlla quidē rerum cōmutatio fieret. ¶ 13. Per operationes iniuſticie habitum ſequētes. Nam iniuſtitia habitus eſt qua quis res vult iiuſtas/ iniuriaſq; agit. ¶ 14. Juſtitie actio eſt inter plus et minus. ¶ 15. Qui iniuriā patitur non iccirco res vult iniuſtas/ iniuriaſq; agit.

Precepta

Juſtitiam colito	Jpſum propiciato	Cōmunius bonū preferto.
Legibus obſequitor	Proximos amato.	Equitatem ſeruato.
Deū naturāq; preponito.	Parentes honorato.	Jniuſtum ne imitator
Deum timeto	Benefactor eſto	Exleges fugito.
Deū ſuper cuncta diligito.		Stateram non tranſilito.

Juſtū ciuile V

I Uſtum ciuile eſt quod in equaliū vita conſtitutū eſt: vt eorū que ad vitā pertinent/ ſufficientia ſit. Equales ſunt quorū nullus aut natura aut ciuiliter alteri ſubditus eſt Herile iuſtum eſt quod domini eſt ad ſeruū. Paternū vero: quod patris eſt ad filiū. Quod vero viri eſt ad vxorem: economicum/ et rei familiaris iuſtum dicit̄. Juſtorū ciuiliū quoddā eſt naturale: quod vbiq; vim habet eandē. Aliud vero legitimū: quod a principio quidē an aliter fiat/ nichil refert: cum vero poſitū fuerit/ refert. Juſtū ciuile igit̄ eſt quod natura/ aut inſtituto eſt. Jtidem et iniuſtū. Jus eſt que ſponte fit iniurie emendatio. Cum vero quiſpiam ſua ſponte queq; indigne ledit: preter eius qui leditur voluntatē: iniuriā facere dicitur. Cui vero talis iniuria preter eius voluntatē facta eſt/ is iniuriā patitur. ¶ Eſt preterea equitas et bonitas virtus: qua quis recte legem ea ex parte qua ob vniuerſale deficit/ emendat. qui autem emendat equus et bonus dicitur.

Queſtiones

1 Quid abſq; iure/ aut iniuria.
2 Quot modis circa hominū cōmunicationē infertur nocumentū.
3 Circa que.
4 An herile iuſtū paternum/ aut economicū: ciuile ſit.
5 Quod eorum ipſi ſimilius.
6 Nōne aliquando fiat iuſtum aut iniuſtum ſua ſponte patiatur.
7 An quecūq; patimur ſciētes: ſint inuoluntaria
8 An quecūq; facimus ignorātes ſint venia digna.
9 Qualis.
10 An facile ſit iuſtū/ aut iniuſtum eſſe.
11 An facile: iuſta ab iniuſtis ſecernere.
12 An iuſti eſt iniuriā facere.
13 Utrum quis iniuriam.
14 An in alicuius ſit poteſtate: ut quiſpiam iniuriā patiatur.
15 An lex ut dirigatur: aliquando aliquo egeat.
16 Quando iuſte agēdum eſt.
17 Et vbi

Elementa

¶ 2. Tribus modis. Primū ignorantia/ et non ſponte: ſponte quidē et ſine electione: poſtremo vero cum ſponte tum electione infertur nocumentū. ¶ 3. Juſtū ciuile circa bona et mala equalium: ne plus minuſue fiat. Herile cōſimiliter circa bona et mala domini ad ſeruum. Paternū patris ad filium. et Economicum viri ad vxorē. ¶ 4. Diffinitiones. ¶ 5. Economicum. ¶ Juſtum in quo minor eſt inequalitas & maior ad equalitatē vite acceſſus: ciuili iuſto ſimilius eſt. ¶ 6. Jnterdum coacti iuſtū faciunt homines: et interdum nō ſponte aliquid iniuſtum. ¶ 7. Multa patimur ſcientes a natura: ut ſeneſcimus/ et morimur. ¶ 8. Qui affectione ignorātes peccant/ & ſue ignorātie conſcij: non ſunt venia digni. ¶ 9. Uoluntarie/ ſcien-

ter/ ac delectabiliter cuiqꝫ quod ſuũ eſt tribuens. ¶10. Non eſt facile attingere mediũ ⁊ vnãquãqꝫ prudẽtie circũſtãtiã alteri tribuẽdo qđ ſuũ eſt obſeruare. Nõ eſt facile ex iniuſtitie habitu iniuſta cõmittere. ¶11. Itidem neqꝫ facile eſt leges/ cõſulta/ decreta/ et cetera id genus recte inſtituende vite precepta: cognoſcere. ¶12. Iniuriã facere eſt ſponte quempiã ledere preter voluntatẽ eius qui leditur. ¶13. Iniuriã pati eſt aliquẽ iniuriã preter eius voluntatẽ ſuſtinere. ¶14. Non eſt in poteſtate alterius ut quis inuite iniuriã ferat. ¶15. Quod nonnũqꝫ deficit: et non ſemper obſeruari honeſtum eſt/ interdũ quo dirigatur egere neceſſe eſt.

Precepta

Cuiqꝫ ſuum tribuito.	Mandata exſequitor	Precepta tenento.
Parem patitor.	Dominũ diligito.	Vir vxorem diligito.
Seditionem vitato.	Pater liberos alito	Vxor virum obſeruato
Superioribus obedito.	Ipſos erudito	Vterqꝫ fidem ſeruato.
Domini preſunto	Virtutibus formato.	Integrãqꝫ vite ſocietatẽ.
Familiam curato.	Liberi libenter parento.	Sine rixa/ ſine querela viuũto
Quod iuſtũ eſt mandato.	Parentes audiunto.	Vir acq̄rito. parta cõſeruato.
Seruus obedito.	Amanto/ honoranto.	Mulier caſta/ fida tpãſcꝛeſto
Videns/ audiens/ tacitus.	Magiſtros venerantor.	Sedula domũ curato.
Spõtaneus/ impiger/ fidus.		

Amicitia. VIII

a Micitia eſt mutua aliquorũ beniuolentia cũ eos non lateat: et alicuius quidẽ boni gratia. Que ſi cõmodi gratia fuerit: amicitia vtilis dicitur. Si vero voluptatis gratia: amicitia delectabilis eſt. et he due amicitie per accidens/ et non vere amicitie dicuntur. Eſt eni amicitia per accidens. cum quis nõ ſuipſius ſed alterius gratia/ amatur. Si vero virtutis gratia fuerit: amicitia ſtudioſa dicit̃: et per ſe et vera amicitia. Eſt eni amicitia per ſe qua quis ſuipſius et boni gratia quod intra ſe eſt amatur. Eſt et amicitia in excellentia cõſtituta que eſt aut ſuperioris ad inferiorẽ aut inferioris ad ſuperiorẽ. ¶ Tres ſunt rei publice ſpecies: et que in ipſis ſunt amicitie polytice dicũtur: et tres earũ oppoſite tranſgreſſiones/ labeſqꝫ. Prima eſt regia: et eſt principatus vnius non ſuũ propriũ ſed regni cõmune bonũ intendentis ⁊ qui in ea preeſt: rex dicitur. Tyrãnus eſt principatus vnius ſuum quidẽ proprium et nõ regni/ ſubditorũqꝫ bonũ intendentis. Et eſt regno oppoſita tranſgreſſio: et qui preeſt tyrannus appellatur. Secũda optimorũ poteſtas: et eſt cum per ſtudioſos ⁊ optimos ciuitas gubernatur: que et ariſtocratia nominatur. Qui in ea preſunt optimates ⁊ magiſtratus dicũtur. Et ei opponitur paucorũ poteſtas. que et oligartia dicitur. et eſt cum per paucos/ prauoſqꝫ non ſecundũ dignitatẽ bona diſtribuẽtes: ciuitas gubernatur. Tertia eſt cenſupoteſtas cum per multos mediocres et diuitum et pauperũ cõmune bonum intendentes: ciuitas moderatur. et hec timocratia dicitur. Cui popularis poteſtas et democratia opponitur: que eſt cũ per multos mediocres ciuitatẽ gubernantes: ſolum plebeorũ bonum intenditur. Amabile eſt bonũ: aut quod tale appareat. Amabile ſimpliciter: bonũ eſt ſimpliciter. Amabile alicui: eſt cum tale ſit aut nõ: alicui appareat bonum.

Queſtiones vtilis aïcitie

1 Quid.	6 Vtrum eã loca tollant.	13 Per quid cõſeruatur
2 Nonne ſecundũ eam contigit multos habere amicos.	7 An principiũ eius beniuolentia ſit.	14 Nonne accuſationes et querele in ea fiunt.
3 Cuius etatis viri eam maxime querunt.	8 An in ea plurimis opus ſit amicis.	15 Quando indiget homo vtilibus amicis:
4 Cuius cõditionis hominibus.	9 Qualis.	16. Et vbi:
	10 Anne cito ſolubilis.	17 Quomodo retributio facienda eſt.
	11 An perfecta.	
5 Nonne per accidens.	12 In quo conſiſtit.	18 Nonne ſecundũ recipientis extimationem

Et eedem queſtiones de amicitia delectabili et ſtudioſa formari poſſunt.

Elementa

¶ Elementa. ¶2. A pluribus vtilitatem recipere cõtingit: et pluribus vtilem eſſe. ¶3. Senes. ¶ Que nature deficientis/ indigentiã ſubleuante egent: maxime vtilitatis amicos querunt. ¶4. Inter cuiuſcũqꝫ cõditionis homines poſſunt vtilia cõmutari. ¶5. Diffinitio. ¶6. Aliqua loca cõmodum tollunt. ¶7. Principiũ vtilis amicitie eſt vtilitas. Et beniuolentia/ bonũ aliquod amico/ ⁊ eius gratia volumus. ¶8. Iis amicis quibus in amicitia bene ſatiſfieri nõ poteſt: opus nõ eſt. ¶9. Per accidens/ imperfecta/ nõ vera. ¶10. Cuius amicitie cauſa nõ permanet: ⁊ ipſa cito ſolubilis eſt. ¶12. In equalitate. ¶ Sine equalitate in amicitiis accuſatiões ac querele fiunt. ¶13. Per cõdignã retributionẽ ſeruat̃ vtilitatis equalitas. ¶14 Accuſationes ⁊ q̄rele fiunt: vbi plerũqꝫ nõ fit cõdigna retributio. ¶15. Quãdo eſt in neceſſitate cõſtitutus. ¶ Maxime indiget homo vtilibꝰ amicis: quãdo vtilitas indigẽtiã leuat. Et ita de vbi. ¶17. Compẽſando vtilitatis equalitatẽ. Equalitas eni oẽm amicitiã ſaluat. ¶18 Retributio faciẽda eſt ſcd̃m extimationẽ eius qui quantũ ꝑceperit beneficij: melius nouit.

Elementa Delectabilis

¶ Elemẽta ꝓ amicitia delectabili. ¶2. A pluribꝰ delectationẽ recipere/ ⁊ pluribꝰ delectabilẽ eſſe ꝯtingit. ¶3. Iuuenes cito labẽtis cui dãnum nõ experti: etatẽ habent laſciuiuſculam. ¶4. Cuiuſcũqꝫ ꝯditionis viri poſſunt ſibi mutuo delectabiles eſſe. ¶6. Preſentia rerũ ⁊ nõ abſentia oblectamẽ/ delectationẽqꝫ affert. ¶7. Pricipiũ delectabilis amicitie: voluptas eſt. ¶8. Plurimis placere: difficile eſt. ¶9. ut in ꝑcedẽti. ¶10. Cuius cauſa nõ ꝑmanet: ea amicitia cito ſolubilis eſt. ¶11. 12. 13. 14. Eadẽ cum precedẽtibus. ¶15. Quãdo in anxietate ac faſtidio fuerit conſtitutus. ¶ Maxime eget homo delectabilibus amicis: quãdo maxime delectatio iuuat. ¶16. 17. ut precedentia.

Elementa Studioſe

¶ Elemẽta ꝓ ſtudioſa amicitia. ¶2. Difficile eſt multos longa ꝯſuetudine ꝓbatos: ꝓpt̃ honeſtatẽ vehemẽter amare. Rari reperiunt̃ ſtudioſi. ¶3. Adulte etatis. ¶ Eius etatis eã viri querũt: q̄ macti virtute eſſe poſſũt. ¶4. Solis bonis. ¶ Amicitia q̄ mutua eſt ꝓpter virtutẽ cõſuetudo: nõ niſi ſtudioſis ꝯuenire poteſt. ¶5. Non. ¶ Diffinitio. ¶6. Nõ omnino. ¶ Loca probitatis mutuã beniuolentiã non tollunt neqꝫ virtutẽ impediunt. ¶7. Amicitie ſtudioſe beniuolentia principiũ eſt. ¶ Eius amicitie qua amico ꝓpter ipſm bonum volumus beniuolentia principiũ eſt. ¶8. Non. ¶ In ea amicitia vbi nõ cõtingit multos habere amicos: minime opus eſt plurimis amicis. ¶9. per ſe/ ꝑfecta/ veraqꝫ amicitia. ¶ Amicitia qua quis ob per ſe/ perfectum et verum bonũ amatur: per ſe/ perfecta/ veraqꝫ amicitia eſt. ¶10. Non ¶ Amicitia cuius cauſa permanet: nõ facile ſoluitur. ¶12. In equalitate bonitatiſqꝫ aſſimilatione. ¶ In eo conſiſtit amicitia ſtudioſa: quo nõ exiſtente ſoluitur. ¶13. Per bonitatis aſſimilationem. ¶14. Non. ¶ In ea amicitia qua amicus ꝓpter ſe diligitur/ ⁊ a quo nichil expetitur: non fiunt querele. ¶15. Semper. ¶ Semꝑ homini ſtudioſo opus eſt iis quibuſcũ delectabiliter viuat/ et quibus beneficia cõferat. ¶16. Vbiqꝫ cõſimiliter. ¶17. Secundum electionẽ. ¶ Studioſi eſt ſecundũ electionẽ operari. ¶18. Amicus ſtudioſus in iis que retributionis extimationẽ habent: id quod honeſtum eſt facit. Honeſtum aũt: recipienti retributionis faciende optionem relinquere.

Precepta

Commodus eſto.	Vtilitatẽ fugacẽ cogitato.	Verã amicitiã querito.
Parẽ gratiã referto.	Momentaneã voluptatẽ.	Iuuentam colito
Beneficiis vincere ſtudeto.	Tales ſuos amicos cõiectato.	Et eius amicos obſeruato.

Vid amicitia que in excellentia: et quid ciuilis iam diximus.

Amicitia in excellentia VIII Queſtiones

q 1 Quid.	7 Patris ne ad filiũ an contra maior ſit amicitia.	13 Cur beneficiũ conferens magis cum cui beneficiũ contulit q̄ꝫ contra diligit.
2 Quot ciuilis amicitie ſpecies	8 Qualis.	
3 Quot ipſis ſimiles.	9 An pater an ne mater potius filios amat	
4 Nõne amicitie ſupioris ad inferiorem et cõtra ſpecie differunt.	10 Quid viri ⁊ vxoris coniunctionem cõſeruat	14 An omnia patri ſint exhibenda
5 Vtra paterna amicitia an regia maior ſit	11 An licet filio abdicare patrẽ	15 Cur potius ea que ad vite ſuſtentationẽ
	12 An patri licet abdicare filium.	16 Quãdo preſtãda ſunt
6 An in tyrãnide ſit amicitia		18 Et vbi.

Elementa

¶2. Tres: regia/ optimatum/ ⁊ cenſupotentũ. ¶ Tot ſunt ciuilis amicitie ſpecies: quot ſunt ſpecies reipublice. ¶3. Tres: herilis/ paterna/ economica. ¶4. Amicitie que diuerſa opera habẽt/ et rationes amãdi diuerſas: ſpecie diſſident. ¶5. Amicitia qua amatus plura ac ma-

iora bona ſuſcipit maior eſt.recipiunt liberi a parentibus et eſſe et vite ſuſtentationem. ¶6 Ubi nõ eſt iuſtũ: et vbi qui preeſt inferiorũ bonũ non intendit/ ſed ſibi vſurpat: amicitia nõ eſt. ¶7. Quanto quis magis cognoſcit: magis diligit.et artifex magis opus ſuũ diligit ꝙ cõtra ab opere diligatur. ¶8. Quedã vtilis/ quedã delectabilis/ ⁊ quedã honeſta. ¶9. Qui maiore labore bona ſibi cõquiſierunt: et ipa magis diligunt. ¶10. Proles. ¶Jd viri ⁊ vxoris cõiunctionem ſaluat: cuius carentia ſocietas ſoluitur. ¶11. Qui ſemp ad benefaciendũ manet obligatus: ei abdicare nõ licet. Abdicare enĩ eſt aliquẽ omnino neq̃ curã eius gerendo: neq̃ beneficiũ vllum preſtãdo: relinquere. ¶12. Cui debetur: abdicare licebit. ¶13. Qui beneficiũ contulit: eſt ut artifex. ¶14. Alia ſunt exhibenda deo/ alia principi/ optimatibus/ parentibus/ equalibus/ et inferioribus. ¶15. Que filij a parentibus ſuſceperunt: ut fieri poteſt ⁊ eis eadẽ preſtare ꝯſentaneũ eſt. Deo atq̃ parẽtibus dignũ nemo vnq̃ reddere poteſt.

Precepta

Princeps ſubditos amato.	Liberos/ familiaq̃ curato.	¶Inferiorũ officia.
Et ſubditi pricipẽ venerãtor	Liberi famuliq̃ obſequũtor	Supioribus bona cupiũto.
Magiſtratꝰ populũ dirigito.	In thori ſocietate ꝯcorsviuito	Grati/ beniuoliq̃ ſunto.
Et populus obedito.	¶Supiorũ amicitie iura.	Dociles ſe prebento
Ciues ciuibus cõcordanto.	Inferioribus benefacito.	Libenter parento.
Humane ſeruos tractato.	Docto/ precipito.	Beate viuere aſſueſcũto.
Et ſerui domino parento.	Et omnino in bonũ dirigito.	

Studioſa amicitia VIIII

q Ue ob virtutem amicitia ſit: dictum eſt. Cuius tria ſunt opera: beniuolentia/ beneficentia/ concordia. Beniuolentia eſt cum quis alicui et illius quidẽ gratia bonũ vult. Beneficentia cum que bona ſunt/ aut bona putat: alicui/ et illius quidẽ gratia voluntarie facit. Concordia vero cum quis alicui cõuiuens eadem eligit/ iiſdem gaudet/ ⁊ iiſdem quoq̃ triſtatur ¶ Uere amicitie ſex ꝓprietates. eſt per ſe amicitia. maxima amicitia. permanens. perfecta. optima. rara.

Queſtões amicitie ſtudioſe

1 Quid.
2 Nõne tria amicitie opa: ſtudioſo ad ſe cõueniũt.
3 Nõne ſtudioſo ad amicũ
4 Nũquid prauis ad ſe
5 Quot amicitie interiores actus.
6 Quis eoꝝ potior
7 Circa quem magis.
8 An honorari preſtabilius ſit ꝙ amari.
9 Nũquid poſtea ꝙ amicus factus ẽ prauus: debet ſtudioſus amicus manere.
10 Nũquid iterũ ſi amicoꝝ alter ab ineunte etate puer maneat: alter vo virtute proficiens vir optimus euadat/ manere debet amicitia.
11 Qualibus amicis opus eſt felici.
12 Nunquid vtilibus/ aut delectabilibus.
13 Quare amicorum vera amicitia: bonitatem adauget.
14 Cur maloꝝ prauitas eoꝝ amicitia e diuerſo augeť.
15 Quãdo amicoꝝ preſentia delectabilis ẽ: et vtendũ eſt amicis.
16 Et vbi.

Elementa

¶Elementa. ¶2. Studioſus ſibiipi bonum vult/ et ſuiipius gratia. ⁊ ſibi que bona ſunt/ aut bona putat: voluntarie facit. et ſecum cõuiuens eadẽ eligit/ iiſdẽ gaudet/ et iiſdem quoq̃ triſtatur. ¶3. Studioſus ſeſe habet ad amicũ: perinde atq̃ ad ſeipm. eſt enĩ alter ipe ¶4. Praui non ſibi bona volunt. Nam expletionẽ ſuarũ voluptatum volunt. neq̃ ſibi bona voluntarie faciunt: cumulant enĩ voluntarie mala malis. et ſecũ cõtinue diſſident. ¶5. Tres: Actus beniuolentie/ beneficentie/ et cõcordie. quibus et tres reſpondent exteriores. ¶6. actus concordie. ¶Potior eſt amicitie actus: quẽ amici in quacunq̃ fortuna ꝯſtituti: magis expetũt. ¶7. Circa actũ concordie. ¶Circa potiorem actum: magis verſatur amicitia. ¶8. Amari preſtabilius eſt. ¶Quod eſt per ſe: preſtabilius eſt. ¶9. Amicitia ſtudioſa eſt ſolũ inter bonos. ¶10. Inter eos manere nõ debet amicitia: inter quos amicitie opera exerceri non poſſunt. ¶11. Studioſis. ¶Opus eſt felici iis quibus beneficia cõferat/ et quibuſcum delectabiliter verſetur/ iucundeq̃ cõuiuat. ¶12. Cuius vita ſecundũ ſe ſufficiens eſt: vtilium bonorum abundantiã/ et vitã ſecundũ ſe delectabilem habens: vtilibus amicis et delectabilibus non eget. Felicitas hominis operatio eſt ſecundũ virtutẽ et in vita perfecta. ¶13. Studioſi amici cõuiuũt: et beate vite alter ab altero plenius aſſumit exemplũ. ¶14. Mali vero adinuicem ſecundũ corruptas operationes cõuiuentes: accipiunt alter ab altero prauitatis conſuetudinem. ¶Ad ꝓſperas fortunas: prompte vocato amicũ/ ad aduerſas tarde. Quando cum ſui pauca ꝑturbatione poſſunt amici multo preſidio eſſe: maxime vocandi ſunt. Ad amicum infortuniis preſſum: nõ vocatus accede. Amicum bene fortunatũ (vt ſecunde fortune congratuleris et officium preſtes) adito. Ad beneficia ſuſcipienda: ꝙ preſtanda tardior eſto

Precepta

Amicos vt teipm habeto.	Unanimiſq̃ viuito.	Illos conſulito.
Longa cõſuetudine ꝓbato.	Eadem ſentito	In aduerſis ſuccurrito.
Illis tua ſecreta credito.	Iiſdẽ gaudeto ac triſtator.	In ſecundis gratulator
Bene optato	Fortune participes facito	Benefacere promptior eſto.
Bene facito.	Aduerſitates ne cõmunicato.	Eſto ſuſcipere tardior.

Scientia VI

m Entis due ſunt partes. Una vis eſt cõtemplatiua/ ac ſciẽdi: qua ea que aliter vt ſeſe habeant minime fieri poteſt: cõtemplamur. Altera vero: qua ea que aliter ſeſe habere poſſunt: perſpicimus. et hec vis actiua/ adminiſtratiua/ cõſultatiua et ſubducendi ratio nominatur. ¶Mentis contẽplatiue et vis ſciendi: ſcientia/ intellectus/ et ſapiẽtia ſunt habitus. Et eſt ſcientia concluſionũ demõſtratiuus habitus. ¶Scibilis quattuor ꝓprietates. Eſt neceſſariũ/ eternum/ ingenitũ/ incorruptibile. Scientie ꝓprietates. Omnis ſcientia doceri poteſt: et ſcientie ſcibile diſci. Scientia eſt ex antea notis ⁊ ex ratiocinatione. Ratiocinatio ſyllogiſmus: ſub quo et doctrinale enthymema cõprehendimus. Scientie vniuerſalium principiorũ non eſt niſi inductio. et ſub inductione exemplum cõprehendimus: Et ipa principia magis ꝙ ſcientie concluſio: nota ſunt.

Intellectus.

i Ntellectus eſt habitus principiorum. Principia ſunt que cum aliter ſeſe habere nõ poſſint: per ſeipa/ et non per alia fidem habent. Principiorũ proprietates: ee que ⁊ ſcibilis ſunt. ¶Intellectus ꝓprietates. Omnis intellectus eſt intelligibilis/ ⁊ principium intelligibile. Intellectus non eſt per ratiocinationem. Eſt mentis habitus ſciẽtia perfectior: et ſine quo ſcientia minime haberi poteſt.

Sapientia

s Apientia eſt ſciẽtia et intellectus eorũ que honorabiliſſima ſunt in natura. ¶Eius proprietates. Eſt certiſſimorũ principiorũ/ atq̃ certiſſimorũ ſcibilium. Intellectum continet certiſſimum/ et ſcientiã certiſſimam. Eſt mentis intellectualium virtutũ preclariſſima/ honorabiliſſima/ principaliſſima/ ac optima. Eſt et ſapientia in alia ſignificatione que eſt artis virtus. vltima enĩ artis perfectio: eius virtus nominať. ſecundũ quam ſignificationẽ polycletum et ſtatuarium/ et ſapientem dicimus.

Ars

v Js mentis que cõſultatiua dicitur: ars et prudentia ſunt habitus. Ars vero eſt habitus circa ea que aliter ſeſe habere poſſunt: vera cum ratione factiuus. Factio que et effectio nominatur: eſt in opus extrinſecũ tranſiens operatio. ¶Artis tres ſunt operationes. Prima eſt quo pacto aliquid faciendum ſit: conſideratio. Secunda circa extrinſecum opus operatio. Tertia rei facte contẽplatio. Prima ⁊ tertia actiones ſunt. Eſt enĩ actio in ipo operante immanẽs operatio. Secunda vero (a qua factiua nõ ab re dici videtur) effectio. ¶Factibilis quod et extrinſecũ opus eſt: ꝓprietates. Contingens eſt eſſe/ et nõ eſſe. extrinſecum eius principiũ: non enĩ in eo ſed in faciente eſt. ¶Artis ꝓprietates. eſt contingentium. circa opus extrinſecum. ſeruilis. in materia cum fortuna quodãmodo ꝯueniens. Artis contrariũ eſt atechnia: et eſt habitus eorum que ſeſe aliter habere poſſuut: falſa cum ratione factiuus.

Prudentia.

p Rudentia eſt omnino circa hominis bona et mala vera cũ ratione actiuus habitus. Que ſi vnum hominẽ in ſuis agendis dirigit: prudentie nomẽ retinet/ aut monoſtica prudentia dicitur. Si domũ: rei familiaris prudentia/ et economica. Si ciuiũ multitudinẽ: ciuilis prudentia et ciuilis facultas/ atq̃ polytica nominatur. ¶Tria eius opera. Recte cõſultare. de iis que recto conſilio ſunt inuenta: recte iudicare. recte inuẽta/ iudicataq̃ ꝑcipere. Prudentie circũſtantie iam dicte ſunt. ¶Conſilij ꝓprietates. Nõ eſt ſine mente. non eſt finis. preſentis. preteriti. impoſſibilis. neceſſarij. eſt mediorũ in finem. ⁊ finiti. eſt futuri. et cõtingentis. et eorũ que in noſtra ſunt poteſtate. eſt et incerti quo pacto eueniat. Ordo prudentis in conſultando. Finem ſupponit. qua ratione/ quibuſue mediis finis aſſequi poſſit: inquirit. et ſi plura ſint media: quod illorũ expedientius. ꝙ ſi vnico optime finem aſſe=

quimur: qualiter/quomodoue id medium nanciſcamur. ¶Sane cum primum prudentie opus ſit recte cõſultare: virtus qua recte ad totius vite bonũ via qua opoꝛtet et tẽpoꝛe con=

Bona cõſultatio

gruenti cõſultamus/bona conſultatio ⁊ cubulia dicitur. Et virtus qua circa ea que vt pluri=

mum in legis poſitione accidunt recte iudicamus: ſagacitas et ſyneſis.

Sagacitas

Et ea que in quibus lex ob vniuerſale deficit: recte iudicat: ſententia et gnome dicitur.

Sententia

Et que ad recte exſequendum ea: que rite iudicata ſũt eſt preceptiua: prudentie cõmune nomen ſibi peculiariter aſciſcit ac vendicat.

Queſtiones

1 Quid.	9 Ad quid prudentia et ſapiẽtia cõducunt/ vtileſqꝫ ſunt.	qualibet eſſe poſſit.
2 Quot prudentie opera.	10 Eſt ne ſapiẽtia potioꝛ prudentia.	14 Qualis.
3 Circa que.	11 An virtus moꝛalis ſine prudentia.	15 Quid prudẽtiã ſaluat
4 An nõ circa vniuerſalia et ſingularia	12 An prudentia ſine virtute moꝛali ſit.	16 Quare ſciẽtie ⁊ nõ prudẽtie fieri poteſt obliuio.
5 Circa quod magis.	13 An vna virtutum moꝛalium ſine alia	17 Per quid virtutis perficitur operatio.
9 Quo mẽtis virtutes conueniunt.		18 Quãdo prudentia vtendum eſt.
7 Quo differunt.		19 Et vbi.
8 Quo prudẽtia a moꝛali philoſophia differt.		

Elementa

¶Elementa. ¶2. Tria: recte cõſultare/recte iudicare/recte exequi mandare. ¶3. Circa hominis bona et mala in vita. ¶4. Actiones humane non modo particulariũ: ſed et vniuerſalium ſunt. ¶5. Actio magis circa ſingula ꝙ circa vniuerſale verſaẗ. ¶6. Omnis virtus mẽtis: mentẽ perficit. ¶7. Scientia/intellectus/ſapientia neceſſarioꝛũ ſunt: prudentia vero et ars contingentiũ. Item prudentia actiuus eſt habitus/ars vero factiuus. ¶8. Moꝛalis ſcientia in ſola ratione cõſiſtit: appetitus rectitudinẽ non ſupponẽs. ¶9. Ad perficiendã mentem. ¶Prudentia et ſapientia mentis ſunt perfectiones/atqꝫ felicẽ perficiunt. ¶10. Virtus que nobilioꝛis anime partis eſt: potioꝛ eſt. ¶11. Nulla moꝛaliũ virtutum ſine intellectus diſcretione (que quidẽ et ſine prudẽtia non fit) eſſe poteſt. ¶12. Recta electio finis nõ niſi a virtute ꝑficiſcitur. ¶13. Quicunqꝫ prudentiã habet: omnes moꝛalium virtutũ conſecutus eſt. ¶14. Conſultatiua/iudicatiua/preceptiua. ¶15. Temperãtia. ¶Id prudentiã ſaluat quod rectam extimationẽ conſeruat. ¶16. Quod in ſola ratione ꝯſiſtit: eius poteſt eſſe obliuio: nõ autẽ eius quod ſimul appetitum rectum trahit. ¶17. Per virtutem moꝛalem et prudẽtiam ¶Per id perficitur virtutis operatio quod de fine rectam intentionem facit/ ⁊ quod media perueniendi ad finẽ monſtrat. Virtus moꝛalis rectã intentionẽ: et prudentia media prebet.

Heroica vtꝰ VII

h Eroica virtus ea eſt que ſupꝛa nos exiſtens: omnẽ ſupergreditur humanoꝛũ virtutem. et hec omnes virtutes ambit. Et qui hac virtute moꝛtales ſuperexcellunt/heroas/ſanctos/diuoſqꝫ nominamus. Qui vero flagicioꝛum magnitudine cõmunes hominum malicias excedunt: feri/immaneſqꝫ/atqꝫ beſtiales dicũtur. Sunt preterea qui inter efferatos/indiſciplinatoſqꝫ barbaros moꝛandi cõſuetudine tracta: qui ob moꝛbos: ob leſiones principij: ob naturalem complexionem/vt atram bilem/et naturale vicium: ita appellari conſueuerunt.

Queſtiones

1 Quid.	5 Quid ei contrariũ.	ficit heroica virtus.
2 Quot virtutis heroice ſpecies.	6 Qui beſtiales ſũt deterioꝛes	10 An ſepe diui feriue fiant homines.
3 Quot modis homines feri dicuntur.	7 An ne viciũ humanũ feritate ſit deterius.	11 Quãdo heroica virtute opus eſt.
4 Circa que.	8 Qualis.	12 Et vbi.
	9 Quã anime partẽ per=	

Elementa

¶Elementa. ¶2. Quot virtutis ſpecies: preſertim que magnitudinẽ/excellentiamqꝫ admittunt. ¶3. Quattuoꝛ: malicia/conſuetudine/moꝛbo/cõplexione. ¶4. Heroica foꝛtitudo circa timoꝛes et fiducias. heroica temperãtia circa guſtus ac tactus voluptates atqꝫ triſticias. et ita de reliquis. ¶5. Feritas. ¶Maxime virtuti: peſſimũ vicium oppoſitũ eſt. ¶6. Feri/beſtialeſqꝫ malicia. ¶Quod cum electione ⁊ ratione coꝛrupta malũ eſt: ipm deterius eſt.

¶7. Ferus moꝛbo/pꝛicipij leſione/aut cõplexione: neqꝫ itellectũ neqꝫ rationẽ habet: qua feralem/beſtialẽqꝫ impetũ cohibeat atqꝫ frenet. eſt tamẽ feritas quid vicio humano hoꝛribilius.. ¶8. Laudabiliſſima ⁊ honoꝛabiliſſima. ¶Optima virtus laudabiliſſima ⁊ honoꝛabiliſſima eſt. ¶9. Heroica virtus moꝛalis: appetitũ rationalẽ perficit/intellectualis aũt: intellectum. ¶10. Optimam virtutũ attingere difficile: pariter ⁊ in extremũ malum incidere. ¶11. Semper optima virtute opus eſt: maxime tamẽ cum feritates veniunt repꝛimende.

Continentia VII

c Ontinẽtia eſt cũ quis rationi parens/vehemẽtes guſtus ac tactus delectationes ad turpe trahentes ſuperat. Qui ꝟo triſticiis reſiſtens nõ vinciẗ: perſeuerãs eſt. At qui ob paſſionẽ non ob electionẽ: voluptatũ guſtus aut tactus ſequiẗ abundãtias: incõtinens. Qui ſi ob cõſultationis defectũ vincunẗ: temerarij. Si ꝟo deliberatione pꝛehabita ob perturbationẽ nõ perſiſtunt/tandẽ victi: debiles/infirmiqꝫ dicunẗ. Qui aũt a leuibus triſticiis ſuperanẗ: molles ſunt. ꝙ ſi ad laboꝛẽ fugiendum id fiat delicati.

Queſtiones

1 Quid.	9 Quo differt ꝯtinẽtia a temperantia.	16 An incontinens ſimpliciter malus ſit
2 Quot incõtinentiũ modi.	10 Quo incõtinens ab intemperato.	17 Nõne cõtinens opinioni vere: perſe immanet.
3 Qui deterioꝛes.	11 An belue incõtinẽtes ſint.	18 Utrũ incõtinẽs: ex cõſilio recte rationis agat.
4 Circa que.	12 Nonne intẽperans deterioꝛ incõtinente.	19 Quis facilius ſanaẗ incõtinẽs natura/cõſuetudine/aut intemperãs.
5 An circa delectabilia contra naturã: ſit ſimpliciter cõtinentia.	13 Nõne incõtinẽtia tactus: incõtinẽtia ire turpioꝛ.	20 An oĩs qui a foꝛtibꝰ delectationibus aut doloꝛibꝰ vinciẗ: incõtinens ſit.
6 Nonne cõtinentia ꝙ perſeuerãtia potioꝛ.	14 An ꝯtingit eundẽ incõtinentẽ eſſe ⁊ prudentẽ.	21 Quã ⁊ vbi ꝯtinere opoꝛtet.
7 Nonne mollis incõtinente deterioꝛ.	15 Qualis ad ludum pꝛopenſioꝛ.	
8 Nõne cõtinẽtia laudabilis mediocritas eſt.		

Elementa

¶Elemẽta. ¶2. Quattuoꝛ. Temerarij/infirmi/molles/delicati. ¶3. Temerarij/et molles. ¶Qui magis voluntarie peccãt/⁊ qui minoꝛi occaſione/debilioꝛiqꝫ paſſione vincunẗ: deterioꝛes ſunt. ¶4. Circa voluptates atqꝫ triſticias guſtus ac tactus. ¶5. Qui rationẽ ad repellendas cõcupiſcẽtias ſufficientẽ nõ habent: nõ ſimpliciter incõtinẽtes dicunẗ. ¶6. Vincere ꝙ nõ vinci potius eſt. ¶7. Et qui a leuioꝛibꝰ vinciẗ perturbationibꝰ deterioꝛ. ¶8. Vbicũqꝫ ſuperabũdãtia atqꝫ defectus (que vituperamus) reperiunẗ ⁊ illic laudabilis mediocritas reperiẗ. ¶9. Cõtinentia cũ paſſione eſt: tẽperantia ꝟo nõ. ¶10. Intẽperatus voluptates guſtus aut tactus per habitũ et electionẽ ſequiẗ/appetitũ habet coꝛruptũ/quẽ neqꝫ facti ſequiẗ penitudo: quin potius operis delectatio. ¶11. Id qd rationẽ nõ habet/neqꝫ electionẽ: incõtinens nõ eſt. ¶12. Qui turpe operaẗ ſed quẽ peccati nõ penitet: deterioꝛ eſt. Et malũ ꝯtinuũ et latens deterius. ¶13. Quod rationẽ non ſequiẗ/quod minus naturale: iniuſtius. Et cui magis iraſci dignũ eſt: turpius. ¶14. Non cõtingit eundẽ ſimul eſſe ſtudioſũ et incõtinentẽ ¶15. Qui quietẽ querit ⁊ laboꝛis relaxationẽ: mollis eſt ¶16. Cuius electio bona eſt: nõ ſimpliciter malus eſt. ¶17. Cõtinens opinioni vere imanet nõ ꝓpter alterũ. ¶18. Nullus recte rationis cõſilio ductus: turpe operaẗ. ¶19. Incõtinens cõſuetudine ꝙ natura: ⁊ incõtinens natura ꝙ intẽperatus. ¶Facilius cõſuetudinẽ ꝙ naturã eſt mutare. In quo pꝛincipium coꝛruptũ eſt: vix ſanari poteſt. in quo ꝟo ſaluũ poteſt. ¶20. Qui a foꝛtibus (vt poteſt) renitens aut voluptatibus aut triſticiis vincitur: is non vituperatur.

Verecundia IIII

v Erecundia eſt paſſio qua quis ſui dedecus timens a turpium perpꝛatione retrahitur. Et hec turpe factũ pꝛeuenit: illa ꝟo ſuccedit. Et qui de quolibet et honeſto ⁊ turpi vituperationem timet: ſtupidus/et pauidus. Qui vero turpidinis infamiam non timet: impudoꝛatus ac inuerecundus dicitur.

Queſtiones

1 Quid.	6 An ſeni.	10 Cur laudaẗ verecũdia.
2 Quot eius modi.	7 An ſtudioſo.	11 Quãdo expedit verecũdia
3 Vtra laudabilioꝛ.	8 Quo a virtute differt.	12 Et vbi.
4 Circa que	9 Qualis qui res agit turpes et eũ nõ pudet.	
5 Cui etati accõmodatur.		

Elementa

¶Elementa. ¶2. Duo. factum preueniens et ſequens. ¶3. Factum preueniẽs. Laudabilior eſt verecundia: que nos in aliquid turpe cadere nõ ſinit/ et nos a vicio defendit innoxios. ¶4. Circa turpiũ obiectionẽ. ¶5. Juuenili. ¶Jis (qui ad peccandũ ſunt proni/ et quos propter verecundiã laudamus) verecundiam accõmodamus. ¶6. Nullus ſenem ob verecundiam laudabit. ¶7. Nemo probus turpia perpetrabit. Et qui rationem conſummatã habet: affectiõe ãplius nõ eget a turpi retrahente ¶8. Uirtutis habitus et adulte etati ꝛ ſenili conuenit. ¶9. Jmpudoratũ cum res turpes agit: non pudet. ¶10. Q a viciis retrahit pudor/ verecundiaq; laudatur. ¶11.12. Jn iuuẽtute et vbi eſt turpiũ licentia ¶Et tunc ꝛ ibi expedit verecundia quãdo et vbi eã laudamus/ et nos a turpiũ perpetratione retrahit. ¶Queadmodum de verecundia/ ita de nemeſi ꝛ indignatione (que eſt de malorum ꝓſperitate dolor: et de inuido qui aliena ꝓſperitate torquetur: et de maliuolo qui de omnibus potiſſimũ bonorum aduerſitatibus gaudet) diceretur.

Indignans. Inuidus Maliuolus Voluntariũ III

v Oluntarium diffiniuimus cuius principiũ in nobis eſt: operationis ſciẽtibus ſingula. Et qui quod vult operaꝛ operationis ſingula cognoſcens: ſponte agere diciꝛ. Jnuoluntariũ eſt quod per violentiã aut ignorantiã factum: imputabile non eſt. Quod quis facit non cõſentiente voluntate/ aut per ignorantiam: quod quidem cognitũ penitudinem/ doloremq; inducit: id inuitus facere dicatur. Quod ſi poſteaq; cognitũ fuerit penitudinem/ triſticiamq; nõ inducit: id quidem nõ ſponte et ignorãs: at non inuitus feciſſe dicaꝛ. ¶Ignorãtia omnis: videtur alicuius cognitionis defectus. Que ſi cõgenita eſt: innata dicitur. Si qua quis (ne explende cupiditatis impedimento ſit) ignorare cupit: affectata et ex electione. Et ſi per precedentẽ (tametſi eam non vellet) inducitur operationẽ: conſequens/ et ignorantia cuius homo cauſa eſt. Et ſi earũ rerum quas ſcire tenemur/ per conſiderationis incuriam prouenit: ignorantia iuris/ vniuerſalis/ et cuius homo cauſa eſt: dicitur. Eſt preterea ignorãtia eius quod homo minime ſcire tenetur: cum actus humani particularẽ circunſtantiam/ ad quam homo non tenetur: ignorat. Porro eſt ignorantia in quam homo omnimoda preſtita vigilãtia preter eius voluntatẽ incidit: et hec ignorãtia inuincibilis appellaꝛ.

Queſtiones

1 Quid.
2 Quot ignorãtie modi.
3 Que inuolũtariũ cauſant.
4 Que iuolũtariũ nõ cauſãt.
5 Circa que voluntariũ
6 Nõne habitus animi voluntarij ſunt
7 An poſteaq; geniti ſunt: in noſtra ſint poteſtate.
8 Nonne operationes ob maiorũ maloꝝ metũ facte voluntarie ſunt.
9 Nõne in noſtra poteſtate.
10 Qualis qui turpiter agit ignorans.
11 An omne quod homo ignoratione facit: ſit inuoluntarium.
12 An quodcũq; quis operatur per irã/ aut ꝯcupiſcentiã ſit inuolũtariũ.
13 Nõne potius honeſta morte oppetendũ eſt: q̃ ad turpe cõpelli.
14 Quãdo voluntarie agendum eſt.
15 Et vbi.

Elementa

¶Elementa. ¶2. Sex: innata/ ex electione/ cõſequens/ iuris/ eius quod homo minime ſcire tenetur/ et inuincibilis. ¶3. Ignorantia eius quod homo minime ſcire tenetur/ et ignorãtia inuincibilis. ¶Ea ignorantia qua cum quid factum eſt imputabile non eſt: cauſat inuoluntarium. ¶4. Cetere inuoluntariũ non cauſant ¶Quod in noſtra poteſtate ſitum non eſt: id neq; voluntarium neq; inuoluntarium eſt. quod imputabile eſt: eius ignorantia inuoluntarium non cauſat. Quod quis facit ignorans (cum ipẽ ſue cauſa ſit iguorantie) idipm perinde atq; voluntarie factũ reputatur. ¶5. Circa operationum ſingula. ¶Circa ea verſantur voluntarium/ et inuoluntariũ: per que cognoſcimus aliquem voluntarie aut inuoluntarie agere. ¶6. Quorũ cauſe in noſtra poteſtate/ et voluntarie ſunt: eadem quoq; in noſtra poteſtate/ atq; voluntaria erunt. ¶7. Noſtre poteſtatis non eſt/ partos iam habitus: cum volumus reiicere. ¶8. Cum operandi principium in nobis eſt operationis ſingula cognoſcentibus: ea volũtaria ſunt. ¶9. Ea in noſtra ſunt poteſtate: que ſi volumus facimus et que ſi facere nolumus/ facimus minime. ¶10. Aliquãdo turpia ex ignorantia operatus: malus et inexcuſabilis eſt: aliquando excuſabilis atq; venia dignus. prima. quinta et ſexta peccantes: venia/ miſericordiaq; dignantur. Secunda tertia et quarta minime: ſed vituperantur. ¶11. Non quidquid ignorans facit/ penitudinẽ ac triſticiã cognitũ inducit. ¶12. Pueri et belue

retº ibi ſup

omnia per iram/ aut ꝯcupiſcentiã operanꝛ. ¶13. Minus malũ minus eſt fugiendũ/ atq; maius bonũ ſemꝑ magis eligendũ et hominis ꝓpria vita eſt: nunq; a recta ratione deuiare.

Delectatio. X

d Electationem diximus operationi ſuperuenientem placentiam. Que ſi ſtudioſi habitus operationem ſequitur: ſimpliciter/ per ſe/ vera/ ꝛ perfecta delectatio eſt. Et hec ſine doloris/ triſticieq; ammixtione eſt. Que ſi dolori/ triſticieq; ammixta fuerit: delectatio per accidens dicitur.

Queſtiones

1 Quid.
2 An generatio
3 Repletio
4 An motio
5 Quot delectabilium ſpecies
6 Quoad durat
7 Nonne operationũ/ et animaliũ ſpecie differentiũ: voluptates ſpecie differunt.
8 Nonne voluptas operationis eſt perfectio.
9 Que delectationũ meliores: intellectuales/ an corporales.
10 Que potiſſima.
11 Qualis
12 An delectatio per ſe ſit: que naturã habitũue conſtituit.
13 Nõne delectatio nature conſtantis/ adultiq; habitus: per ſe eſt
14 Nonne ad hominum vitam voluptas requiritur.
15 An aliquis continue delectetur.
16 Quando delectandum eſt.
17 Et vbi.

Elementa

¶Elementa. ¶2. Generatio actio eſt qua in naturã/ habitũue proficiſcimur. ¶3. Complura voluptatum ſunt capacia: quorum nulla repletio eſt. ¶4. Omni motioni cõuenit eſſe velox aut tardum. ¶5. Due: per ſe/ et per accidens. ¶6. Quamdiu operatio manet. ¶Dum agens/ patienſq; idem in eademq; diſpoſitione manet: et eorum effectus manebit. ¶7. Ea que ſpecie diuerſa ſunt: a diuerſis perficiuntur: et que ꝓprias operationes habẽt: et delectationes differentes habent. ¶8. Sine delectatione: operatio minime perfecta eſt. ¶9. Meliores delectationes ſunt: que triſticiis ammixte nõ ſunt. ¶10. Operationis optimi habitus: delectatio eſt optima. ¶11. Quedã bona/ et quedam praua. ¶Uoluptates operationũ quarum ſunt: iudicia ſequũtur. ¶12.13. Diffinitio. ¶14. Quibus quandoq; adueniunt triſticie: eos voluptates iuuant. Sunt profecto voluptates triſticiarum medele. ¶15. Nullus homo continue operatur.

Felicitas. I X

i N ſummi boni nomine (inquit Ariſtoteles) philoſophi cõſentiunt omnes: idq; felicitatem nũcupant. Quam quidẽ ita deſcribit. Felicitas eſt (inquit) ſecundum virtutem homĩs operatio et in vita perfecta. Que ſi fuerit ſecundum ciuilis prudẽtie operationem ſumpta: felicitas moralis/ humanaq;/ et actiua dicitur. Si vero purgata iam mente per ſapiẽtie ſtudiũ optimis nature entibus ꝯiuncta: nos eoꝝ amore rapiat: cõtẽplatiua felicitas/ ſeparata/ ac diuina nũcupatur. ¶Felicitatis proprietates. Eſt bona. per ſe. perfecta. homini propria. partis rationalis. iucundiſſima. pulcherrima. optima. permanens/ et humanarum operationum finis vltimus/ optimuſq; fructus.

Queſtiones

1 Quid
2 Quot felicitatũ modi
3 Utra melior
4 An laudabile bonũ.
5 Nõne honorabile bonũ.
6 Quis deo amãtiſſimus.
7 Qualis.
8 An felicitas in voluptatibus cõſtituta ſit.
9 An in honoribus
10 An in diuitiis
11 An in virtute
12 An in idea
13 An felix bonoꝝ externorum ãminiculis eget.
14 Nõne aliquis dũ viuit poteſt dici vere felix.
15 Nonne ꝓſpera amicorum/ atq; aduerſa: in amicos redundant.
19 Nõne magnis aduerſitatum calamitatibus prepediatur felicitas.
17 An puero cõpetat
18 Quãdo pareꝛ felicitas
19 Et vbi.

Elementa

¶Elementa. ¶2. Duo: actiua/ et cõtemplatiua. ¶3. Contemplatiua. ¶Cum duarum operationũ alterã alterius gratia querimus: ea cuius gratia queſita eſt altera: melior eſt. ¶Uita contemplatiua homini ſecundum aliquid diuinum cõuenit. ¶Quod eſt ſeparati/ et diuini: perfectius eſt eo quod eſt cõpoſiti. ¶Et quod paucioribus eget: quodq; deo/ intelligentiiſq; tribuimus. ¶4. Laus ob bonum commendatio eſt: ad preſtantius quid incitans ¶5. Honor bonum eſt exhibitum in excellentis boni ſignum. ¶6. Felix. ¶Qui colit/ maximãq;

curam gerit(vt oportet)eius qđ in homine deo ſimilius eſt:iure deo amantiſſimus eſt.¶7. Proprietates.¶8.In quo cum beluis cōmunicamus:felicitatem cōſiſtere/minime poſſe videtur.¶9.10.Felicitas in bono:ipſi beato extrario non conſiſtit.¶11.Virtus ineſſe dormienti/⁊ non ſecundū virtutem quidē in vita perfecta operanti:ineſſe poteſt.¶12.In eo quod a nobis in hac vita poſſideri non poteſt:humana/temporaliſqꝫ felicitas haudq̄q̄ collocanda eſt.¶13.Iis opus eſt felici:ſine quibus virtutis officia exercere nō poteſt.¶14.Aliquis dum viuit ſecundum virtutem operari/et ad finem vſqꝫ in ſtudioſa operatione perſiſtere poteſt.¶15.Sicut amicorum bona ſunt cōmunia:eque aduerſe fortune eos decet eſſe participes.¶16.A magnis calamitatibus impeditur felicis operatio.¶17.Is felix eſſe non poteſt:qui ſecundū virtutem operator non eſt.¶18.In vita perfecta.¶19.Ubi ſecundum virtutem perfectam operatur.

Peroratio.

v Os ergo quos ad virtutes natura genuit:virtuti parete libenter/fugite vicia. Sola enim virtus ſuo nos officio beatos efficit. Morum diſciplinā diſcite:nō modo ut ſciatis:verū ut boni efficiamini/euadatiſqꝫ. Nulla enim huius diſcipline laus/nullus fructus:niſi ſe quis bonis operibus ꝓtinus accōmodet. Circa enim humanā vitam(ut nos recte ammonet Ariſtoteles)minus verbis/q̄ operibus creditur. Ergo omni opera vos virtuti dedicate:et Mantuanū poetā vos ita hortantē libenter audite.

Fidite virtuti:fortuna fugacior vndis
Non manet:et certam neſcit habere domum.

Et vtinam qđ eſt apud Clitophōtem:noſtrum per omnē vitā eſſet officium eos qui nōdum ſatis incitati ſunt:ad virtutem ꝓuocare.atqui quod optamus:vobis felicius cōtinget:ſiveſtre nature benignitate trahamini.ita enim affectos maior gloria/feliciorqꝫ exitus manet. Valete iam:et tandem felicitate fruamini.

Preſens Artificialis introductio
In decem libros morales
Ariſtotelis:feliciter
ſuum finem
aſſecuta
eſt
In alma Parhiſiorum academia.
1496

Ariſtotelis Stagyrite Ethicoꝝ liber primus ad Nicomachū Interprete Leonardo Aretino.

Caput primū.

O Mnis ars/omniſqꝫ doctrina/ſimiliter autē et actus/et electio:bonū quoddā
1 appetere videt̄. Quapropter bene oſtenderūt ſummū bonū:qđ oia appetūt.
2 o ¶Videt̄ autē inter fines differētia quedā.alij naqꝫ ſunt oꝑationes/alij p̄ter
3 eas opera aliqua. ¶Quoꝝ vero fines ſunt aliqui p̄ter actiones:in iis potiora ſunt opera q̄ oꝑationes.
4 ¶Sed cum multi ſint actus/et artes/et ſcientie:
fit etiā ut multi ſint fines.nam medicine quidē ſanitas/nauicularie vero nauigiū/rei militaris autē victoria/economice vero diuitie.
5 ¶Quecūqꝫ autē ſunt huiuſmodi ſub vna aliqua virtute:quēadmodū ars frenoꝝ faciendoꝝ/et alie oēs que ad ſtructurā equoꝝ ꝑtinēt:ſub equeſtri cōſiſtunt/ipſa vero equeſtris et oīs bellica actio ſub re militari/eodēqꝫ modo alij ſub aliis:in cūctis autē fines earū que magis principes ſunt:oibus inferioribus ſūt anteponēdi.nam illoꝝ gratia iſtos ꝑſequimur.Nihil autē refert vtrū oꝑationes ipſe fines ſint actuū:vel p̄ter ipſas aliud quiddā quēadmodū in iis que appellant̄ ſcientie.

Cap.II.

6 S I igitur agibiliū finis quiſpiā eſt:quē ꝓpter ſeipſū velimus/alia vero ꝓpter illum:
s nec oia ꝓpter aliud optamus(nam ſic in infinitū eſſet etiā ꝓgreſſus/vanaqꝫ et ſtulta reſultaret cupiditas)manifeſtū eſt id eſſe ſummū bonū et optimū
7 ¶Atqꝫ huius nimirū cognitio ad vitā noſtrā multū cōferret:ac velut ſagittarij ſignū habētes:faciliusqđ
8 oportet aſſequeremur. ¶Qđ ſi ita adnitendū eſt idipſū quaſi figura cōprehendere qđ ſit
9 et cuius ſciētiarū vel facultatū. ¶Videt̄ ꝑfecto eius eſſe que maxime dn̄et̄ atqꝫ p̄ſideat.talis vero ciuilis apparet.Hec eni et quas diſciplinas in ciuitatibꝰ eſſe/et quales quēqꝫ addiſcere/et quouſqꝫ oportet:ipſa diſponit.Videmꝰ et honoratiſſimas facultates huic ſubeſſe:ut rem militarē/economicā/rhetoricā/cūqꝫ reliquis ſcientiis:quarū eſt in agēdo opus vtatur/ac p̄terea leges ferat:et quid agere quiſqꝫ et a quo abſtinere debeat ipſa ꝯſtituat:eiꝰ ꝑfectio finis aliarū fines ꝯtinebit.itaqꝫ illud erit vtiqꝫ ſūmū bonū humanū. Etſi eni idē eſt vni et ciuitati:maius tamē ac ꝑfectius ciuitatis videt̄ et in capiendo et in ꝯſeruādo.amabile q̄dē et vni ſoli:pulchrius tamē ac diuinius genti/ciuitatibuſqꝫ.intentio igit̄ circa iſta verſat̄/ciuilis quedā conſideratio exiſtens.

Cap.III.

10 N A qua dici ad ſufficientiā putandū erit:ſi ſcđm ſubiectā materiā declaret̄.nam certitudo quidē non eadē eſt modo in oibus ꝑquirenda.quēadmodū nec in artificum opibus.Honeſta vero et iuſta de quibus ciuilis ꝯſiderat:tantā varietatē et diſcrepātiā habent:ut lege dūtaxat/nō autē natura ꝯſtare videant̄.talē quandā et ipſa bona habent varietatē:ꝓpterea qđ ſepe ab illis accidūt detrimēta.iam eni quidā ob diuitias periere/alij ob fortitudinē.ſatis ergo fuerit de iis et ex iis loquētes:groſſo modo ac veluti ꝑ figurā veritatē oſtendere/et ſcđm ea que plurimū fieri ſolēt de huiuſmodi rebus trāſigere.eo deniqꝫ modo ſingula que de iis dicent̄ recipiēda ſunt.nam eius qui erudit̄ eſt eatenꝰ in vnoquoqꝫ genere certitudinem exigere:quatenus eius natura rei recipit.Simile quippe videt̄ a ma-
11 thematico ꝑſuaſionē recipe:et ab oratore demonſtrationē req̄rere. ¶Quiſqꝫ bene iudicat que cognoſcit/eoꝝqꝫ bonus eſt iudex.ſingula igit̄ is qui in ſingulis.ſimpliciter autē is qui in cūctis eruditus eſt.ex quo fit ut iuuenis quidē nequaq̄ idoneus auditor ſit:ciuilis diſcipline.rudis eni eaū rerū:que in vita verſant̄.ſermo autē ex illis et de illis eſt.Sequax vero adhuc affectibus exiſtens:inaniter/et inutiliter audiet.cum finis nō cognitio ſit:ſed actio. Nihil autē differt etate quis iuuenis ſit an moribus.nō eni in tꝑe defectus:ſed in viuendo et in ꝑſequēdo ſingula ſcđm animi ꝑturbationē.nam talibus quidē inutilis erit iſta cogni-
12 tio:quēadmodū iis qui incōtinētes ſunt. ¶Qui vero cupiditates ſuas rationi ſubiiciunt:iis iſta ſcire multū admodū ꝓderit.At de auditore q̄dē/et quēadmodū recipiēdū ſit/et qđ ꝓponamus:hec prefatos eſſe ſufficiat.

Cap.IIII

13 Q Uoniā vero ut p̄diximus ois cognitio atqꝫ electio bonū qđdā affectat:videamus
14 q quid eſt id qđ ciuilē dicimus affectare.et qđ oium agibiliū ſupmū eſt bonū ¶Nomine quidē oēs fere cōſentiūt.felicitatē eni vulgus ſimul/eruditiqꝫ appellāt:ſed et

bene viuere: et bene agere ꝓ eodem accipiũt ac felicē eſſe. quid vero ipſa felicitas ſit: de eo
ſane inter ſe diſcrepãt. nec idē vulgus / ſapiētesqꝫ tradiderũt. nã alij quidã ex iis que cla=
ra et manifeſta ſũt: vt voluptatē / aut diuitias / aut honorē. alij item aliud / nõnũquã etiã vnꝰ
et idē diuerſa. Egrotans eni ſanitatem / pauper diuitias / ignorantie ſue conſcij: eos qui ma
gnũ aliquid et ſupra ſe dicũt: admirant̃. Quidã vero et preter hec bona: aliud q̇ddã ipm ꝑ
ſe eſſe putãt: quod cauſa ſit oĩbus iis cui bona exiſtãt. cũctas igit̃ opiniones ſcrutari ſupua
caneũ forſã eſſet. ſufficiet autē ſi illas que apparētes ſũt / aut ratione aliquã habere videãt̃.
℄ Nec vero nos lateat differre eos ſermones q̃ a pricipiis ſũt: et eos q̃ ad ꝑncipia. Recte 15
eni plato dubitauit / queſiuitqꝫ vtrũ a pricipiis / via ſit: an ad pricipia: quēadmodũ in ſtadio
ab iis q̃ pricipia ponũt ad finē vel cõtra. incipiēdũ q̇dē a notis eſt: ſed hec bifariã. Alia eni
nobis nota ſũt / alia ſĩplicit̃. nos fortaſſe ab iis que nobis nota ſũt: incipe debemꝰ. ℄ Itaqꝫ 16
bene inſtitutũ moribus eſſe oportet eũ qui de honeſtate / et iuſticia / et omni ciuili rõne ſuffi=
ciēter ſit auditurus. nã pricipiũ eſt quia. et ſi hoc ſufficiēter cõſtat: nichil opus erit ꝓpter q̇d
ſed qui ita inſtitutus eſt: aut iam habet pricipia / aut certe faciliter capiet. cui vero neutrum
iſtoꝝ adſit: is audiat heſiodũ

Optimꝰ ille quidē qui per ſeſe oĩa noſcēs:
Preceptor ſuus ipē ſibi meliora peregit.
Ille bonus rurſum: monitus qui recta ſequatur.
Qui nec ipſe videt neqꝫ credit recta monēti hic nulla in parte vtilis eſt.

Cap. V.

Ed redeamꝰ vnde digreſſi ſumꝰ. bonũ et felicitatē nõ abſqꝫ ratiõe et modo viuēdi ex
s iſtimare videt̃. Nã vulgus q̇dē atqꝫ oneroſiſſimi / voluptatē. Quaꝓpter et ipi vitã 17
adamant voluptuoſã. Tres eni ſũt maxie ꝑcipue: illa quã nũc diximꝰ. Itē ciuilis /
tertia contēplatiua ℄ Vulgus igit̃ oĩno ſeruile videt̃ vitã pecoꝝ diligēdo. Suſtētatur au=
tem ob id quod pleriqꝫ in poteſtatibꝰ cõſtituti: inſtar Sardanapali vitã agũt. ℄ Elegãtes 18
autem viri / et rebus agēdis apti honorē. hic fere eni ciuilis vite finis eſt. Sed videtur leui= 19
or qꝫ is quē querimꝰ finē: magiſqꝫ in honorãtibus / qꝫ in eo qui honorat̃ cõſiſtere. nos autē
ꝓpriũ quiddã et quod leuiter auferri nequeat: ſũmũ bonũ vaticinamur. Inſuper honorem
ſequi videtur: vt ſe bonos eſſe cõfirmēt. itaqꝫ a ſapiētibus maxime querũt et apud illos q̃
eos cognoſcũt et virtutis cauſa: laudari. patet igit̃ qꝫtũ ad hos attinet: virtutē eſſe potiorē.
℄ Atqꝫ eam fortaſſe quiſpiã ciuilis vite finē magis putabit: ſed videt̃ hec imꝑfectior. Nã
et dormire virtutē habētē / et nõ operari ĩ vita: recipe videt̃ / et inſuꝑ maxĩa mala / aduerſita 10
teſqꝫ ſubire. cũ vero qui ita viuat: nemo beatũ dicet niſi poſitionē cuſtodiēs. Et de his q̇dē
ſatis. nam et in coronis de his abũde dictũ. Tertia eſt cõtemplatiua vita: de qua in ſequē
tibus cõſiderationē faciemꝰ. ℄ Pecuniis vero intēdens violētus quidã eſt: ipeqꝫ profecto
diuitie: nequaqꝫ ſũt id quod querimus bonũ. Utiles eni et alterius gratia: itaqꝫ magis illa 21
que ſupra diximus fines quis exiſtimet: quoniã ꝓpter ſe expetũt̃. ſed apparet nec illa eſſe
quãuis multa verba in his conſũpta ſint. His igit̃ omiſſis.

Cap. VI

E vniuerſali forſan videre ꝓſtabit. et quēadmodũ dicat̃ inq̇rere. qꝫqꝫ hec q̃ſtio par
d dua ſit: ob amicos q̃ ideas itroduxerũt. Sed pro defēſione veritatis etiã ꝓpria ipu 22
gnare oportere: preſerti philoſophos magis forſã exiſtimãdũ ē. Nã cũ ãbo ſint ami
ci: piũ eſt veritatē in honore preferre. ℄ Huius opinionis latores nõ ponebãt ideas: in qui
bus prius et poſterius dicebat̃. Itaqꝫ nec numeroꝝ ideã cõſtituebãt. bonũ autē dicit̃ et 23
in eo quod quid eſt / et in eo quod quale / et in eo quod ad aliquid. Quod vero per ſe atqꝫ
ſubſtãtia: prius eſt natura qꝫ id quod ad aliquid eſt. nã id tãqꝫ adiacens quiddã et accidēs
ſubſtantie videtur eſſe. quare in his quidē nequaqꝫ cõmunis quedã foret idea. Preterea cũ
bonũ tot modis dicat̃ quot modis dicit̃ ens. Nã et in eo q̇d quid eſt: vt deꝰ et mens. et in qua
li virtutes. et in quanto: mēſuratũ. et ad aliquid: vtile. et in tempore: occaſio. et in loco: dieta
et alia huiuſmodi: manifeſtum eſt non eſſe cõmune vniuerſale et vnũ. non enim in omni=
bus ſed in vno dũtaxat predicamento diceretur. Preterea cum eorum que ſecundum vnã
ſunt ideam vna ſit ſcientia: certe et bonorum omnium vna ſcientia foret. Nunc autē ſunt
plures etiam eorum que ſub vno predicamento ſunt: ceu temporis quidem in bello / res mi

litaris: in morbo / medicina: in laboribus / gymnaſtica. Ambigat ideo quiſpiã quid dicere ve
lint ipſũ quodqꝫ: ſiq̇dē ĩ vno homĩe et ĩ hoĩe vna atqꝫ eadē ratio homĩs eſt. qua eni homo ni
hil differet. q̇d ſi ita: nec qua bonũ. Siq̇dē nec magꝭ albũ id quod diuturnũ / qꝫ id q̇d vni ꝰdi
ei. Probabiliꝰ autē videntur dicere pythagorici qui in ordine bonoꝝ vnũ reponũt. quos eti
am pſeuſippus ſequi videtur. verũ de his dicetur alio loco. Ex illis vero que ſupra diximus
dubitatio quedã ſuborta apparet: qm̃ de vniuerſo bono ſermo habebat̃. et que nos propter
ſeipſa appetimus / atqꝫ optamus: ſecũdum vnã ſpeciem dicũtur. que vero hec efficiunt / aut
cuſtodiunt / aut cõtraria prohibent: propter illa dicunt̃ / et alio modo. Conſtat igit̃ bifariam
dici bona: alia ꝓpter ſeipſa / alia ꝓpter illa. Que ergo propter ſe bona ſũt ab vtilibus ſepa=
rantes cõſideremus: ſi ſecũdum vnã dicantur ideam. Sed que ponēda ſunt ꝓpter ſe bona
an que ſola licet quis perſequit̃: veluti ſapere / videre / et voluptates quedã / et honores. nam
hec et ſi ꝓpter aliud perſequamur: tamē et propter ſeipſa in bonis quis reponat: an nichil a
liud quicqꝫ preterqꝫ ideam: Itaqꝫ ſuꝑflua ſpecies erit. Sin autē et hec ſunt ꝓpter ſe bona: eã
dem in cũctis rationē boni extare oportebit / quēadmodũ albedinis in niue et ceruſa. hono=
ris autē et prudētie et voluptatis alie atqꝫ diuerſe ſũt rationes: qua bona ſũt. nõ eſt ergo bo
nũ cõmune aliq̇d ſecundũ vnã ideam. Quēadmodũ ergo dicuntur: neqꝫ eni ſimilia vident̃
iis que fortuito equiuoca ſũt: ſed videlicet ex eo quia ab vno ſunt aut quia ad vnũ cuncta cõ
terminant. vel potius ſecundũ analogiã. vt eni in corpore viſus / in anima mens / et aliud cer
te in alio. Sed hec fortaſſe nunc relinquēda ſunt. nã ea trite diſcutere: alterius eſſet philoſo=
phie magis / ſimiliter autē et de idea. ſi eni vnũ quiddã eſt: quod coiter de omnibus dicatur
bonũ / aut ſeparabile aliquid per ſe: clarũ eſt id nõ eſſe tale quod ab homine agi / vel poſſide
ri queat. nũc autem tale aliquid queritur. At forte videri poteſt alicui melius eſſe idipſũ co=
gnoſcere gratia illoꝝ bonoꝝ que agi / poſſideriqꝫ poſſunt. nãqꝫ ſi hoc tãqꝫ exemplar habue
24 rimus / magis intelligemus que nobis ſunt bona: intelligentes vero adipiſcemur ℄ Hec ver
ba ſuaſionem continent quãdam: ſed ſcientiis diſſonare videntur. nam ille quidem omnes
bonũ affectantes et quod deeſt perquirētes: cognitionem huius pretermittunt. atqui tantũ
ac tale auxilium a cunctis artificibus ignorari / neqꝫ perquiri: abſurdum eſſet. Nec vero ap
paret quid conferat textori / aut fabro ad artē ſuam ſi ſciuerit quid ipſũ ſit bonum. aut quid
medicus vel dux peritior fuerit ſi ideam ipſam contemplatus ſit. Neqꝫ eni iſto modo ſanita=
tem conſiderare videtur medicus / ſed hominis ſanitatem: imo forte huius. nam ſingulis me
detur. ac de his quidem ſatis.

Cap. VII

25 Urſus vero ad id quod querimus bonum: quid tandem ſit redeamus. videtur eni
r aliud in alia menſa atqꝫ arte exiſtere. ſiquidem aliud in medicina / aliud in re milita=
ri / aliud itē in aliis q̇d ergo in ſingulis erit bonũ / nõne id gratia cuius fiũt cetera: eſt
autem hoc in medicina ſanitas / in re militari victoria / ĩ architectura edificium / item in alio
26 aliud. in omni deniqꝫ actu et inſtituto id quod finis eſt. nam huius gratia cetera fiunt ℄ Qua
re ſi vnus aliquis omnium agibiliũ finis eſt: id certe eſſet ſummũ in agendo bonum. ſin autē
plures: plura. tranſcendens certe in idem recidit ſermo. Sed conandum eſt magis etiã hoc
27 declarare. ℄ Cum ergo conſtet plures fines eſſe et quoſdam ex his aliorum gratia expeti.
28 ceu diuitias / fiſtulas / omniaqꝫ inſtrumenta: patet non cunctos eſſe perfectos ℄ At quod op
timum ſit perfectum eſſe conſtat. quare ſi vnum aliquid et ſolum perfectum eſt: id certe eſſet
29 quod queritur. ſin plura: id quod eorum perfectiſſimũ eſt: ℄ Perfectius autem dicimus id
quod propter ſe expetibile eſt: qꝫ id quod propter aliud / et id q̇d nunqꝫ propter aliud: qꝫ ea q̃
et propter ſe et alia expetũtur. et ſimpliciter quidē id perfectum quod ſemper ꝓpter ſe expe
tendum eſt. nec vnqꝫ propter aliud Talis autem felicitas maxime videtur eſſe. nã eã quidē
ſemper propter ſeipſam nec vnqꝫ propter aliud expetimus. honorem vero / et voluptatem /
et mentem / atqꝫ omnem virtutem: tum propter ſeipſa expetimus / tum ꝓpter felicitatem. per
illa namqꝫ beatos fore nos credimus. ipſam vero felicitatem neqꝫ propter illa / neqꝫ omnino
propter aliud quiſpiam expetit. Uidetur autem et ex ſufficientia idem probari. perfectũ eni
bonum per ſe ſufficiens videtur eſſe. ſufficiens autem dicimus non ſibi ſoli vitam ſolitariam
viuenti: ſed parētibus / et natis / et vxori / et amicis / et ciuibus: etiam quoniam natura homo